

BARMA

krajina z iného sveta

Vlado Dudlák

OBSAH - Zápisky z putovania po Barme

➤ Úvod	1
➤ Road to Mandalay	1
➤ Barma všeobecne	2
➤ Barma alebo Myanmarско ?	2
➤ Malajzian Airlines, Kuala Lumpur	2
➤ Z Kuala Lumpur do Rangúnu	4
➤ Barma – krajina iná, ako všetko ostatné, čo ste doteraz videli	4
➤ Prehliadka Rangúnu	5
➤ Zoznamovací večierok	7
➤ Z Rangúnu cez Bago k Zlatému balvanu <i>Kyaiktyo</i>	8
➤ Zlatý balvan Kyaiktyo (čítaj Čačo)	9
➤ Od Zlatého balvanu do Taungoo	10
➤ Obedová prestávka	11
➤ Zastavenie v dedinke	12
➤ Večer v Taungoo	13
➤ Prechod do Šánskeho štátu do Nyuangshwe	13
➤ Horské jazero Inle	14
➤ Plávajúce trhy	15
➤ Pracovné dielne na jazere	15
➤ Budhistický festival na Inle	16
➤ Kláštor skákajúcej mačky	16
➤ Šánska večera	17
➤ Ako som sa stratil	18
➤ Preteky nohoveslíc na Inle	19
➤ Dlhokrké ženy	20
➤ Pindaya - pavúčia jaskyňa	21
➤ Výroba dáždnikov	21
➤ Horské stredisko Kalaw	22
➤ Turistický trek do dediny Palenpioa	22
➤ Budhistické mníšky	23
➤ Druhá časť treku a noc v kláštore	24
➤ Návrat z hôr do Kalaw	24
➤ Z Kalaw do Mandalay	25
➤ Road to Manadalay 2	26
➤ Prvý večer v Mandalay	26
➤ Tikový most v Amarapure	27
➤ Kláštor v Amarapure	27
➤ Mingún	28
➤ Mandalay Hill	29
➤ Druhý večer v Mandalay - nočné rikše	29
➤ Predstavenie fúzatých bratov	30
➤ Mt. Popa	31
➤ Príchod do Baganu	31
➤ Bagan	32
➤ Prehliadka pagôd	32
➤ Večer plný folklóru	34
➤ Baganom na konských droškách	36
➤ 2-dňový presun Bagan-Pyay-Chaungtha Beach	38
➤ Chaungtha Beach	39
➤ Návrat do Rangúnu	41
➤ Rangún, posledná večera	41
➤ Záver	42
➤ Čriecky I - Export suvenírov	42
➤ Čriecky II - Protiklady	42
➤ Čriecky III - Karaoke pre mladých ?	42
➤ Čriecky IV - Taxikár v Malajzii	43
➤ Barma - historické míľniky	43
➤ Použitá literatúra, zdroje:	44

Zápisky z putovania po Barme - október 2002

Úvod

Každá krajina má svoju farbu, chuť a vôňu. Mnohé z nich sa vryjú do pamäti a ostávajú v nás kdesi hlboko zapísané. Je veľa krajín, ktoré si viem v duchu vybaviť, keď sedím doma v teple a suchu svojej obývačky a privriem oči. Niektoré krajiny sa mi vybavajú aj keď som v nich ešte nebol. Je to vďaka ich osobitej charakteristike a najmä výraznému obrazu, ktorý si vo svete vytvorili.

Keď som doma v obývačke zatvoril oči a snažil som sa predstaviť si ako vyzerá Barma, nezobrazilo sa mi tam vôbec nič. Vedel som akurát, že existuje niekde v Indočíne. Jej presnú polohu som si musel naštudovať v atlase sveta, ale to snáď nie je hanba. Pôvodne som sa chystal v Indočíne navštíviť Vietnam, Laos, Kambodžu a Thajsko, študoval som o nich všetky dostupné informácie, oboznamoval som sa s históriou, politickou situáciou, kultúrnymi a náboženskými pamiatkami, prírodným bohatstvom a v duchu som sa už videl na prašných cestách Laosu v Luang Prabangu alebo v Kambodži pri majestátnom Angor Wate. Túto cestu, ktorú som plánoval podniknúť s CK BUBO, zrazu predĺžili o 6 dní (na 29 dní) a pre mňa to znamenalo, že som ju musel kvôli nedostatku dovolenky odrieknuť. Ako náhrada tu bola Barma. Exotická a zatiaľ turisticky nepokazená krajina o ktorej som mal zopár kladných referencií od ľudí, ktorí podobnú cestu už absolvovali. Času na rozhodnutie nebolo veľa, ale keď sa ku mne pridala aj Jano Koščo alias Johnny, môj rokmi osvedčený spulucestovateľ z podobných akcií, náš osud na najbližších 21 dní bol definitívne spečatený.

Road to Mandalay

Je októbrové ráno. Pred pol siedmou, ešte za tmy, vystupujem z taxíka na autobusovej stanici Mlynské nivy v Bratislave. O chvíľu vidím Johnnyho ako vystupuje s batožinou z druhého taxíka. Stanica tichá, stanica pustá ... Nič nenasvedčuje tomu, že by sa tu mala zísť nejaká barská expedičná skupina. O pár minút sa na stanovišti autobusu smerom na Schwechat objavil Paľo Fellner z CK BUBO a z tmy sa začali pomaly vynárať rozospatí turisti na dlhé trate.

Paľo nám predstavil našu sprievodkyňu Silviu, ktorá mala za úlohu dopraviť nás cez Malajziu do barského Rangúnu, kde na nás už čakal Jožo Zelizňák, bubácky sprievodca po Barme. Po kontrole cestovných náležitostí naša 17-členná skupina vyštartovala neochvejne na trasu Bratislava-Schwechat-Rím-Kuala Lumpur-Rangún-Mandalay-....

Aby cesta do Barmy nevyzerala tak jednoducho, pre Johnnyho, ktorý prišiel iba predošlý deň z Londýna, mala zaujímavú európsku etapu. Z Londýna priletel do Salzburgu, kde prestúpil na rýchlik smerom do Budapešti. Cesta do Barmy opúšťa túto budapeštiansku trasu v Brucku nad Leithou, kde Johnny prestúpil na lokálny vláčik do Petržalky, odkiaľ sa presunul do Dúbravky a po prenocovaní sa dostavil na spomínané Mlynské nivy. Nuž, cesty do Barmy nie sú vždy priamočiare.

Vlado, vieš čo mi hrali v taxíku smerom na Mlynské nivy? Nebudeš mi veriť, ale keď som si sadol dnu, tak práve išlo od Robieho Williamsa „Road to Mandalay“.

Posiela ma Jozef!

Jozef žije?

Áno, v domčeku pri Mandalay. Je tam hrozne vlhko a v noci tam počuť temný hukot rieky Irawadi.

Poznám tú rieku! Angličania ju v 19. storočí nazývali Road to Mandalay.

Tak teda poďme!

Barma všeobecne

Barma je rozľahlá, členitá krajina, veľká ako Francúzsko a polovica Veľkej Británie dohromady. Susedí s Thajskom, Laosom, Čínou, Indiou a Bangladéšom. Na juhu a juhozápade ju obmýva Bengálsky záliv a Andamanské more. Barmské pobrežie má dĺžku 2.000 km. Na severe, vo výbežku Himalájí, pri hraniciach s Assamom (India) sa nachádza najvyšší končiar Barmy a zároveň celej juhovýchodnej Ázie, 5.889 m vysoký *Hkakabo Razi*.

Barma je administratívne členená na 7 štátov (Čínsky, Kačínsky, Kayinský, Kayahský, Mónsky, Rašínsky a Šánsky) a 7 provincií resp. divízií (Ayeyarwaddy resp. Irawádi, Bago, Magway, Mandalay, Sagaing, Thanintharyi a Yangon). Na celom jej území žije okolo 50 mil. obyvateľov, ktorý sa členia na 67 rôznych národov, národností, etník a používajú dovedna až 242 jazykov a dialektov.

Barma alebo Myanmar ?

Voľne spracované podľa: Insight Guide, Burma - Myanmar, Discovery Channel, 2000

V roku 1989 vyhlásil barmský militantný režim, že pôvodný názov krajiny *Barma* (po anglicky Burma) sa mení na *Myanmar* (po slovensky Mjanmarsko), so zdôvodnením, že názov Barma sa viaže ku koloniálnej minulosti. Opozícia sa rozhodla ignorovať toto vyhlásenie a naďalej používa názov Barma.

V princípe sú oba názvy správne. Myanmar je dnešný formálny a zároveň historický, kráľovský názov krajiny. Meno Barma, ktoré sa sformovalo z prapôvodného pomenovania *Bama*, je viac hovorový názov. V historických záznamoch sa vyskytujú striedavo oba názvy krajiny. Podobne je to aj s názvami miest Yangon-Rangún, Bagan-Pagan, Bago-Pago a pod.

Bolo zaužívané, že Myanmar pomenúva iba ústrednú časť krajiny, kde zväčša žila populácia Barmčanov, kým Barma bol názov označujúci celú krajinu aj s územiaми okolitých národnostných menšín. Z týchto dôvodov súčasná opozícia, ako aj Móni, Šáni, Kayini, Kačini, Číni a Kayahovia neakceptujú názov Myanmar.

V duchu mojich sympatií k barmskej opozícii používam aj ja vo svojich zápiskoch názov krajiny - BARMA.

Malajzian Airlines, Kuala Lumpur

*S úsmevom od uška do uška
Víta vás malajská letuška*

Na palube boeingu 777-200 spoločnosti Malajzian Airlines na trati Viedeň Kuala Lumpur (KL) s medzipristátím v Ríme sa o nás vzorne starala letuška menom Zazawati. Mala takú rajcovnú ofinku, milý úsmev a poskytovala na dlhej trati skvelý servis. Nie nadarmo hlása reklama, že „Malajzian Airlines – najlepší servis na svete“. S Johnym sme letušku nazvali Zuzka, lebo Zazawati sa nám zdalo také neslovenské. Ešte aj jahodovú zmrzlinu nám priniesla. Na Malajzian Airlines nedám dopustiť.

V lietadle mal každý pasažier k dispozícii vlastnú obrazovku aj s diaľkovým ovládačom a slúchadlami. V ponuke programu bolo niekoľko celovečerných filmov, špeciálne hudobné kanály, písané spravodajstvo CNN, počítačové hry, aktuálne informácie o polohe lietadla a parametroch letu aj s informáciou ako ďaleko a ktorým smerom je Mekka. Pre moslimských veriacich bola k dispozícii špeciálna modlitebná miestnosť, kde sa mohli na požiadanie dostaviť a pomodliť smerom k Mekke. Či túto miestnosť mohli k modlitbám využiť aj veriaci iných náboženstiev, som sa neinformoval. Za poplatok bolo možné diaľkový ovládač použiť ako telefón a na požiadanie zavolať niekomu „na zem“, prípadne si zapojiť vlastný notebook a napojiť sa na Internet. Celý náš let prebehol pokojne bez mimoriadnych udalostí.

V KL je nové, veľmi moderné letisko - KLIA (Kuala Lumpur International Airport; voľný preklad - *medzinárodné letisko v lompovia, kua* ☺), vzdialené od mesta 70 km. Po preprave do hotela EMPRES v blízkosti letiska v mestečku SEPANG, sme išli svorne na prehliadku mesta PUTRA JAYA. Toto mesto začali stavať len pred pár rokmi doslova na „zelené lúke“. Je umiestnené v strede medzi letiskom KLIA a KL a postupne sa do neho sťahujú všetky vládne inštitúcie a ministerstvá. Mesto je stavané vo veľkom štýle, s pompéznym sídlom premiéra, ktoré je už v prevádzke, obytnými štvrtami, parkami, jazerami, dopravnou infraštruktúrou i veľkou červenou mešitou, ktorá pojme k modlitbám 20 tisíc moslimských veriacich. Malajzia na prvý pohľad pôsobí svojim rýchlym rozvojom a investičnými plánmi ako pravý ázijský tiger. Názov Putra Jaya znamená v preklade „princov úspech“, všade sa stavia v rýchlom tempe a Malajci sú na svoje Putra Jaya úprimne hrdí. Chcú postupne dobudovať 4 km dlhý mestský bulvár, priestory pre veľvyslanectvá a konzuláty, futuristické mosty, dopravné ťahy, zelené zóny. Všetko je navrhnuté špičkovými svetovými architektmi. Mesto má byť dokončené v roku 2020. Malajzia je v indočínskom regióne vysoko produktívna krajina, podporuje informačné technológie a paralelnou výstavbou mesta Cyber Jaya (= kybernetický úspech), neďaleko Putra Jaya, plánuje vybudovať malajské „Silicon Valley“ so zastúpením všetkých veľkých svetových IT spoločností. Malajzia produkuje vo veľkom aj vlastné automobily značky Proton, niektoré typy idú aj na export.

Po návrate do hotela Empres sme si dali obed formou švédskych stolov a keďže sme boli s Johnym chtiví poznania, vybrali sme sa mestskou hromadnou dopravou, spolu aj s Mirom a Borekom, do centra KL.

Moderné veľkomesto so zastúpením svetových bankových domov, štvrtami mrakodrapov, špičkovou dopravnou infraštruktúrou a modernou architektúrou. Dominantami mesta sú TV Tower a 452 m vysoké mrakodrapy - dvojčičky Petronas Towers.

Na rozdiel od tých smutne slávnych, amerických, tieto dvojčičky stoja a sú úžasné svojim kruhovým pôdorysom, ktorý sa postupne smerom hore zužuje v piatich stupňoch. Jednotlivé stupne majú symbolizovať 5 pilierov islamu. Je zaujímavé, že jednu vežu dvojčičiek stavali Japonci, druhú Kórejci. Veže dvojčičiek sú na 42. poschodí navzájom prepojené 700 tonovým premostením, ktoré je sprístupnené verejnosti ako vyhlídková terasa. Dvojčičky majú 88 poschodí a na streche každej z nich je umiestnená 70 metrová veža, vďaka ktorej sa radia medzi najvyššie budovy sveta.

Neďaleko dvojčičiek je bohatá vilová štvrť, kde sídlia viaceré veľvyslanectvá. Najväčšie z nich – americké – malo aj najpočetnejšiu ozbrojenú ochranu. S Johnym sme mali tú česť a zavítali sme do skromnejšej ale veľmi vkusnej rezidencie slovenského konzulátu, kde nás prijal na neformálnu návštevu náš konzul Ivan Chomo.

Sympatický rodák z Liptova, ošľahaný skúsenosťami z ázijských krajín, kde postupne pôsobil, nás srdečne privítal vo svojom konzulárnom byte. Strávili sme spolu príjemné 2 hodiny a neformálne debatovali na rôzne ázijské, slovenské a cestovateľské témy.

Keď sme sa s ním rozlúčili, pobrali sme sa krížom cez mesto smerom k televíznej veži. Pokúsili sme sa ľahkovážne prejsť len tak, na divoko, frekventovanú trojprúdovú mestskú magistrálu. Bolo to jedno z najriskynejších rozhodnutí našej cesty. Jeden 3-prúdový smer sme ako-tak prebehli ale uviazli sme na strednom oddeľovacom pruhu a dlho sme sa nevedeli dostať na druhú stranu. Ani tam, ani naspäť. Autá fičali jedno za druhým asi osemdesiatkou, bolo treba vystihnúť okamih, keď bola medzi vozmi pauza vo všetkých 3 pruhoch naraz a to bol problém. Nakoniec sme šťastne – ako malé deti – o skúsenosť bohatší, prešli bez ujmy na druhú stranu.

Rýchlo sa stmievalo a my sme pozorovali nad nami nádherne osvietené dvojčičky v žiari súmraku. Všade vôkol bola hustá mestská premávka a tak sme usúdili, že KL nie je ideálnym mestom na romantické večerné prechádzky. Dopravný stres z ulíc nám vynahradil výstup na vežu. 421 metrov vysoká TV Tower má vo výške 272 metrov reštauráciu a kruhovú vyhlídkovú terasu, odkiaľ je impozantný pohľad na večerné mesto vrátane dvojčičiek. Výstup hore rýchlovýťahom trvá iba 55 sekúnd.

Po zostupe z veže hľadáme najbližšiu zastávku metra. Na stanici KL Central prestupujeme na lokálny medzimestský vláčik, z ktorého po hodine jazdy presadáme na autobus.

Po ďalšej polhodine konečne vystupujeme z autobusu v blízkosti nášho hotela. Po večeri, ktorá bola súčasťou plnej penzie, sa pridávame k sprievodkyni Silvii a dvom párom z našej skupiny na pivo v malej krčmičke vedľa hotela. Zoznamujeme sa s dvomi Zuzkami, Martinom a Mikym a večer naberá hneď priateľskú atmosféru. Hotel máme na úrovni, v krčmičke pri hoteli majú dobré pivo Tiger a domáci kalvados z vlastných zásob chutí tu v Malajzii tiež znamenite.

Z Kuala Lumpur do Rangúnu

Opäť nás zobrali Malajzian Airlines pod svoje ochranné krídla. Teraz to bola sympatická letuška Emily. Najprv síce zabudla dať Johnymu príbor k jedlu, potom na nás pozabudla s kávou ale nakoniec si všetko napravila bielym vínom Chardonnay.

V lietadle ma upútal jeden chlap, ktorý sedel vedľa nás na druhej strane uličky a stále chodil nervózne hore-dole po lietadle. Mal taký nepríjemný bravčový výraz a stále otravoval letušky, aby mu nosili malé vrecúška s orieškami, ktorými sa napchával. Neskôr sme zistili, že z WC pokradol tekuté mydlá. Keď mu priniesli jesť, vypýtal si celú ponuku nápojov a pahltne likvidoval svoju porciu. Po dojedení hneď podával letuške svoju tácku, keď mu naznačila, že tácky bude brať o chvíľu všetkým naraz, tak agresívne preložil tú svoju na neďaleké voľné sedadlo. Pod ním ostal totálny sajrajt. Odhadli sme, že je to tajný člen barskej armády, ktorý je tu služobne a dohliada na ideologický poriadok na palube počas letu.

Prílet z KL do hlavného mesta Barmy, Rangúnu, bol letom do minulosti. Provinčné letisko so štýlovou ornamentovou budovou, nás hneď privítalo niekoľkostupňovou úradnou kontrolou. Museli sme predložiť: pas s vízami, k tomu všetky formuláre a fotky, na základe ktorých sme o víza doma žiadali, k tomu sme doložili čerstvo vypísaný ďalší vstupný formulár a ešte aj 2 colné deklarácie, v ktorých sme podrobne vydeklarovali, že nedovážame nič.

Pred nami stáli 2 rady kontrolných okienok, za každým okienkom sedeli vedľa seba 3 úradníci a medzi okienkami koordinovali pohyb cestujúcich a zbierali všetky potrebné vstupné formalities ďalší „pohybliví“ úradníci. Prosto parádička. Naš úradný spolucestujúci s plným bruchom a tekutým mydlom v batožine sa suverénne prechádzal hore-dole medzi okienkami a bolo vidno, že je tu ako ryba vo vode.

Po necelej hodinke sme všetci prešli vstupnou procedúrou a vstúpili na pôdu krajiny, kde vládne ortodoxne totalitným režimom vojenská chunta barských generálov. Privítali nás spoločne náš sprievodca Jožo, ktorý v Barme už niekoľko dní pripravoval našu cestu a Thein Win, pracovník barskej cestovnej agentúry, ktorý nás mal po Barme sprevádzať. Win mal 46 rokov, niekoľkoročné skúsenosti so sprevádzaním, bol veľmi srdečný, bezprostredný a ochotný, vždy s úsmevom na perách. Temer sústavne žuval betel a pri rozhovore pravidelne prepadal záchvatom hlasitého a nákazlivého smiechu. Od prvej chvíle sme vedeli, že je to náš domorodý part'ák.

Naše ruksaky sme zložili na jednu kopu a Win nám naznačil, že máme bez batožiny nastúpiť do pristaveného autobusu, s tým, že naše batožiny budú naložené na iné auto a prídu do hotela za nami. No problem!

Barma – krajina iná, ako všetko ostatné, čo ste doteraz videli ...

Presúvame sa autobusom z letiska do mesta. Cesta je celkom kvalitná ale Jožo nás upozorňuje, že takáto cesta je v Barme iba jediná, medzi letiskom a mestom, je dlhá 10 km a práve po nej ideme.

Už na prvý pohľad vnímame zopár zvláštností, ktoré sú v tejto krajine špecifické a ktoré robia Barmu Barmou. Po uliciach jazdia staré typy áut, zväčša zo šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. Nakoľko bývalý diktátor Ne Win považoval jazdenie vľavo za prežitok koloniálnej nadvlády Angličanov, pred 30 rokmi zmenili toto pravidlo a odvtedy sa jazdí vpravo, podobne ako u nás. Jediné, čo ostalo po starom, sú autá s volantom napravo a tak každé

väčšie auto alebo autobus potrebuje okrem vodiča aj pomocného spolujazdca, ktorý sedí vedľa vodiča, kontroluje cestu a pozerá, či je možné predbiehať, lebo zo strany vodiča je výhľad veľmi obmedzený. V Barme je takýto šoférsky tandem samozrejmosťou. My sme pomenovali nášho asistenta vodiča „Smerovka“. S vodičom, Smerovkou a našim barmským sprievodcom Winom sme mali prežiť nasledujúce 3 týždne po *otrasných barmských cestách*. Naša plánovaná trasa merala temer 3.000 km a tak bolo veľmi dôležité, aby vládla v našich vzťahoch pohoda. Náš Smerovka bol Barman chudý ako trieska, ktorý vydržal sedieť doslova celé 3 týždne v autobuse na plastovej záhradnej stoličke, ktorá vôbec nebola fixovaná a pri každej zastávke ju musel vyložiť pred autobus, aby sa dalo vystúpiť. Bol veľmi zlatý a úslužný. Vždy keď sme vystupovali, dával pozor, aby nás nič nezrazilo. Pri vojenských kontrolných stanovištiach po ceste obetavo vybehol z autobusu a predkladal naše doklady a povolenia. Počas jazdy mal oči na stopkách, keď sme stáli čistil autobus a robil poriadok. Skrátka makal celý čas a pritom sa stále usmieval.

Okrem starých áut a kuriózne kombinácie jazdenia vpravo s pravými volantmi si človek ihneď všimne štýl domorodého obliekania. Muži nosia v Barme sukne. Áno, sukne a je jedno, či riadia auto, bicykel alebo sa len tak prechádzajú po ulici. Sukňa zvaná *lónďží* patrí neodmysliteľne k pantskej časti odevu. Tieto sukne sú dokola obšité, takže treba do nich „nastupovať“ zhora a nemajú žiaden patent, gombík ani zips. Upevňujú sa iba jednoduchým zakasaním okolo pásu. Aj ženy nosia lónďží, ale muži ich nosia po chlapsky, s uzlom vpredu, kým ženy si lónďží kasajú naboku. Keďže lónďží nemá žiadne vrecká, muži si zvyknú tvarovať svoj „uzlík“ tak, aby tam bol priestor aj na uloženie nejakých nevyhnutných maličkostí. Pohľad na plné ulice mužov v sukniach je zo začiatku veľmi nevšedný ale postupne sme si zvykli a prispôbili sme sa tomuto obyčaju aj my.

Miestnou zvláštnosťou je aj úprava pleti. Ženy i deti si pleť v Barme natierajú *tanakou*. Je to biela výrazná masť, mentolovej vône, ktorá vraj dobre pôsobí na pleť, ale pre vkus Európana vyzerajú také nabiele namachlené tváre, ako keby prišli práve zašpinené z pekárne alebo zo stavby.

Aby sme neopomenuli mužov, tí zase masovo holdujú žuvaniu betelu. Je to ľahká droga, ktorá sa pripravuje tak, že sa do listov zo stromu zabalí betelový orech, potrie sa nejakým vápnom, dodá zopár ingrediencií, zabalí sa to celé do ruličky a takto sa to žuje dlhé hodiny. Žuvanie betelu je doprevádzané priebežným odplúvaním slín krvavočervenej farby. Všetky chodníky a cesty v Barme sú sfarbené od betelových pluvancov, že to vyzerá ako po krčmovej bitke, ale to iba mierumilovní barmani žujú svoj betel a majú pri tom dobrý pocit. Betel žuvali Win, vodič aj Smerovka.

Ďalšou charakteristickou črtou Barmy sú cigary. Cigari, podobne ako lónďží, slúžia obom pohlaviam bez rozdielu. Je bežný obrázok, keď stará ženička na trhu predáva zeleninu a fajčí pri tom hrubú barmskú cigaru. Skrátka cigary, zväčša zelené, lahodné a ručne šúľané, patria k Barme, podobne ako čaj a čajovne. Keď sme boli kdekoľvek, vždy nám ponúkli čaj. Veľmi populárne boli miestne čajovne, kde sa dalo posedieť v tieni bambusovej strechy, popiť zopár dúškov zeleného čaju, zapáliť si cigarku, požiť betelík a život sa hneď zdal krajší.

Toto všetko boli odlišnosti, ktoré padli do oka návštevníkovi hneď po príchode do krajiny, tie ostatné sme spoznávali postupne na našej ceste.

Prehliadka Rangúnu

Ubytovanie sme mali zabezpečené vo veľmi slušnom hoteli PANORAMA v centre mesta. Hotel bol na úrovni 3-hviezdičiek, na izbách bola kúpeľňa a WC, klimatizácia, chladnička s barom, TV s diaľkovým ovládačom a príjmom kanálu BBC, a to už je niečo. Pri našom príchode do hotela nás personál vítal s táckou džúsikov a s navlhčenými uteráčikmi, aby sme si mohli pretrieť tvár, ruky a osviežiť sa. Naše ruksaky, ktoré sme zanechali v letiskovej hale nás už poslušne čakali pri recepcii a po zadelení izieb nám ich personál úctivo

doniesol priamo do izby. Po krátkom pookriatí na hoteli sme už štartovali na poldennú obhliadku hlavného mesta Barmy.

Našu púť po budhistických svätyniach, chrámoch, stupách a pagodách sme začali zastávkou pri ležiacom Budhovi v pagode Kyaukhtatgyi. Tento Budha je najväčším ležiacim Budhom v Barme. Samotná pagoda nie je vybudovaná v klasickom štýle ale je to len taká halová konštrukcia, ktorá chráni svojou strechou obrovskú 70 metrov dlhú a 18 metrov vysokú sochu tzv. spiaceho Budhu. Socha je stará len niekoľko desiatok rokov a nahradila pôvodnú, zničenú sochu zo začiatku 20. storočia. Napriek tomu, že sa nejedná o stavbu historického významu, je to pre miestnych ľudí významné náboženské miesto. V príľahlom kláštore žije 600 mníchov, ktorí študujú sväté budhove texty.

V pagode sa modlilo niekoľko ľudí a potulovalo sa tam množstvo psov. Socha Budhu bola naozaj impozantná svojou veľkosťou i keď prevedenie a štýl celkom nerezal nášmu európskemu cíteniu. Zaujali ma veľké budhove šľapy na ktorých boli detailne vykreslené znaky, ktoré sú pre Budhu charakteristické. Obe šľapy boli symetrické a na každej sa nachádzalo 117 znakov. Tak ako aj v ďalších podobných svätostánkoch, aj tu bola veľmi kľudná a príjemná atmosféra bez zhonu, stresu a naháňania. Z boku pagody boli znázornené jednotlivé zvieratka animizmu. Animizmus je pohanské náboženstvo, ktoré tu ľudia vyznávali ešte pred príchodom budhizmu. Základom viery bola úcta k *natom*, bôžikom, s ktorými bolo treba byť zadobre. Jednotliví nati predstavovali tradičné ľudské vlastnosti, dobré i zlé, vrátane napr. alkoholizmu, a ľudia im prinášali rôzne obete. Základnou animistickou číslicou bola osmička. Mali 8 svetových strán (V, Z, S, J, JV, JZ, SV, SZ), 8 dní v týždni (streda je rozdelená na 2 časti – doobeda a poobede) a 8 zvieratiek, ktoré prináležali svetovým stranám a dňom v týždni. Podľa toho, ktorý deň v týždni bol človek narodený, tak mal pridelené svoje zvieratko, svetovú stranu a zároveň v ten deň v týždni sa mal vystríhať zábavám a alkoholu. Najlepšie to mali tí, čo sa narodili v stredu doobeda, akurát si museli dať pozor, aby nejakú oslavu v utorok nepretiahli príliš cez polnoc ☺.

Na budhizme v Barme je zaujímavé to, že popri ňom tu existujú stále prvky animizmu a ľudia im často veria a riadia sa nimi. Je to dôsledkom toho, že budhizmus tu bol presadený nenásilnou formou v pevnej viere, že je to tak silná a úžasná filozofia, ktorú netreba znásilňovať agresívnym zničením toho, čo tu bolo predtým a tak sa aj stalo. Budhizmus sa presadil, je v ľuďoch silne zakorenený a pozostatky animizmu sú skôr folklórne zaujímavé ako rušivé.

Od ležiaceho Budhu sme sa presunuli mestom k najväčšej a najnavštevovanejšej pagode v Rangúne. Pagoda *SHWEDAGON* už z diaľky púta pozornosť svojou výškou a zlatým jagotom. Tento 100 m vysoký pozlátený monument v tvare zvona obsahuje na sebe údajne viac zlata ako všetky britské banky dohromady. Ja osobne by som za to ruku do ohňa nedal, ale nechcel som sa budhorúhať a tak som tento údaj zobral ako fakt a ďalej som sa nad tým nezamýšľal. Táto zlatá pagoda bola naozaj veľkolepá. Jej pôdorys v tvare osemuholníka sa postupne zužoval do kruhového obvodu. Povrch pagody pokrýva 8.688 zlatých doštičiek a samotný vrchol stupy je vysádzaný 5.448 diamantami a 2.317 rubínmi, safirmi a topásmi. Priamo v strede navrchu je zasadený obrovský smaragd tak, aby zachytával prvé ranné alebo posledné večerné slnečné lúče. Pod vrcholom okolo špice je osadený zlatý 10-metrový veniec, ktorý má na sebe navešaných 1.485 zvoncov, z toho je 1.065 zlatých a 420 strieborných.

História shwedagonskej pagody siaha až do 11. storočia a je spojená s baganským kráľom Anawrathom. Pagodu postupne reštaurovali, prerábali, rekonštruovali po zemetraseniach, prikladali k nej ďalšie zlaté doštičky a ona postupe rástla a rástla až do dnešnej nádhernej podoby. Kedykoľvek bola pagoda poškodená, ľudia ju vždy obnovili do podoby, ktorá predčila jej predošlý obraz. Kuriózne poslednú významnú rekonštrukciu pagody po zemetrasení v roku 1970 zorganizovala a realizovala vojenská chunta. V rámci nej dali dole starý veniec z vrcholu a osadili tam moderný a väčší. Pôvodný veniec je umiestnený v menšej postrannej pagode vedľa hlavnej a je možné si ho prezrieť aj dnes.

Okolo hlavnej stupy, ktorej dolný obvod meria 433 m, je postavených 64 menších pagôd resp. stúp, ktoré akoby chránili prístup k hlavnej stupe. Okolo je množstvo menších stavieb, plošín, modlitební a medzi tým priestor na prechádzky. Všade okolo sa pohybovalo veľa ľudí,

turistov aj domácich, mníchov aj civilov a nechýbali ani ozbrojení vojaci. Skupinka domorodcov s metlami zametala prechádzkové plošiny, aby priestor svätyne bol čistý. Na jednej odpočinkovej plošine sedelo sotva ročné dieťa a okolo neho zobali holuby rozsypané omrvinky. Dieťa sa tešilo prítomnosti holubov a chcelo ich chytiť do ruky. Holuby sa nebáli a pohybovali sa celkom v blízkosti dieťaťa. Dieťa sa smialo a hádzalo okolo seba rukami, bolo šťastné a jeho rodičia s ním ...

Zastavili sme sa pri barmskom zvone, ktorý chceli Angličania v období 1824-26 (prvá víťazná britská koloniálna vojna na území Barmy) ukradnúť a odviezť do Kalkaty. Zvon im vypadol z lode pri nakladaní. Domorodci ho nakoniec dokázali zachrániť, vďaka čomu ho môžeme vidieť práve na tomto mieste. Priamo k hlavnej pagode nebol prístup, ale mohli sme vystúpiť na plošinu, k jednej bočnej pagode a dotknúť sa jej pozláteného povrchu. Táto výsada však bola povolená iba mužom. Ženy museli zostať dole pod plošinou...

Zoznamovací večierok

Keď sme sa vrátili do hotela bola už tma. Sprievodca Jožo ohlásil spoločnú večeru, ktorá mala byť zároveň oficiálnym zoznamovacím večierkom našej skupiny. Ja s Johnym sme využili nejaký čas pred večierkom a rozhodli sme sa ešte individuálne vyjsť do tmavých ulíc mesta a prehliadnuť si večerný trh, ktorý sa rozkladal v blízkosti hotela.

Boli sme hladní a tak sme si chceli dať čosi „malé, drobné“ ale najmä bezpečné pod zub. Na uliciach okolo nás sa ponúkalo všetko. Mäská napichané na paličkách, rôzne čušpajzy v dymiacich sa kotlíkoch, vyprázaná zeleninka, homárové lupienky, ale nič sa nám nezdalo vhodné pre naše neaklimatizované žalúdky. Stále sme išli ďalej v chimére, že nájdeme niečo, čo nás presvedčí. Nakoniec nás presvedčil náš hlad, bol silnejší ako naše predsudky a tak sme si dali za rohom, v prítomí bočnej uličky, kde nebolo až tak vidno na bohato prestretú ponuku, vyprázané kusy zeleninky s pikantnou šťavou. Vrtká predavačka nám núkala aj miešané cestoviny ale to bola podľa náš vkus pomerne divoká zmeska a tak sme iba úctivo zaľakovali. Cestoviny naberala do misky rukou bezprostredne potom, čo si v nich prerátala špinavé barmské bankovky. Potom sa pristavila barmská mamička a objednala tie cestoviny pre svoje 3-ročné dieťa, ktorému sa pri jedení až uši zahýbali.

Po malom pikantnom a veľmi chutnom občerstvení, dočerta s predsudkami, sme vysmädli a hľadali sme nejaký stánok s barmským pivom. Veľmi sa nám pozdávala miestna čajovňa, ktorá bola taká od podlahy jednoduchá a plná domorodcov ale pivo nemal a poslali nás do vedľajšieho „high-society“ podniku. Ako sme o chvíľu pochopili, podnik bol určený pre mladých ľudí pochádzajúcich z vrstvy vládnucej elity. Na veľkej obrazovke tam vysielali svetové hudobné klipy a aj ľudia tam boli iní ako tí, vonku na ulici. Pivo tam síce mali ale ten triedny rozdiel „beztriednej spoločnosti“ doslova bil do očí.

Po návrate do hotela nám Jožo nadelil miestne peniaze, ktoré nám za doláre zamenili na čiernom trhu. Dostal som guču peňazí, 100.000 čatov, v nomináloch 500,- a stal sa zo mňa boháč. Bol to skvelý začiatok, zoznamovací večierok sa mohol začať.

V reštauračnej časti bola prestretá veľká tabuľa pre 19 ľudí. Jožo na začiatku každému rozdal barmskú ručne šľahanú cigaru a každý sme dostali ako darček aj lóndží. Win ako jediný barman a zároveň odborník na kasanie lóndží, nám predviedol, ako sa lóndží upevňuje. Najprv babsky a potom aj chlapsky. Najprv sa nasuniete opatrne do lóndží, chytíte po bokoch okraje, rýchlym pohybom stiahnete látku k pupku, 2x otočíte, prevlečiete cez pás, podobne ako uterák, keď idete zo sprchy, tak aby lóndží okolo pása pevne držala a vykročíte medzi ľuďmi, ako správny chlap. Vsjo jasno?

Na večierku vládla príjemná atmosféra. Každý z nás sa stručne predstavil ostatným, v skupine sme boli ženy a muži v rovnováhe, tretina turistov bola z Čiech a Moravy. Jedli sme dobré jedlo, fajčili jemné cigary a pili sme barmský Mandalay Rum. Napriek tomu, že to bol tiež darček k večeri, rum bol hrozný a pili sme ho s veľkým sebazaprením. Všetko zachránilo nakoniec pivo. V ponuke hotela boli až 3 druhy. Myanmar beer, miestny ležiak veľmi dobrej

kvality, vyrábaný v malajskej licencií, Tiger beer, malajské resp. singapúrske pivo, kvalitou a dobrou chuťou porovnateľné s Myanmar beer a nakoniec Mandalay beer, originál barské pivo, ktoré malo takú aromaticko-rozpačitú príchuť niečo ako rulandské biele s penou, na základe čoho sme si vytvoril obraz, že akýkoľvek Mandalay Alkohol, nie je vhodný pre naše európske chuťové cítenie. Pivo otvárali takým smiešnym „stavebným“ otváračom, bol veľmi jednoduchý a zároveň geniálny. Keby sa udeľovala Nobelova cena za mechaniku a kutilstvo, tak tento otvárač by bol vážny kandidát. Nezaváhal som a hneď som zjednal s čašníkom cenu za otvárač, čím sa tento technický zázrak stal mojim vlastníctvom. Horšie bolo, že čašník oznámil, že sa vďaka nášmu zoznamovaciemu večierku v hoteli minuli zásoby Myanmar beer. OK, no problém, je tu ešte predsa Tiger beer. Pomaly sa ozývajú horehronské, ale aj iné spevy. Po chvíli prišiel čašník s informáciou, že sa minuli aj hotelové zásoby Tiger beer. No dobre, tak nám nalejte aspoň to vaše Mandalajsko-rulandské „beer“. Pokračujeme v spevoch. Čašník po ďalšej chvíli, ako v rozprávke, prišiel aj tretíkrát so zvesťou, že už nemajú ani ten aromatický Mandalay. Fíha, to sme dokázali skromná, nezohratá partia z Československa vypiť hneď prvý večer pivo 9-podlažného hotela? Zdá sa, že miestny personál podcenil náš slovanský apetít. Bola to pre nich, ale i pre nás nová skúsenosť. Odchádzame postupne do svojich izieb, na stole ostal vo fľaši iba posledný nedopitý dúšok mandalajského rumu.

Večer som sa pokúsil zo svojej izby zatelefonovať domov, na Slovensko. Bolo práve pol jednej, čo znamenalo, že doma je 7 hodín večer, ideálny čas na telefonovanie. Ležím v posteli, volám na recepciu a vyslovujem svoju požiadavku. Na recepcii mi ale oznámili, že ak chcem telefonovať mimo Barmu, musím sa fyzicky dostať dole do telefónnej ústredne, že z izby to nie je možné. Asi sa im minul v hoteli aj dlhý kábel, uvažujem v duchu, ale potom nerozumiem, ako som mohol telefonovať dole na recepciu ...

Z Rangúnu cez Bago k Zlatému balvanu *Kyaiktyo*

Ráno opúšťame Rangún a zároveň posledné kilometre ako-tak kvalitných ciest. Mierime s našim autobusom, Winom, vodičom a Smerovkou smerom na severovýchod k magickému Zlatému balvanu, významnému pútnickému miestu budhistov, ktoré sa nachádza v Monskom štáte. Na ceste nie je veľká premávka, veď v Barme na jedno auto pripadá vyše 100 obyvateľov. Okolité krajina má rovinný charakter. Zastavujeme sa pri ceste, pri stánkoch so špecifickým tovarom. Okrem keramiky tu ponúkali pálenku so zaliatymi obrovskými škorpiónmi a gigantickými stonožkami. Nedá nám to a tak koštujeme škorpiónovicu i stonožkoviu. Chuť za veľa nestojí, ale atrakcia je to mimoriadna. Zopár ľudí neodolalo prostému marketingu a kúpili si tieto zaliaté zvieratka, kto vie, možno sa zídu v nejakej ťažkej chvíli.

Ďalšiu zastávku robíme v meste Bago, ktoré má už úplne iný charakter ako barská metropola. Posúvame sa ešte o pár desiatok rokov dozadu, akoby sme sa ocitli v meste z päťdesiatych rokov. Najprv sa zastavujeme pri ďalšom ležiacom-spiacom Budhovi *Shwethalyaung*. Tento Budha bol dlhý „iba“ 55 a vysoký 16 metrov, mal výraznejšiu tvár ako ten v Rangúne ale celkový efekt bol porovnateľný. Tento v Bago má ale historické korene, ktoré siahajú až do roku 994, keď ho vybudovali zásluhou kráľa Migadippu I. Bago počas ďalších storočí prežívalo svoje vzostupy aj pády. V 14. storočí sa stalo hlavným mestom krajiny a začala sa zlatá éra Baga. Potom bolo niekoľko krát spustošené a spiaci Budha sa jednoducho stratil. V 19. storočí objavili Angličania jeho pozostatky v džungli obrastené vegetáciou. V roku 1906 ho vykopali, preniesli a vyčistili a v roku 1948 bol podstatne zrenovovaný, pozlátený a vymalovaný až do dnešnej podoby.

Krátko sa zastavujeme aj pri najväčšej pamiatke v meste a zároveň najvyššej pagode v celej Barme. Pagoda *Shwemawdaw* (*Shwe* znamená zlato, preto sa vyskytuje temer v každom názve) je vysoká 114 m a je viditeľná už z diaľky 10 km. V preklade je to Pagoda veľkého zlatého Boha. Okolie pagody má podobný charakter ako Shwedagon v Rangúne. Pred pagodou bolo živo, stánky s tovarom a okolo v pohybe domorodci peši, na bicykloch alebo motorkách. Peknú bodku našej návštevy Baga dal obed v čínskej reštaurácii neďaleko pagody.

Poobede prechádzame autobusom niekoľko kontrolných stanovišť, opúšťame provinciu Bago a prekračujeme hranicu Monského štátu. Rovinatý kraj sa začína vlniť a po 2 hodinách jazdy zastavujeme v rázovitej dedinke, kde nás čakal horský pick-up. Dedinka je nádherná ani z dokumentárneho filmu. 2 ulice bambusových chatrčí postavených na koloch na hlinenom podklade. Okolo nás voľne pobehovali psy, prasatá, dobytok a deti. Deti mali na hlavách košíky s banánmi a stále po nás pokrikovali po anglicky: „Banana is good, banana is good!“ No nekúp si ich!

Všetci okrem šoféra a Smerovky, ktorí ostávajú pri autobuse, prestupujeme aj s menšou batožinou a vecami na prespanie, na úložný priestor pick-upu. K autu pristavili taký improvizovaný rebrík, niečo na spôsob schodov k lietadlu, aby sa nám ľahšie nastupovalo na korbú. Ako som stúpал hore, celá konštrukcia schodov sa kývala zo strany na stranu. Keď sme sa usadili na zbitých doskách aj s batožinou, šofér zaradil „dvojku a plný plyn“, začala sa spanilá jazda do vrchu. Cesta je kľukatá a stúpa strmo hore. Naš autobus by to nevyšiel. Keďže je nás hore veľa, každý sedíme len tak na pol zadku. Všetci sa držíme rukami nohami čoho sa dá, v zákrutách sa spoločne celá masa nakláňame zo strany na stranu v zmysle zákona o zotrvačnosti. Spolucestovateľ Miro z Banskej Bystrice nazval túto cestu - *krkaháje*.

Po polhodine prichádzame konečne do horskej dedinky a prestupujeme ďalej na vlastné nohy. Opäť nám pristavujú labilné schody pre zostup z korby. Dole už čakajú deti s prázdnyimi košmi a núkajú nám svoje nosičské služby. K Zlatému balvanu je to 350 výškových metrov a 45 minút pešej chôdze kľukatou a ešte strmšou asfaltkou. Dospelí domorodci nám dokonca ponúkajú full service, čiže vynesenie celého človeka na bambusových nosidlách s chatrne pripevneným kreslom až hore. Predstava nechať sa vyniesť ako kráľ bola lákavá, ale pri pohľade na vychudnutých nosičov sa táto kráľovská predstava zmenila na pocit strachu o vlastnú bezpečnosť. Nikto z nás tento exkluzívny servis nevyužil, ale domorodcov to neodradilo, stúpali spolu s nami s prázdnyimi nosidlami k balvanu. Čo keby predsa len náhodou niekto z nás dostal krízu? Domorodci s nosidlami aj deti s prázdnyimi košmi boli vždy poruke.

Zlatý balvan *Kyaiktyo* (čítaj čačo)

Aj keď sme chceli stihnúť pozorovanie západu slnka a prežiť premenu dňa na noc hore pri Zlatom balvane, už pri stúpaní hore, mi bolo jasné, že slnko bude rýchlejšie. Súmrak tu trvá veľmi krátko a hoci zvládame s čelom skupiny trištvrtnehodinovú túru za 27 minút, k balvanu prichádzame už skoro za tmy. Zlatý balvan *Kyaiktyo* je veľmi pôsobivý práve tesne po súmraku.

Toto pútnické miesto je výnimočné. Na hrebene hôr, na holej oblej skale, vysoko nad údolím a okolitou prírodou, nevedno odkiaľ sa vzal, ale stojí tam asi 10 m vysoký balvan nepravidelného kruhovitého tvaru. Nie je súčasťou skalného hrebeňa, skala a balvan sa navzájom iba jemne dotýkajú, akoby ten balvan položil na skalú nejaký obor. Keďže aj balvan má oblý tvar, celá táto prírodná kompozícia pôsobí na človeka veľmi mysticky. Balvan doslova balansuje na hrane šikmej skaly a zdá sa, akoby sa mal každú chvíľu prevaliť a zrútiť dolu do strmého údolia. K vzniku balvanu sa viaže povest'. Podľa budhistov stabilitu balvanu na skale vyvažujú 2 budhove vlasy, ktoré sú uložené priamo pod balvanom a ak by balvan spadol dole znamenalo by to koniec sveta. Balvan tu takto stojí už tisícročia a nič. Na jeho vrchole umiestnili stupu, malú budhistickú svätyňu. Keď bolo v tejto oblasti zemetrasenie, stupa z balvana sa zrútila dole ale balvan sa ani nepohol.

Balvan je celý pozlátený a tak pôsobí na človeka trochu nadpozemsky. Efekt balvana vyniká najmä večer, keď je osvetlený žiarou reflektorov, ktoré do tmy zvýrazňujú jeho zlatú siluetu nad okolitou krajinou. Okolo celého balvana je vybudovaná visutá promenáda. Ľudia sem prichádzajú za modlitbami, meditáciami alebo prilepiť na balvan zlaté lístky, ktoré sa dajú kúpiť v neďalekom domčeku. Lепенie zlatých lístkov na budhove podobizne a iné sväté miesta je v Barne veľmi rozšírené. Ľudia veria, že nalepením zlatého lístka spravia dobrý skutok a vylepšia si tým svoju karmu. Karma je pre budhistického veriaceho veľmi dôležitá, lebo podľa nej sa v ďalšom živote reinkarnuje na niečo lepšie, prípadne horšie. Princíp je

jednoduchý, každým dobrým skutkom sa karma vylepšuje, každým zlým sa naopak zhoršuje. Medzi najvýznamnejšie dobré skutky v budhizme sa považuje napríklad postavenie stupy. Naopak, medzi činy, ktoré karmu zhoršujú sú, podobne ako u nás v kresťanstve, porušenia prikázaní typu nepokradneš, nezabiješ, nezosmilníš a pod. Avšak najhorším previnením budhistu je vyťatie posvätného stromu banyan. Pod stromom banyan sedel aj Budha pri svojej meditácii. Po 45 dňoch meditovania dosiahol pod týmto stromom nirvánu. Odvtedy sú stromy banyan pre budhistov nedotknuteľné. Sú to nádherné stromy s hrubým a členitým kmeňom a obrovskou korunou guľatého tvaru. V Barme sa im výborne darí.

Večerná pohoda pri Zlatom balvane bola naozaj upokojujúca. Okolo nás sa pohybovalo veľa mladých ľudí. Niektorí prichádzali iba kvôli modlitbe, iní v partiách, dokonca aj s gitarami sa tu prechádzali, posedávali a debatovali. Samotný prístup priamo k balvanu bol večer uzatvorený, lebo sa očakával príchod vysokého generála, ktorý tu dnes nocoval aj s vojenským doprovodom. Dôkazom prítomnosti štátno-vojenského papaláša bolo aj veľa ozbrojených vojakov, ktorí, ako správni veriaci, rešpektovali miestne zvyky a chodili po tomto svätom mieste síce v uniformách ale bosí.

Večerali sme v našom hotelíku, ktorý bol iba pár sto metrov od balvana. Hotel nebol veľmi reprezentatívny, bola to skôr len taká nocľaháreň s bungalovmi a spoločnými sociálkami, ale tu v horách na hrebeni to nebolo nič prekvapujúce. Jedlo bolo štandardne výborné, opäť sme testovali, čo sme ešte nemali. Miky si dal pikantnú rybu a vravel, že bola nežná. Kuriózne sa zopakovala situácia z predošlého večera, keď sa nám aj tu podarilo vypiť všetko pivo. Našťastie Mandalay beer nemali v ponuke. Po večeri sme si ešte sadli vonku do tmy na verandu a objednali sme si čaj. Popri nás sedeli aj mladí barmskí chalani, viditeľne chceli s nami komunikovať a tak sme si spravili večer barmsko-slovenského folklóru. My sme im zaspievali nejakú tú našu, čo malo u nich veľký ohlas a potom sme ich vyzvali, aby nám zaspievali niečo svoje. Takto sme sa striedali, atmosféra vzájomnosti gradovala, až sme celkom na záver spievali s nimi spoločne *We Shall Overcome*. Text síce nepoznali, ale hmkali aspoň melódiu.

Od Zlatého balvanu do Taungoo

Vstávame ešte za tmy kvôli východu slnka, keď sme už nestihli ten západ. Ráno pôsobí Zlatý balvan inak ako po zotmení ale aj táto časť dňa na tomto mieste má svoje čaro. Prístup k balvanu bol otvorený, avšak táto výsada bola opäť dovolená iba pre silnejšie t.j. chlapecké pohlavie. Využil som aj ja túto jedinečnú životnú príležitosť, kúpil som si v neďalekom domčeku zlaté lístky a pridali som sa k domorodcom, ktorí lístky postupne vyberali z obalu a pritlačali na balvan. Mikrónové zlaté plátky ostali prilnuté ku skale a tak ju obohacovali o ďalšie vrstvy zlata. Na nalepovanie lístkov bolo treba mať určitý grif. Fúkal vietor a kto bol neopatrný, tomu zlatý lístok uletel vo vetre do diaľky. Občas bolo vidno ako sa okolo balvana trblietajú porozfukované čiastočky rýdzeho zlata. Nech Budha žehná tejto krajine.

Na promenáde pri balvane svitol biely deň veľmi rýchlo. Malé námestie sa zaplnilo prichádzajúcimi pútnikmi. Stretávali sme skupinky domorodcov, rodiny s deťmi, osamelo hrajúce sa deti, vojakov aj vyšších dôstojníkov v slávnostných uniformách. S úžasom sme pozorovali, ako jeden z nich, možno práve ten najvyšší generál, naduto prišiel k skupine detí a začal im rozdávať bankovky z guči peňazí, ktorú mal v ruke. Nevedno, či mu išlo o vyjadrenie pseudolásky armády k barmskému ľudu alebo si tým iba vylepšoval osobnú karmu, každopádne bol to veľmi svojský štýl populizmu.

Hneď po raňajkách opúšťame toto jedinečné pútnické miesto v horách a zostupujeme dolu k pick-upu. Cestou stretávame budhistických mníchov ako rituálne pomaly kráčajú od obydľia k obydliu a prijímajú od ľudí ryžu. Každý mních nesie pred sebou nádobu, do ktorej zbiera túto skromnú almužnu, aby sa mohol na poludnie pred modlitbami a meditáciami nasýtiť. Mnisi prijímajú ryžu mlčky a dôstojne. Neďakujú za ňu, ale umožňujú týmto zvýšiť karmu ľuďom, ktorí ich obdarúvajú.

V zjednodušenej forme vyzerá denný režim mnícha tak, že vstane skoro ráno, po rannom modlení si zoberie svoju nádobu, obchádza príbytky veriacich a prijíma od nich ryžu. Na obed mnísi spoločne jedia. Popoludní ani večer už mnísi nejedia ale venujú sa duchovnej činnosti, meditáciám, cvičeniam a štúdiu. Večer chodia spať pomerne skoro.

Filmujem jedného mnícha ako kráča z kroka na krok so svojou nádobou okolo mňa. Keď som dofilmoval a balil kameru do puzdra, mních sa zastavil a zakričal na mňa: „*One dollar, please!*“. Prekvapila ma jeho priamočiarosť a otvorenosť, ale ten záber stál za to a tak vytáhnem dolárovú bankovku a podávam ju úctivo mníchovi. Mních si položil papierový dolár na vrch nádoby, zaťažil ho kameňom a hrdo kráčal ďalej.

Tak ako vzrušujúca bola jazda pick-upom sem hore, o to viac adrenalínu sme pociťovali na ceste späť. Okrem ostrých zákrut sa tu pridala vysoká rýchlosť. Rútime sa ako v lunaparku na horskej dráhe, nie sme vôbec pripútaní, voľný pád a akceleráciu cítime až v žalúdku a v duchu prosíme Budhu a všetkých svätých, aby len prebudhu nezlyhali brzdy. Nakoniec všetko dobre dopadlo aj bez našich reinkarnácií.

V dedinke, kde nás pri autobuse čakajú vodiči so Smerovkou sú už nedočkavo pripravené aj detičky s banánmi a kričavo nás vítajú: „*Banana is good, banana is goood!*“. Vedľa autobusu je stánok so slameným klobúkom a tak niektorí si tu obstarali veľmi lacné prikrývky hlavy.

Za nami je Zlatý balan a horská túra, pred nami je náročný 2-dňový presun autobusom cez mestečko Taungoo k horskému jazeru INLE. Zakrátko opúšťame Monský štát, vraciame sa kúsok do provincie Bago a nechávame sa unášať a nadhadzovať v rytme výmoľov skvelých barmských ciest. Priemerná rýchlosť nášho autobusu bola 40km/h a to sme uháňali ako formula. K tomu treba prirátať vysoké horúčavy, vlhkosť vzduchu a neklimatizovaný autobus s malým komfortom, ktorý však bol špičkový na barmské pomery. Keď sme míňali preplnené nákladáky a pick-upy, z ktorých trčali ľudia ako strapce hrozna, pociťovali sme pri jazde našim autobusom veľké uspokojenie. 21 ľudí v 30-miestnom autobuse nám umožňovalo občas aj nejakú zmenu v zasadacom poriadku. Zadných 5 sedadiel bolo zahádzaných našimi batožinami ale pri troške fantázie sa tam dalo spraviť improvizované ležovisko. Nebolo to však úplné víťazstvo, lebo vzadu to samozrejme nadhadzovalo najviac a ten kto sa rozhodol ísť si dozadu pomeditovať, musel prijať riziko, že sa mu zosype občas aj nejaký ten ruksak na hlavu.

Cestu trávil každý individuálne. Pozorovanie krajiny, čítanie kníh, štúdium mapy, pokusy o písanie zápiskov, hoci za jazdy to bolo prakticky nemožné (!), driemanie, karty, slovný futbal... Občas kolovala po autobuse aj nejaká ostrejšia fľaštička v snahe znížiť utrpenie nás úbohých cestujúcich a odvrátiť pozornosť od nekonečných výmoľov.

Obedová prestávka

Svetlými okamihmi presunov boli zastávky. Cik pauzy, fajč pauzy, *kodak point* pauzy, čajové pauzy, shopping pauzy ale najmä obedové pauzy alias veľké prestávky. Dĺžka obedovej prestávky vždy závisela od stupňa amaterizmu miestnej obsluhy v reštaurácii.

Temer vždy sme sa výborne najedli. Dominovali čínske reštaurácie, občas sme mali možnosť okúsiť barmskú alebo šánsku stravu. Barmská kuchyňa je podobná tej čínskej, kde základ jedál tvorí ryža, zelenina prípadne cestoviny. Ochutnali sme aj barmské a šánske špeciality, vrátane mäska a morských potvoriek. Naše spoločné stolovania boli vždy príjemnou fázou dňa na zrelaxovanie a dočerpanie nových síl.

Personál bol vždy úslužný a ochotný, ale keď prišlo 18 hladných Európanov naraz na obed, ich ázijské snaženie sa čoskoro zmenilo na totálny chaos a zmätok, aspoň z nášho západného pohľadu. Ponuka v jedálnych lístkoch v reštauráciách bola podobná, avšak objednávanie bolo vždy zdĺhavým a zložitým procesom, pri ktorom si niekoľkokrát overovali správnosť zapísaných objednávok. Zapisovanie robili v barmštine. Okrem toho, že to písanie trvalo dlho, nemali sme možnosť overiť si, či to pochopili a napísali naozaj správne. Ich angličtina bola častokrát veľmi slabá.

Po dlhej objednávacej fáze nastala ešte dlhšia fáza čakania na prípravu jedál. Niekedy sa nám zdalo, akoby v kuchyni mali na všetko iba dvojplatničku. Najdlhšou a najvzrušujúcejšou fázou stolovania bolo samotné prinášanie jedál resp. čas medzi prinesením prvej a poslednej objednávky. Keď sme čakali na svoje jedlo, cítili sme sa ako v lotérii, kde nie každý lós vyhráva. Sporadicky nám prinášali jedlá po jednom kuse aj keď sme mali objednaných viac rovnakých porcií. To sa im pravdepodobne na dvojplatničku nezmestil veľký hrniec. Aj poradie prinesených jedál bolo nelogické, stávalo sa, že ak bolo objednaných viac rovnakých jedál, nepriniesli ich za sebou ale medzi tým nosili všeličo iné. Jedinou istotou, ktorú sme mali po čase v Barne empiricky overenú, bolo, že polievku priniesli vždy až po hlavnom jedle. Áno, bolo to logické, lebo zväčša to bol vývar z toho, čo im ostalo po roznesení hlavných jedál. Častokrát sa stalo, že objednané druhy jedál navzájom vymenili, ale hlad bol hlad a dôležité bolo, že nejaké jedlo prišlo nakoniec na stôl.

V reštaurácii pri meste Pindaya mi napríklad priniesli hlavné jedlo až po vyše hodinovom čakaní, keď už väčšina ľudí z našej skupiny mala za sebou 2 chody, kým ja som iba hladný olizoval drevené paličky. Pár minút po tom ako mi konečne prišlo jedlo, postavili predomňa plný kotol polievky.

Špeciálnou kapitolou boli nápoje. Čaj v reštauráciách bol zadarmo, ale aj tak väčšina z nás bola nadržaná na vychladené pivo. Snažili sme sa dostať k chladeným nápojom čo najskôr a aj keď sme v dobrom úmysle chceli objednanie urýchliť, nie vždy sa nám to podarilo. *Kto chce pivo? Jeden, dva, tri,... desať, jedenásť!* OK. Potom nastala chvíľa neistoty, či v reštaurácii majú 11 pív, lebo to už bolo množstvo, ktoré mohlo byť na hrane miestnych skladových zásob. Druhá neistota nastala po otázke, či je to pivo dobre vychladené. Na všetko odpovedali pohostinní barmani „áno“ ale niekedy to znamenalo, že pivo nemalo teplotu okolia, t.j. 39°C ale bolo vychladené na solídnych 22°C. Po verbálnom odobrovaní, že piva je dost' a že je dostatočne vychladené, sme mali pocit, že ho donesú do 5 minút na stôl, ale boli sme v Ázii a tak nosenie piva zďaleka nebolo až také priamočiare. Najprv sa nedialo nič. Potom začali nosiť na stôl postupne prázdne poháre, pričom si znova overovali, kto má pivo objednané a kto nie. Keď sme mali poháre pred sebou, nastala v obsluhovaní ďalšia krátka pauza. Po nej sa objavili prvé 3 fľaše piva, ktoré postavili na prázdny stôl na druhom konci reštaurácie. V ďalších 3 várkach priniesli na prázdny stôl aj zvyšné pivá. Slinky nám tiekli a my sme vysušení cez celú reštauráciu pozorovali, ako sa naše pivká postupne ohrievajú na teplotu okolia. Opäť sa, aspoň z nášho pohľadu, chvíľu nič nedialo, ale bol to klam, lebo personál intenzívne vzadu hľadal otvárač na fľaše. Náš smäd dosahoval stav núdze a začal sa meniť na stupeň všeobecného ohrozenia personálu reštaurácie. Potom čašník konečne zobral jedno pivo, otvoril ho, priniesol k nášmu stolu a nalial do pohára prvému šťastlivcovi asi tak, že v pohári bolo piva iba na dne, zato pena bola až nad okraj. Keď sme pochopili, že personál si z úcty k nám považuje za povinnosť každé pivo jednotlivo preniesť cez reštauráciu a osobne naliat' čakajúcemu, rezolútne sa rozhodujeme zobrať spravodlivosť do vlastných rúk, prenášame pivá sami, otvárame ich a za pár sekúnd si každý s chuťou nalieva do pohára, opatrne na hranu, aby sa zbytočne nepenilo. Chladené pivo „na objednávku“ máme konečne za 20 minút aj vlastným pričinením v pohári.

Zastavenie v dedinke

Zastavujeme sa v dedinke popri ceste, ktorá bola veľmi fotogenická a ideálna na *kodak point* prestávku.

Aj keď sme svojim príchodom upútali pozornosť domácich, dedina žila svojim životom, detičky sedeli len tak na zemi pri ceste a pomáhali pri príprave stravy. Na hline okolo seba mali nasýpané kôpky maličkých rybičiek. Deti vo veku asi od troch rokov sedeli okolo nich a pilne pracovali. Z jednej kôpky brali ešte metajúce sa rybičky, odtrhávali im hlavy a zvyšok tela dávali na druhú kôpku. Keď sme sa k nim priblížili, svoju pozornosť rýchlo presunuli z rybičiek na nás, bielych cudzincov.

Chcel som, aby nám niečo zaspievali a tak im spievam jednu barmskú detskú pesničku, ktorú nás naučil Win v autobuse. Deti sú vo vytržení, že počujú im blízku pieseň z úst cudzinca, ale do spevu sa nemajú. Už nepracujú s rybičkami ale zvedavo sa zhlukujú okolo nás. Postupne sa k nám schádza celá dedina. Keď nemám úspech s rozospievaním detí, berieme deti za ruky a do kruhu s nimi tancujeme naše slovenské Kolo-kolo mlynské. Deťom sa to viditeľne páči. Po treťom repete, keď sa nám z časti „keď to kolo spravíme, tááák sa zatočíme“ začínajú pomaly točiť hlavy, prichádza ku mne Silvia s hrst'ou nafukovacích balónikov s logom Slovenskej poisťovne. Balóny postupne nafukujeme a dávame ich deťom. Balóny majú úspech, každé dieťa si od nás pýta balón a nálada medzi nimi graduje. Potom im predváždam ako sa s nafúknutým balónom dá písať. Detičky sú šťastné. Ako rytmicky popiskujem z balóna, pridám k tomu aj rezký horehronský spev „Hej hop hop hop, hej hop hop, už som ženáč, už som chlop“. Reprezentácia slovenského folklóru doprevádzaná balónikom je temer dokonalá. Za ovácií celej dediny nastupujeme do autobusu a rozdávame ďalšie balóniky. Táto dedina na nás tak skoro nezabudne.

Večer v Taungoo

Navečer po celodennom namáhavom presune prichádzame do mesta *Taungoo* (alebo *Toungoo*). Mesto bolo v 15. a 16.-tom storočí mocným kráľovským sídlom, kde v rozpätí 150 rokov tu postupne vládlo 7 kráľov. Táto slávna história, ktorá bola postavená na tradícii ťažby a spracovania tikového dreva, patrí jednoznačne minulosti. Dnes je to doslova chudobná barmská diera.

Pre turistov bola táto oblasť provincie Bago dlho zakázaným územím, kvôli nepokojom, ktoré tu ešte donedávna vyvolávali rebeli z neďalekého Kayinského a Kayahského štátu. Vďaka uzatvorenému prímeriu s povstalcami bol zákaz vstupu pre cudzincov zrušený v roku 1990.

Večeriame v reštaurácii, kde sú miestni vo väčšine. Obsluha je celkom v pohode, aj piva majú dostatok. Len tak zo žartu sa pokúšam cez čašníka objednať si po jedle aj gitaru. O chvíľu ju mám v rukách a dokonca aj celkom ladí. Večer barmsko-československej kultúry mohol začať. Nejaké pesničky hráme a spievame my, potom nás striedajú povzbudení domáci. Nálada v reštaurácii stúpa. V tom ku mne prichádza náš vedúci Jožo a šepká mi, že by sme to mali podľa možností rýchlo ukončiť a vrátiť sa naspäť na hotel. Niektorým ľuďom sa tu vraj nepáčilo, že sa takto hlučne zabávame. V tejto oblasti stále hrozia nepokoje a neďaleko je vodná elektrárňa, ktorú už niekoľko krát povstalci poškodili. Potýčky medzi povstaleckými skupinami a vládnu armádou môžu kedykoľvek prepuknúť a vládni vojaci v okolí sú stále v pohotovosti. Domáci gitarista je pripitý a nechce nás len tak narýchlo pustiť preč. Musíme byť rázni a ísť.

Neskôr sa cez Wina dozvedáme, že pri jednom stole v reštaurácii, čo sedeli takí dvaja zamračení muži, tak to boli miestni pašeráci tikového dreva a na druhej strane reštaurácie, kde sedeli ďalší dvaja zamračenci, tak to boli tajní, ktorí išli po pašerákoch a zároveň pozorovali ostatných, či sa niekto nekontaktuje s nami. V úzkom kruhu v hoteli sme túto situáciu rozoberali ešte dlho do noci.

Prechod do Šánskeho štátu do Nyuangshwe

Opúšťame ráno Taungoo a pokračujeme ďalší deň v presune cez rozsiahlu barmskú krajinu. Prekračujeme ďalšiu vnútornú hranicu a s našim autobusom vchádzame do Šánskeho štátu, ktorý je najrozsiahlejším vnútorným štátom Barmy (rozloha 154 tis. km²).

Na jeho členitom území žije veľa rozmanitých národnostných menšín a horských kmeňov, ktoré aj v súčasnosti zvädzajú nekonečné boje s vládou za nezávislosť a slobodu. Práve tu sa nachádza povestný "Zlatý trojuholník", územie na hraniciach medzi Barmou, Laosom a Thajskom, ktoré je preslávené pestovaním maku, z ktorého sa spracúva ópium a heroín. Oďiaľto

pochádza polovica heroínu dovezeného do USA. Toto územie ovládajú narkomafie s vlastnou armádou a samozrejme s tichým súhlasom barskej vlády, ktorá to určite nerobí nezištne.

Neslávne známy barský narkobarón Khun Sa (v preklade to znamená Princ smrti), ktorý bol hlavným dodávateľom heroínu do USA, sa v roku 1996 po "dohode" vzdal vládnej moci SLORC (tzv. Rada obnovy poriadku). Ako "trest" pre tohoto zločinca bola luxusná vila v Rangúne, desať osobných sluhov, 4 autá, vojenská ochranka, osobný tchajwanský lekár, licencia na prevádzkovanie rangúnskej mestskej dopravy a raz za 2 týždne golfový turnaj s elitou barských generálov. Rozpočet si vylepšuje ešte obchodom s dámskou obuvou. Možno bol po nežnej revolúcii na Slovensku na školení. ☺

Hoci naša trasa viedla cez oficiálne sprístupnené územie pre turistov, jeden nikdy nevie. Čakalo nás 6 dní v Šánskom štáte, počas ktorých sme mali navštíviť oblasť malebného horského jazera Inle, horské stredisko Kalaw, absolvovať výlet do Šánskych vrchov a do mestečka Pindaya s Pavúcou jaskyňou.

Po prechode šánskou hranicou sa k nám pomaly približovali kontúry Šánskych vrchov. Naša dnešná trasa bola náročná prekonaním horského sedla, za ktorým sa nachádzalo jazero Inle. V dedinke pod sedlom zastavuje náš autobus za kolónou vojenských nákladných áut. Akoby bolo niečo vo vzduchu. Po chvíli pokračujeme ďalej do hôr, stúpame do ostrých zákrut, vonku je už tma. Pred nami idú autá a naše tempo je stále pomalšie a pomalšie. Nakoniec definitívne zastavujeme v kopci a pred sebou pozorujeme dlhú kolónu áut odstavených v našom smere. Nevieme čo sa deje, ale nemáme inú možnosť iba stáť a čakať. Po štvrt'hodine sa objaví pred nami nákladák v protismere a ide dolu. Po chvíli za ním ide ďalší a ďalší. Nemá to konca kraja, v našom smere pred nami je stojatá kolóna a my iba bezmocne čakáme a pozorujeme zostupujúce autá. Medzitým sa dozvedáme, že cesta cez sedlo je už druhý deň uzavretá, lebo spadol do rokliny kamión a keď ho chceli vytiahnuť strhli aj strom o ktorý ho ukotvili. Premávku cez sedlo spojzdnili iba teraz aj to len jednosmerne. Po vyše hodinovom čakaní sa dáva do pohybu aj náš smer, obchádzame aj vyťahnutý kamión, z ktorého veľa neostalo. Mali sme šťastie, že sme sem nešli o deň skôr, lebo by sme tu aj tak museli nocovať.

O dve hodiny prichádzame do mesta Nyuangshwe, ktoré leží v bezprostrednej blízkosti jazera Inle. Je už neskoro a tak sa cestou do hotela zastavujeme v čínskej reštaurácii a pýtame sa, či ešte majú otvorené. Práve zatvorili, ale keď videli náš záujem o večeru, kvôli nám znova otvorili a začali chystať večeru. Ideme sa zložiť do hotela a hybaj na čínsku večeru. Po 2-dňovom autobusovom presune máme cestovania plné zuby, sme hladní, vytrasení a tešíme sa na atmosféru horského jazera.

V reštaurácii ma upúťali gýčovité obrazy na stene a veľké množstvo gekonov, ktoré liezli po stenách a hľadali pod obrazmi úkryt. Kvalitu večere to však neovplyvnilo a tak spokojní kráčame po večeri tmavými ulicami temer mŕtveho mesta k nášmu hotelu. Pred hotelom v tme obchádzame stánky so suvenírmi, ktoré ponúkajú svoj tovar iba pri svite sviečok. Je to zaujímavé, ale nákupy odkladáme radšej na zajtra, na hladine jazera máme navštíviť plávajúce trhy za denného svetla a tak dnes nemáme čo stratiť.

Horské jazero Inle

Jazero Inle sa nachádza v Šánskych vrchoch a je jedno z turistických centier Barmy, ktoré sú relatívne viac navštevované. Je dlhé 22, široké 11 kilometrov a leží v nadmorskej výške 878 metrov. Plytké dno jazera umožnilo domorodcom budovať na jazere umelé plynčiny a ostrovy, na ktorých si postavili svoje príbytky, pracovné dielne, budhistické chrámy i rajčinové polia.

Ráno sme sa nalodili do úzkych a dlhých motorových lodičiek, veľmi typických pre túto oblasť. Lodky boli dlhé 10 metrov a mali za sebou v jednom rade 5 kresielok pre cestujúcich. Vzadu pri motore bol domorodý kormidelník a navigátor v jednej osobe.

Najprv sme sa plavili 2 kilometre v kanále, popri obydliach, mŕňajúc množstvo člnov, podobných tomu nášmu. Potom sme vyšli na otvorené jazero. Niektoré menej turistické člny

nemali kresielka a na ich dne čupelo aj zo 30 domácich pasažierov. Pochopili sme, že tie naše loďky sú asi prvá turistická trieda. Iné člny mali skôr nákladný charakter a prepravovali po jazere stavebný materiál, rajčiny, rôzny remeselný tovar alebo chaluhy vytiahnuté z dna jazera a mnohé boli tak naložené, že voda dosahovala skoro až po ich okraj.

Jazda loďkou bola dynamická, miestami sme uháňali rýchlosťou 20 km/h. Loďku poháňala vrtuľa hnaná motorom. Vrtuľa vyvrhovala za člnom veľa vody a slúžila zároveň ako kormidlo. Okrem bieleho oblaku vody išiel za loďou aj čierny dym z motorového výfuku. Ako pridanú službu sme mali pri kresielkach zložené parazóly, ktorými sme sa chránili najmä pred slnkom.

Plavba po jazere bola príjemná a osviežujúca, najmä po 2 dňoch strávených v autobuse. Krajina bola veľmi fotogenická. Pozorovali sme čln s 2 mužmi ako nakladajú chaluhy z jazera. V strede jazera trčali z hladiny na mnohých miestach trsy zelene a medzi nimi domce a budhistické stupy. Trochu mi to pripomínalo plávajúce ostrovy Uros na jazere Titicaca ale ako sme sa onedlho presvedčili, tieto ostrovy na Inle boli ďaleko mnohotvárnejšie a autentickjšie.

Plávajúce trhy

Po polhodine jazdy sme sa znenazdajky ocitli uprostred plávajúceho trhu. Okolo nás sa vyrojili člny s tovarom a ponúkali nám len tak, priamo na vode, tradičné barmské umelecké výrobky. Jednanie s domorodcami aj napriek rečovej bariére bolo veľmi jednoduché. Každý z nich mal na papieri napísané postupne čísla a pri jednaní o cene sme iba ukazovali prstom na príslušnú sumu. Z jednej strany papiera boli písané jednotky, ak sa jednalo o cenu v dolároch, z opačnej strany boli číslice v tisícoch, pre dohadovanie ceny v miestnej mene - v barmských čatoch. Ani som sa nespamätal, a už som mal v ruke 5 rôznych suvenírov, ktoré mi tam postrkali predavačky z okolitých člnov. Prekrikovali sa jedna cez druhú a vyťahovali ďalšie veci. Z každej strany nášho člna boli prirazené 2 ďalšie loďky a na každej z nich boli po 2 predavačky. Naš čln bol uviaznutý v tejto trhovej skrumáži ako plnka dvojitého hamburgera. Dookola boli ďalšie a ďalšie predávajúce člny s Budhami, bižutériou, zvieratami z dreva, kameňa, jadeitu alebo polodrahokamov, ozdobné fajky, nože, gongy, píšťaly. Nedalo sa nenakupovať.

Keď sme sa dostali nejako z nákupného zovretia na breh, trh mal pokračovanie aj "na suchu" s tým istým sortimentom, ku ktorému sa pridali aj látky, šaty, doplnky, zelenina, čaj a iné plodiny. Bolo to malebné nielen tovarom, vodou a budhistickými stupami vokol ale najmä domorodým obyvateľstvom. Predavači na trhu boli zložení z obyvateľov okolitých horských kmeňov, ktoré sa navzájom sa odlišovali oblečením. Na trhu dominovali najmä ženy z kmeňa Pao, ktoré boli charakteristické čiernymi šatami a červenými šatkami na hlave. Ich kmeň sa preslávil tvrdým odbojom voči totalitnému režimu a príslušníci kmeňa PAO dodnes nie sú úplne pod kontrolou vlády.

Pracovné dielne na jazere

Keď sme po prehliadke plávajúceho trhu pokračovali ďalej do vnútrozemia, presvedčili sme sa, že jazero žije na celej svojej ploche. Osobitnú pozornosť na jazere Inle si zaslúžia autentické pracovné dielne - workshopy, ktoré neslúžia iba pre oči turistov ako napríklad v Thajsku, ale svoje produkty tu naozaj vyrábajú a zásobujú nimi trhy a obchodíky v širokom okolí.

Ako prvú sme navštívili výrobnú šperkov, kde sa zruční remeselníci a umelci venovali výrobe ozdôb zo striebra a polodrahokamov. Prešli sme dielňu na výrobu šiat, kde staré ženy tkali látky a kde sa dali kúpiť veľmi originálne blúzky, sukne alebo košele. Hodvábne dielne sem boli prenesené z Thajska kvôli lacnejšej pracovnej sile. Hodváb sa sem dováža z Číny.

Zaujímavá bola aj dielňa na výrobu zelených cigár, ktoré sú typické pre Barmu. V cigarovej dielni na jazere ich ručne vyrábajú pekné mladé dievčatá. Fajčenie cigár je v Barme veľmi rozšírené medzi mužmi aj medzi ženami. Najprv sa špeciálne cigarové listy zo stromu *tanape* vytriedia podľa kvality, potom sa jednoduchým prípravkom zašúľajú do ruličky a naplnia vysušenou zmesou tabaku a listov, ktorá sa predtým močí v alkohole. Ako filter sa používa kukuričný trs. Výroba cigár je na pohľad jednoduchá ale vyžaduje šikovné prsty a zručnosť. Tieto cigary sme mali možnosť fajčiť počas našej cesty aj my a celkom sme si ich obľúbili. Fajčili sa ľahko, všade ich ponúkali a boli neuveriteľne lacné.

V kovárskej dielni sme pozorovali umenie majstrov pri výrobe špeciálnych barských dýk, mačiet a iných okrasných a dekoratívnych predmetov. Hore pri ohnisku sedel pomocník a nohami rozťahoval dúchadlá, aby bol oheň dostatočne rozhorený. Majster vybral z neho rozhorúčený červený kus kovu, položil ho na podstavec, pevne ho zovrel do klieští a jeho mladší pomocníci s veľkými kladivami začali kuť. Najprv v dvojtakte, potom sa ozval trojtakt a nakoniec štvortakt, keď sa pravidelne striedali v úderoch až štyria naraz. Ani tejto dielni som neodolal a kúpil som pre svojich synov 2 štýlové barské dýky.

Jazero je zastavané na pomerne veľkej ploche, prechádzame medzi pracovné dielne vodnými ulicami a v duchu sa nám núka porovnanie s Benátkami. Tieto barské Benátky majú ale jednu unikátnu špecialitu a tou je spôsob veslovania domorodcov. Na ploche jazera sú vybudované rozsiahle rajčinové polia, ktoré sa obrábajú priamo z lode. Vraj kvôli tomu, aby sa mohli domorodci venovať aspoň jednou rukou starostlivosti o svoje rajčinové riadky, alebo loveniu rýb z jazera, osvojili si tu svojský štýl veslovania pomocou nohy. Vesliar stojí na lodke na jednej nohe, veslo si pridržá z hora opačnou rukou a vonkajšiu nohu má zakvačenú do dolnej časti vesla. Pri veslovaní poháňajú veslo do vody silou nohy a vnútornú ruku používajú na udržanie balansu.

Budhistický festival na Inle

Počas našej návštevy sa konal na jazere Inle tradičný budhistický festival, pri ktorom sa prenášajú posvätné budhove sochy na veľkolepej ozdobnej lodi, postupne z jedného kláštora do druhého. Tento sviatok je pre oblasť Inle najvýznamnejšou udalosťou roka. Z najväčšieho kláštora na jazere, kde je uložených 5 budhových sôch, zoberú štyri z nich a s veľkou ceremóniou ich naložia na loď. Loď s Budhami je ťahaná dlhými člnmi, ktoré poháňajú ľudskou silou miestni nohovesliari. Táto procesia trvá niekoľko dní. Každý deň má presun na starosti niektorá vybraná dedina, pre ktorú je to veľká pocta. Konvoj s Budhami končí na piaty deň v meste Nyuangshwe, odkiaľ sa potom sochy vrátia naspäť do domovského kláštora. Posledný deň sa člny zo všetkých dedín spoja do veľkého reťazca. Vznikne tým 2 kilometrový konvoj člnov, na ktorom sa podieľa spoločne 1600 domorodých vesliarov. Pohľad na dlhú procesiu s nohovesliarmi je impozantné divadlo pre turistov i pre domorodcov.

Kedysi vraj prenášali všetkých 5 budhových sôch ale jedna im cestou cez jazero vypadla z lode do vody. Snažili sa sochu nájsť v kalnej vode jazera ale ich úsilie bolo márne. Keď sa celá nešťastná procesia vrátila späť do kláštora, stratený Budha stál na svojom pôvodnom mieste. Táto udalosť bola chápaná, že jeden z Budhov si neželá byť prevázaný po jazere a tak odvtedy prenášajú iba zvyšné 4 sochy. Na mieste, kde Budha vypadol je postavený na pamiatku malý maják.

Kláštor skákajúcej mačky

Uprostred jazera je kláštor Skákajúcej mačky. Kláštor je postavený z tikového dreva a je starý vyše 100 rokov. Tamojší mnísi nám v ňom predviedli umenie výcviku mačiek v skoku cez obruč, ktorú držia v ruke. Všetky mačky po vyzvaní skočili cez obruč ale ináč boli rovnako lenivé ako tie naše.

Sprievodca Jožo nám v kláštore poskytol prednášku o budhizme. Toto náboženstvo, ktoré vzniklo v Indii vyše 500 rokov pred Kristom, je otvorené a nenásilné. Budhizmus dostal meno po Siddharthovi Gautamovi, ktorého uctievali jeho učenci ako Budhu, čiže Osvieteného. Siddhartha Gautama sa narodil ako indický princ a prvých 30 rokov svojho života prežil v blahobyte. Zlom v jeho živote nastal, keď sa na prechádzke mimo paláca stretol najprv s chorým, potom so starým a nakoniec s mŕtvym človekom. Začal sa zamýšľať nad ľudským utrpením, pomítnosťou pozemských vecí, zmyslom života a vyslobodením sa zo *sansáry*, večného kolobehu života, smrti a znovuzrodenia. Prišiel k poznaniu, že život je trápenie, ktoré má pôvod v tom, že stále niečo vo svojom svetskom živote chceme, po niečom túžime a raní nás, keď niečo stratíme alebo sa nám niekto blízky pomíne. Táto strasť môže ustať, ak prestaneme chcieť a povzniesieme sa nad všetky pozemské veci. Počas jeho života sa mu podarilo nájsť cestu k takémuto osvieteniu. Sadol si pod košatý strom banyan a tam meditoval. Po 45 dňoch, keď sa postupne v duši zbavil všetkých pozemských túžob a trápení, vystúpil z nekonečného kruhu života, smrti a prevtelenia a dosiahol *nirvánu*. Je treba poznamenať, že aj keď je Siddhartha nazývaný Budhom nebol prvým ani posledným človekom, ktorý dosiahol osvietenie. Preto budhizmus nekladie na prvé miesto Boha ale cestu k osvieteniu.

Po tomto poznaní a naplnení si chcel najprv Budha svoju pravdu nechať iba pre seba. Nakoniec sa rozhodol svoju múdrosť predať aj iným a tak Budha putoval zvyšných 35 rokov svojho života po severnej Indii a kázal *dharmu*, budhistické učenie. Ešte v 3. storočí p.n.l. vysielal kráľ Ašóka z Indie budhistických misionárov na Srí Lanku.

Budhizmus počas svojej histórie preukázal úžasnú pružnosť a schopnosť adaptácie, aby vyhovel kultúram a tradíciám hostiteľských krajín. Na prelome letopočtov sa formuje *mahajána* alebo učenie "veľkého vozu", vďaka ktorému sa budhizmus úspešne rozšíril po severnej a východnej Ázii. V 1. storočí sa budhove učenie rozšírilo do Číny, v 4. storočí prichádza do Kórei, v 6. storočí do Japonska a v 7. a 8. storočí do oblasti Tibetu. 4. až 6. storočie je označované ako zlatý vek budhizmu v Indii. V 11. storočí vznikajú 4 hlavné školy tibetského budhizmu. V 12. storočí za vlády Narapatisíthua na Srí Lanke, keď začal slabnúť vplyv budhizmu v krajine jeho vzniku t.j. v Indii, posilnil tento panovník jeho teravadskú odnož, ktorá sa v tom čase významne rozšírila zo Srí Lanky do Indočíny, vrátane územia Barmy a Thajska.

Budhizmus je tolerantný voči iným náboženstvám okrem islamu, ktorý považujú budhisti za agresívny. Nekáže vegetariánstvo, ako sa mnohí nazdávajú, ale iba nezabíjanie. Budhizmus vychádza z túžby človeka mať sa lepšie, nie však z pocitu viny ani z dedičného hriechu ako kresťanstvo. Hlása, že človek sa bude mať lepšie konaním dobra a nehaním sa za majetkom a mamonom. Podľa toho, koľko dobra alebo zla konáme, taká je naša karma. Karma je v budhistickej filozofii súčet našich dobrých a zlých skutkov. Karma je to jediné, čo z nás po smrti ostane. Cieľom budhistov je mať čo najlepšiu karmu a to je aj príčinou, prečo sú takí príjemní a prirodzene pohostinní.

V súčasnosti je na svete približne 300 miliónov budhistov. Pre porovnanie najpočetnejšia náboženská komunita vo svete sú kresťania cca 1,7 miliardy, potom nasleduje islam vyše 1 miliarda, hinduisti cca 800 miliónov, čínske tradície (konfucionizmus a daizmus) cca stovky miliónov, japonské tradície desiatky miliónov. Počet judaistov sa odhaduje na cca 15 miliónov.

„Spojením bezhotovostného platobného styku a budhizmu vznikne kreditná karma.“

Šánska večera

Za súmraku sa prepravujeme našimi loďkami cez jazero naspäť k mestu. Do tmy vystupujeme na breh, neďaleko reštaurácie *U 4 sestier*, kde sme mali dohodnutú štýlovú večeru na šánsky spôsob.

Šánska večera podľa tradícií kmeňa *Intha*, bolo spoločné jedlo servírované pre všetkých. V reštaurácii nás obsluhovali 4 sestry, jedna z nich bola na gastronomické skusy až v Nemecku, na základe čoho založila v roku 1995 túto reštauráciu na brehu Inle. Postupne nám nosili na stôl

misky z chipsami, kuracím mäsom, paradajkami, baklažánom, opekanými zemiakmi a rôznymi ďalšími dobrôtami. Pred každého postavili veľký tanier s ryžou, paličky a hostina mohla začať. Každý sme si do taniera s ryžou nakladali jedlo z okolitých misiek podľa chuti. Keď sme niečo vyprázdnil, ihneď priniesli ďalšiu plnú misku. Jedli sme, kým sme vládali a veru sme vládali dosť, lebo sme boli po dni strávenom na jazere hladní a všetko pred nami bolo veľmi chutné.

V reštaurácii bola komorná atmosféra, prítmie, krb s ohňom, na stene mali maľovaný obraz 4 sestier, a tak sme hádali, ktorá je ktorá. Na stenách sa všade plazili gekoni. Okrem nás tam sedeli aj iní turisti ale reštaurácia bola útulná, s miestom pre 30 ľudí. K jedlu sme pili osvedčené pivo Myanmar. Cena za večeru nebola pevne stanovená. Každý sme mali zaplatiť iba toľko, koľko uvážime. Usúdil som, že 4 sestry vedeli nielen dobre variť a obsluhovať ale vyznali sa aj v marketingu, predaji a v public relations. Z reštaurácie sme odchádzali maximálne spokojní.

Ako som sa stratil

Po výdatnej večeri kráčame spoločne tmavými ulicami mestom. Keďže sme ráno do člnov nastupovali na inom mieste, v tejto časti mesta sme ešte neboli. Na uliciach sa pohybuje veľa ľudí, všetci ideme za Jožom, smerom, kde sa nachádza náš hotel.

Cestou nás upútal jeden šiator, v ktorom hlasno hrala hudba a bolo tam počuť naživo spevákov, akoby sa tam konala diskotéka spojená s karaoke. Čo to môže byť? Obišli sme šiator dokola a ocitli sme na veľkom jarmoku, ktorý sa tu konal práve v tento večer na počesť sviatku prevážania Budhov po jazere.

Nastala dilema, či ísť najprv do hotela alebo ostať rovno na jarmoku a pozrieť sa na pravú barskú zábavu do šiatra. Mňa veľmi lákalo vstúpiť do šiatra medzi domácich a keď Jožo vydal inštrukcie, že hotel je iba kúsok odtiaľto rovno a potom doprava, kúpil som si vstupenku za 200 čatov (9 korún) a vstúpil do tmavého a hlučného stanu. Ostatní išli cez jarmok do hotela s Jožom, vrátane Johnyho, ktorý mi sľúbil, že sa z hotela vráti za mnou do šiatra.

Hneď pri vchode sa ma ujal usporiadateľ a voviedol ma úctivo dnu. V šiatri bolo do 200 divákov, niektorí posedávali vpredu, ostatní stáli za nimi a sledovali show na pódiu. Ja som ostal stáť, aby som lepšie videl a mohol použiť aj svoju kameru.

Zdvihla sa opona a na pódiu sa objavila speváčka. Spievala z playbacku nepočúvateľné barské hity a robila stupídnu tanečnú show na gýčovo upravenej scéne. Za ňou na plátne bol zobrazený svietielkujúci dravý orol ako sa zadraperuje do niečoho s nápisom *DOLLAR*. Po jej odchode prišla iná "speváčka" a scéna sa opakovala.

Asi po 4 číslach prišiel za mnou usporiadateľ a začal mi vysvetľovať, že tie dievčatá, čo vyzerajú na pódiu úplne ako dievčatá, nie sú dievčatá ale chlapi. Chvíľu som nechápal, mal som pocit, že usporiadateľ je minimálne pod vplyvom betelu v kombinácii s alkoholom, navyše tie dievčatá boli pekné a vyzerali úplne ako baby. Ale pri ďalšom čísle som pochopil, neboli to baby, ocitol som sa na barskej transvestita show. Tak to bola sila. Aj keď bola umelecká úroveň hrozná, obecnstvo sa bavilo, vykrikovalo, smiali sa pri rôznych pohybových kreáciách účinkujúcich a tleskali o dušu.

Ešte som zvládol sledovať 2 - 3 čísla ale potom som mal tej kultúry už dosť a tak som opustil šiator na počudovanie usmievavého usporiadateľa a vydal som sa cez jarmok podľa Jožových pokynov naproti Johnymu. Chvíľu rovno a potom doprava, nič zložité. Veľkosť jarmočného a hodovacieho priestoru a hustota ľudí, cez ktorých som sa predieral ma zaskočila. Ocitol som sa v ľudskom mravenisku, v dave domorodcov, akoby na nejakej demonštrácii, kde sa dá postupovať dopredu iba veľmi pomaly. Všade dookola boli stánky s jedlom, so suvenírmi, ďalšie karaoke show, stánky so sedením a s televízorom, kde na obrazovku civeli desiatky domácich, rôzne lotérie, kde sa dalo vsadiť na čísla a ľudia mohli vyhrať peniaze. Všade kopa pripitých domácich tmavšej pleti, ktorí sa bezprízorne potácali, že som mal pocit, akoby som bol na ožranisku folklórneho festivalu vo Východnej alebo v Detve.

Uprostred celého tohoto humbuku bol veľký budhistický chrám s vysokou stupou, v ktorom bolo veľa mníchov a ktorý som si zo včerajšieho večera, keď sme išli peši na hotel, vôbec nepamätal. Odkiaľ sa tu vzal a kde to vlastne som? Nič to, keď Jožo povedal rovno a doprava, takže za chrámom točím doprava a idem ďalej preplnenou jarmočnou ulicou medzi dav. Asi po 200 metroch, keď jarmok strácal na intenzite sa vynáram do tmy, do ničoho, všade je pusto a tma a predomnou je nejaká voda cez ktorú neprejdem. Aha, tak tu to nebude. Ale čo tu malo byť? Uvedomil som si, že ja ani neviem meno nášho hotela. Nič sa nedeje, naspäť "na stromy", predieram sa zložito jarmokom späť k stánku s transvestitami v nádeji, že tam niekoho od nás stretnem. Cestou sa pokúšam nájsť nejaké iné východy z jarmoku domnelým smerom k hotelu ale všetky bočné uličky, ktoré som vyskúšal ústili do tmavých dvorov, ktoré boli ľudoprázdné a slepé. Keď prichádzam k šiatru, odkiaľ som vyšiel, nestretám nikoho z našej skupiny. Nevadí, treba to predýchať a nepodliehať panike. Show v šiatri pokračuje v tom istom štýle ako predtým a ja sa rozhodujem obísť šiator tak ako sme sem prišli a vyskúšať nájsť hotel z opačnej strany.

Prichádzam na neznámu ulicu, ktorá tmavne každým mojim krokom. Aj keď som presvedčený, že hotel nemôže byť ďaleko, všetko je mi tu úplne neznáme, ničoho sa nechytám. Jednoznačne som na tejto ulici po prvý raz a nemám tušenie, či idem k hotelu, od hotela alebo len tak z diaľky popri ňom. Aj keď bola tma a ulica nemala žiadne osvetlenie, stále bolo okolo mňa veľa ľudí - domorodcov.

Pýtam sa okoloidúcich, len tak, naverímbudhu, že či nevedia náhodou po anglicky. Usmievajú sa a náhodou - nevedia ... Prechádzam cez nejaký kanál a obchádzam komplex budov, ktorý akoby slúžil na ubytovanie mladých ľudí, niečo ako internátna škola. Keďže idem v opačnom smere ako Jožo vysvetľoval, bočím doľava a kráčam v tme ďalej ulicou.

Zo zúfalstva oslovujem, už po niekoľkýkrát, väčšiu skupinu domorodcov, ktorí postávali na chodníku: "*Do you speak English?*" Jeden zo skupiny mi odpovie: "*Yes!*" - a podíde ku mne. Pýtam sa ho v tme, že kde je centrum mesta. Ukazuje do ešte väčšej tmy ako je tá, z ktorej prichádzam. Ešte raz mu kladiem tú istú otázku, lebo sa mi zdá čudné, že centrum je v temnote. Pýta sa ma na meno môjho hotela. Neviem mu odpovedať ani nemám po ruke žiadneho žolíka. Odpovedám protitázkou, že ako sa volá toto mesto a ktorým smerom je jazero Inle. Nechápano na mňa hľadí a začína ma považovať za pochybné individuum. Cítim, že náš rozhovor splnil svoj účel, je treba ho ukončiť a v klude rozanalyzovať nové zistenia a skutočnosti. Poďakujem sa za rady a pokračujem bezradne ďalej do tmy.

Byť stratený uprostred noci, vo vnútrozemí Barmy, v Šánskom štáte a nevedieť kam vlastne máte ísť, nie je dobrý pocit. Naspäť k transvestitom sa mi nechce a tak kráčam trpezlivo ďalej v smere, ktorým ukázal anglicky hovoriaci Barman. Asi po 100 metroch prichádzam na križovatku, kde ma upúta stánok s nadpisom *Art Gallery*. Áno, ten si pamätám z predošlého dňa po ceste k hotelu. Zrazu sa mi rozjasnilo, objavil som ulicu vedúcu do hotela a kúsok ďalej aj náš zaparkovaný autobus. Heuréka! Aké jednoduché. V tomto pretechnizovanom svete je niekedy najťažšie objaviť sám seba. ☺

Preteky nohoveslíc na Inle

Tento deň bol pre Inle obzvlášť slávnostný. Sochy Budhov mali dnes preniesť v najväčšom sprievode až do mesta Nyuangshwe. Posledný deň festivalu vrcholí pretekami nohovesliarskych člnov. Je to veľký sviatok, na ktorý prichádzajú na jazero davy domorodcov zblízka i zďaleka.

Skoro ráno nás opäť odvážajú úzke motorové člny na jazero, aby sme mohli pozorovať veľkolepé divadlo. Konvoj s 1600 domorodcami poháňaný iba silou ich nôh dosahoval celkom slušnú rýchlosť. Pozorovali sme šľachovitých šánov, ako na člnoch veslujú za rytmu hudobníkov, ktorý boli v strede každej lode. Na konci konvoja dôstojne plávala hlavná loď s relikviami. Sochy Budhov majú tvar zlatých vajíčok s výškou 60 cm a sú tak oblepené zlatými

lístkami, že pod nánosom zlata sa strácajú pôvodné tvary sôch. Okolo konvoja dozerali vojenské člny na to, aby sa člny s návštevníkmi neplietli do cesty hlavnému sprievodu.

Keď sprievod prešiel okolo nás a vnoril sa do kanála vedúceho k mestu, všetky návštevnícke člny akoby na povel vyštartovali a hnali sa okľukou k mestu, kde sa mali konať preteky nohoveslíc.

Preteky sa konajú v úzkom kanáli, dráha je dlhá asi pol kilometra a pretekajú medzi sebou vždy 2 člny systémom play-off. Vyhrá ten čln, ktorému sa podarí vytrhnúť špagát, ktorý je na zafixovanej bambusovej konštrukcii v cieľi a je k dispozícii pre obe lodné dráhy. Zvíťazí tá posádka, ktorá príde ako prvá do cieľa a vytrhne špagát z bambusovej trubice na svoju stranu. V cieľi dohliada rozhodcovská komisia, ktorá pre každý súboj vsunie do trubice nový špagát.

Člny každého kmeňa bojujú akoby o život a snažia sa dôjsť do cieľa ako prví. Oslavujú sa víťazi, ale tleska sa i porazeným bojovníkom. Každý čln má 80 vesliarov - po 40 na každej strane. Vpredu stojí navigátor, ktorý dáva pokyny a má za úlohu schmatnúť na špagát v cieľi. Každá posádka, ktorá zvíťazila vedela náležito prejavovať svoju radosť spontánnym revom a vyskakovaním vesliarov na lodi. Mnohé boje boli dramatické do posledného metra a víťazstvá získané doslova iba o fúz.

Počas pretekov sme videli aj ženskú regatu. Jedna žena z porazenej lode nezvládla prehru svojich športovo, hodila sa do člna, začala nariekať a piť vodu z kalného kanála. Ostatné ženy z člna ju museli ukľudňovať. Iná mužská posádka sa tak snažila vyhrať, že sa tesne pred cieľom prevrátili. Všetci popadali do vody a loď sa zaliala vodou. Mal som dojem, že niektorí vesliari vôbec nevedeli plávať a začali sa topiť. Časť posádky sa snažila z vody postaviť celú loď naspäť na hladinu ale vzhľadom na veľkosť lode to bolo možné iba pritiahnutím veslice k brehu. Po chvíli prišla na pomoc iná loď, vylovila z vody nešťastníkov a odtiahla loď k brehu do bezpečia. Mnohí z posádky sa tak snažili dostať loď hore, že po 10 minútach ich vyťahovali na čln úplne vyčerpaných.

Preteky boli doprevádzané aj sprievodom lodí s papalášmi a generálmi, ktorí prileteli na ceremóniu 2 vojenskými vrtuľníkmi. Celé defilé mocných, ktorý sem prišli s početným ozbrojeným sprievodom, mi pripomínalo naše niekdajšie prvé máje, s tým rozdielom, že generáli nestáli na tribúne a nemávali sprievodu ľudí, ale pohybovali sa po kanáli na člnoch a prizerajúci sa dav stál na brehu. Všimli sme si, že pospolitý ľud prítomnosť vojenskej elity s prehľadom svorne ignoroval. Ľudí nezaujímali generáli a svojim prejavom dali jasne najavo, že sem prišli iba kvôli náboženskému sviatku a pretekom. Okolo nás prešla loď s druhým najväčším generálskym prasat'om v krajine. Súdruh generál nám z loďky osobne zakýval.

Nad mestom krúžil vrtuľník, na každom rohu stáli ozbrojení vojaci. Bežným ľuďom bolo umožnené stáť iba na brehu. My, ako zahraniční turisti, sme mohli vojsť na verandu domu, ktorý bol vysunutý z brehu smerom do kanála v blízkosti cieľa pretekov a tak sme mali na všetko výborný výhľad. Preteky sa tu konajú iba jediný deň v roku a tak bolo pre nás veľké šťastie, že sme to všetko mohli vidieť na vlastné oči.

Dlhokrké ženy

Ženy kmeňa Padaungov sú typické svojimi dlhými krkmi, ktoré sa formujú u dievčat postupným vkladáním kovových obručí už od veku piatich rokov. Tento spôsob deformácie mal padaungské ženy údajne ochrániť pred unesením príslušníkmi iných kmeňov. Iná hypotéza tvrdí, že ženy mali byť na krku ochránené pred útokom tigrov. Kmeň Padaungov žije pôvodne v horách v oblasti Loikaw v Kayanskom štáte, ktorý nie je pre turistov prístupný, ale malú komunitu Padaungov možno navštíviť aj pri jazere Inle, v jednom dome, kde sa z oblasti Loikaw presídlila jedna rodina.

Keď sme vošli do domu, ženy sa akoby na povel upravili, doobliekali a vyšli na priedomie pózovať pre naše kamery a fotoaparáty. Obruče mali nielen na krkoch ale aj na rukách a nohách. Pohľad na deformované padaungské ženy s neveselými očami nie je príjemný, navyše dnes sú tieto ženy pri Inle doslova iba komerčnou turistickou atrakciou,

pri ktorej som si pripadal ako na návšteve v ZOO. Jediná žena, ktorá tam mala iskru a normálny výraz tváre, bola stará padaungská krkaňa, ktorá nepózovala, ale v tieni domu ručne tkala látku.

Obruče majú hmotnosť až do 9 kg a tak život padaungských žien nie je žiadna slasť. Údajne ak sa dopustia nevery a prídu im na to, odnímu im obruč z krku. Ich vyťahaný krk je taký zoslabnutý, že bez obruče sú odkázané iba ležať na posteli. Keby sa postavili, zlomili by si väzy.

Pindaya - pavúčia jaskyňa

Doobeda opúšťame oblasť Inle a pokračujeme autobusom v našej exotickej *Road to Mandalay*. Na obed sa zastavujeme tesne pred mestom Pindaya v lepšej čínskej reštaurácii. Obed bol príjemným zážitkom, obsluha svojou chaotičnosťou opäť nesklamala ale púšťali nám tam ako zvukovú kulisu pekné barmské inštrumentálne skladby.

Mestečko Pindaya je obklopené malebnými kopcami a okolitou prírodou pripomína našu Banskú Štiavnicu. Niektorí nazývajú túto oblasť aj barmským švajčiarskom. V meste na kopci je vybudovaný budhistický kláštor v bezprostrednej blízkosti Pavúčej jaskyne, ku ktorej sa viaže povesť, že jaskyňa poskytla úkryt pre princezné, ktoré naháňal obrovský pavúk. V priestrannej jaskyni s príľahlou 300 metrovou chodbou je umiestnených vyše 8000 budhových sôch. Mnohé z nich sú staré niekoľko storočí a dodávajú tomuto mystickému miestu posvätnú atmosféru, ktorá doslova nabáda k meditácii. V jaskyni sme boli sami a tak pokojná prechádzka medzi Budhami nás aspoň na chvíľu úplne očistila od pozemských problémov.

Výstup do jaskyne, ktorá bola v strmom kopci, uľahčoval výťah. Pod jaskyňou boli stánky so suvenýrami, čajom a ovocím. Nechali sme sa zlákať predavačkou a ochutnali sme plody ovocia *cerimoje*, ktoré malo výbornú chuť. Vo veľkom sme nakúpili barmský čaj v stánku, ktorý nám odporučil Win, lebo tam predával jeho priateľ.

Pindaya je vďaka jaskyni a kláštoru pútnické mesto, kde je vystavených viacero pagod. Všade v okolí rástlo veľa posvätných stromov *banyan*.

Výroba dáždnikov

Neďaleko Pavúčej jaskyne je dielňa, kde ručne vyrábajú mníšske dáždniky. O celý proces výroby sa stará jedna rodina, ktorá ochotne ukáže svoje remeslo od výroby papiera až po finalizáciu unikátneho produktu.

Najprv nám deti ukázali výrobu papiera, ktorá začína tým, že drevenými kladivami rozmlátia vysušenú kôru stromu moruše s trochou vody na vláknitú masu. Deti do vymieseneho maglajzu tlkli s úsmevom, hoci, ako sme si to vyskúšali aj my, nebolo to vôbec ľahké. Potom vymlátenu masu blata nanesú v tenkej vrstve na ploché sito štvorcového tvaru a ponoria do vody. Vo vode sa to 2x močí a potom sa natretá vrstva blata vysuší a následne opatrne stiahne zo sitka. Dostaneme štvorec papiera, ktorý sa tu používa na výrobu slnečnikov. Tento primitívny spôsob výroby papiera je typický pre oblasť Barmy a severného Thajska.

Potom sme pozorovali ako na jednoduchom sústruhu s nožným pohonom stružlikali z dreva rúčky dáždnikov. O pár metrov vedľa finalizovali bambusové kostry dáždnikov a predvádzali nám jednoduchý ale geniálny patent na zacvaknutie rozprestretého dáždiku, ktorý tiež robili z bambusu.

Finálne produkty boli naozaj nádherné. Dáždniky mali rôznu veľkosť a boli to také umelecko-remeselné dielka. My sme sa zamerali nie na papierové ale na také, čo odolajú aj vode a tak sa nakupovalo vo veľkom. Keby neboli také objemné, asi by sme vykúpili celú dielničku.

Na konci tejto exkurzie si nás uctili tým, že nám zahrli tradičnú barmskú muziku, ktorú predviedli 4 hudobníci-remeselníci iba pomocou perkusných nástrojov.

Horské stredisko Kalaw

Večer prichádzame do horského mestečka Kalaw, kde máme zabezpečené ubytovanie v hoteli. Personál hotela nás privítal, tak ako je tu dobrým zvykom, pohárom džúsu a nahriatym vlhkým uteráčikom. Po ceste autobusom to vždy dobre padne. Jožo sa stretáva s horskými vodcami a dohaduje s nimi našu zajtrajšiu trekingovú trasu. Hotel je slušný, personál nám ochotne vynáša naše batožiny do pridelených izieb od prízemia až po druhé poschodie.

Kalaw bol počas britskej kolonizácie horským strediskom, kde Briti trávili najhorúcejšiu časť roka. Ostalo tu po nich zopár stavieb v tudorovskom štýle. Mesto ponúka ideálnu polohu a východisko pre túry do okolitých šánskych hôr, kde sú roztrúsené horské dedinky kmeňa Palaungov, ktorých tu žije dovedna okolo 60 tisíc.

V meste nachádzame čínsku reštauráciu, ktorá nás poctila dobrou večerou. Tešíme sa na zajtrajšiu turistiku po chodníkoch, ktoré nie sú príliš navštevované turistami.

Turistický trek do dediny Palenpioa

Ráno balíme ľahké ruksaky a v sprievode 2 miestnych vodcov štartujeme na trek po stopách horských kmeňov. Bol som už nedečaký po pohybe v prírode mimo ciest a turistov. Čakal som, že najkratšou trasou opustíme mesto, ale náš vodca nás viedol cez preplnený trh v meste, kde bola hlava na hlave a tovar všetkého druhu vrátane surového bravčového mäsa.

Trh mal nádherný kolorit, zmes rozmanitých ľudí a tovaru, živá vrava domorodcov, mnohí z nich prišli do Kalaw zďaleka a naplno sa venovali obchodu. Bol to pravdepodobne najkrajší trh, aký sme v Barme mali možnosť vidieť, ale boli sme nabalení, bolo horúco a ja som nemal chuť vyťahovať kameru a filmovať, keď som bol duchom už v horách mimo mesta. Na konci trhu, keď som už zatínal zuby, že je to chvalabohu za nami, zavelil horský vodca s úsmevom čelom vzad a hnal nás celým trhom naspäť až k miestu, kde sme na trh vošli. Ako sme neskôr zistili, jeho zámer bol najprv ukázať nám trh v Kalaw, ktorý sa tu nekoná každý deň, je pre túto oblasť veľmi významný a pre turistov rázovitý. Škoda, že tento zámer nám nebol objasnený na začiatku. Bolo mi ľúto, že som nemal možnosť stráviť tu s kamerou v klúde nejaký čas a zdokumentovať to celé.

Keď sme sa roztratení za trhom znovu zišli, vyrazili sme konečne mimo mesta medzi zeleň. Naša cesta viedla najprv popri domčekoch, naberali sme stúpanie a vnárali sa pomaly do džungle. Bola to už viac vyklčovaná a skultivovaná džungľa, v horských svahoch, kde sme prechádzali popri malých čajových plantážach, pomarančových a citrusových sadoch, stromoch *tanape*, z ktorých sa trhajú listy na cigary a stromoch *avocado*. Cestou sme pozorovali, kde tu pracujúci roľníci.

Asi po hodinke cesty sa zastavujeme v prvej "dedinke", ako hrdo označil náš vodca 3 domy pri našom chodníku. Bolo kuriózne, že po budhistickom kraji nás sprevádzali dvaja vodcovia, z ktorých jeden bol moslim a druhý kresťan.

Domáci k nám boli veľmi milí, hneď nás pozvali k sebe do domu, usadili nás na zem a ponúkli nás čajom. Vo svojich obydliach žijú veľmi skromne a nenáročne. Všetci pilne pracovali na sušení listov stromu *tanape*. Pri čaji v dome som na oplátku ponúkol domácich našich vodcov hltom whisky z mojej ploskáčky. Budhisti a moslim rázne odmietli, kresťanský vodca si upil.

Zber a sušenie listov, z ktorých sa šľávajú zelené cigary, je tradičným zdrojom obživy miestnych horalov. Listy po vysušení pod plochými podložkami na peci, ukladajú do noší, ktoré potom pracne znášajú ďaleko do mesta, aby za ne vymenili na trhu iné plodiny alebo výrobky. Jeden stoh s vysušenými listami váži aj 50 kíl. Na trhu v meste dostanú za neho v prepočte 3 doláre.

Počasie k nám bolo priaznivé. Bolo pod mrakom a tak na nás priamo nepálilo slnko. Na podiv nás počas turistiky neotravovali žiadne muchy a tak naša horská prechádzka bola veľmi príjemná. Kde-tu sme stretávali miestnych roľníkov, ktorí nás s úsmevom zdravili a už

zd'aleka nám priateľsky kývali. Deti boli dosť hanblivé a nesmelé. Bolo vidno, že nie sú príliš zvyknuté na cudzincov.

Keď sme traverzovali husto porastený strmý svah, začuli sme nad sebou tupé údery na drevo. Že by d'ateľ? Miro z Bystrice ihneď pohotovo nazval domnelého miestneho d'atľa po cigánsky - *čiriklo dubinel*, lebo vraj každý vták sa po cigánsky povie *čiriklo*, iba d'ateľ je výnimkou a volá sa *čiriko dubinel*. Ako sme sa smiali nad touto cigánskou terminológiou, ozval sa nad nami vrzgot, ako keď začína padať podťatý strom. Naozaj sme nad sebou zbadali pohyb konárov a statný strom, ktorý padal našim smerom. Tak to teda nebol žiaden *čiriklo* ale drevorubači.

Strom s rachotom spadol a začal sa zosúvať po svahu rovno na nás, k miestu, kde stál najbližšie Johnny. Všetci sme bežali ozlomkrky preč, aby nás padajúci strom nezachytil. Našťastie mal strom v ceste džungľovú húštinu a tak jeho zosun nebol rýchly. Nakoniec sa nikomu nič nestalo, len sme boli riadne vystrašení, najmä Johnny, ktorý už pred pár rokmi zažil ako sa priamo na neho rútili skaly v strmom svahu patagónskych hôr. Asi má na to nos, že vie byť stále v strede diania. Vodca nám vysvetlil, že ľudia postupne kľučujú divoké svahy a menia ich takto na čajové políčka.

Do dediny Palenpioa, ktorá bola našim dnešným cieľom, prichádzame za mierneho dažďa a rýchlo nachádzame útočisko v malom domčeku vedľa kláštora.

Budhistické mníšky

Hneď po našom príchode sa zbehli zvedavé deti z celej dediny a ujali sa nás mníšky. Ponúkli nám čaj a začali pre nás pripravovať obed. Miestnosť, v ktorej sme sa zložili, slúžila ako kuchynka, jedáleň, spoločenský priestor, sušiareň a spáľňa súčasne. All-in-one.

Mníšky boli veľmi srdečné. Komunikácia s nimi bola veľmi priateľská a živá. Keďže turistika tu nie je masovo rozšírená, boli sme veľkou atrakciou pre miestnych, podobne ako oni pre nás. Okolo pobehovali deti, ktoré sa na nás nevedeli vynadívať. Keď som im ukázal na displeji kamery ako sú tam nafilmované, pozerali na to v nemom úžase.

Mníšok bolo v kláštore 11, všetky mali vyholené hlavy, jednotný ružovočervený šat a ich angličtina bola veľmi slabá. Iba 2 z nich vedeli pár základných slov, ale aj to nám stačilo na to, aby sme rozprúdili spontánnu konverzáciu. Dozvedeli sme sa, že okrem 11 mníšok tu žije 17 mníchov, ale takto poobede sa venujú meditáciám. Vraveli nám že oni sa nevydávajú a tak ani tie detičky okolo nich nepatria k nim ale prišli za nami z dediny. Jedna z mojich konverzantiek mala 25 a druhá 27 rokov, hoci dohola ostrihané vyzerali ešte mladšie. Tu, d'aleko od civilizácie, kde nevedú žiadne cesty, sme boli odrezaní od akejkoľvek možnosti komunikovať s domovom, ale napriek tomu sme sa tu cítili príjemne, uprostred dobrosrdečných a úprimných ľudí.

Na obed nám pripravili zeleninový vývar a dusenú ryžu. Jednoduché ale pochutili sme si. Počas obeda vonku lialo a tak sme si neboli istí, čo bude s poobednou etapou výletu. Mali sme ešte navštíviť tretiu dedinku a na večer sa vrátiť naspäť sem do kláštora. Tri dámy sa rozhodli vrátiť ešte v ten deň naspäť do hotela v Kalaw s jedným horským vodcom. Zvyšok našej skupiny čakal, kým sa dážd' utíši. Krátili sme si čas robením kultúrneho programu pre deti a mníšky. Na oplátku nám jedna mníška čítala z budhistickej svätej knihy úryvok v barmštine.

Medzitým sa dozvedáme, že spať budeme oddelene muži od žien. Pre mňa s Johnym to nebol problém, ale boli medzi nami páry, pre ktoré to bola výrazná zmena. Ženy mali určenú na spanie spoločenskú všemiestnosť pri kláštore, v ktorej sme boli celý čas. Muži mali ísť spať priamo do kláštora. Okolo tretej poobede prestáva pršať a tak pokračujeme d'alšou časťou nášho treku.

Druhá časť treku a noc v kláštore

Kráčame kľukatým hrebeňom s menšími prevýšeniami a za hodinu a pol prichádzame do dediny č.3, ktorá má podobný charakter ako to, čo sme doteraz videli. Vzhľadom na blížiaci sa súmrak mi je jasné, že spať sa budeme vracat' za tmy a tak som rád, že mám so sebou v kamere pribalenú aj čelovú lampu. Vodca nám poukazoval dedinu, previedol nás cez jeden tmavý dom, kde nebolo vôbec nič vidno, lebo už bolo prítmie. Všade bolo iba veľa dymu a vraj tam žilo viac rodín pospolu.

Za súmraku šliapeme naspäť do kláštora v Palenpioa. Cestou je veľmi vlhko a prisávajú sa na nás po chodníku malé pijavice. Problém s tým majú najmä ľudia, ktorí idú len tak naboso v sandáloch. Pijavice na nás doslova skáču z trávy, zachytávajú sa na čokoľvek obnažené a sajú krv. Ja mám tenisky s ponožkami ale napriek tomu sa mi vo vlhkú vydral do krvi štípanec po komárovi z predošlého dňa. Zotmelo sa a začalo pršať. Ponáhľame sa tmavým chodníkom do dediny. Som iba v tričku, dážď silnie, nemá zmysel vyťahovať šuštiачku, radšej v rytme našich krokov začínam spievať pieseň "Ferko trolejbus". Zo zúfalstva sa chytajú aj ostatní naokolo a tak so spevom napredujeme neochvejne ďalej. Morálna úroveň mužstva je v takýchto chvíľach dôležitá.

Do kláštora prichádzame premočení do nitky a sme radi, že dnes už nikam nemusíme chodiť. Silvia sa ujíma ošetrovania raniiek po pijaviciach. Mníšky nás čakajú a za svetla sviečok nám pripravujú večeru. Aj keď sme si na obed každý nahlasovali, čo chceme jesť na večeru, či zeleninu alebo kuracie mäsko, všetci máme jednotne ryžu so zeleninou ale nikto nenamieta, sme radi, že nám vôbec niečo v tejto pustatine dajú zjesť.

Vonku stále leje a tak obmedzujeme večernú hygienu na minimum. Berieme si veci na spanie a - my chlapi - utekáme v daždi do tmy, do kláštora. Pred vchodom sa vyzúvame a bosí vstupujeme priamo do hlavnej chrámovej miestnosti, kde je oltár, budhistické relikvie, priestor na meditáciu a na boku je bielou plachtou oddelená plocha, vyčlenená pre nás ako ležovisko.

Spíme na zemi dreveného chrámu. Pre každého je prichystaný vankúš, plachta a dve deky. Pred spaním si individuálne sadáme do priestoru pred oltár a pohružujeme sa každý do svojho vlastného vnútra. Táto noc má pre nás osobitý čaro. Všade je prítmie osvetľované len sviečkami, atmosféra chrámu aj napriek jeho jednoduchosti je úžasná. Podľa miestnych zvykov ideme spať skoro a dobrú noc si poprajeme ešte pred deviatou. Vonku prší, ale počas noci dážď ustane, obloha sa vyjasní a zažiaria hviezdy.

Návrat z hôr do Kalaw

Prebudenie sa v kláštore bolo aspoň také mystické ako večerné zaspávanie. Skoro ráno precitáme na brumendo mníchov, ktorí sa modlia tesne v našej blízkosti. Ranná hygiena pri kadi s tečúcou vodou, ktorú darovalo dedine Nemecko ešte pred mnohými rokmi, bola spontánnym programom pre domácich.

Mníšky medzitým nachystali pre nás raňajky a počas nich nás všetky aj s deťmi z dediny so záujmom pozorovali pri stolovaní. Cítil som sa ako na javisku. Keby mali fotoaparáty a kamery asi by si nás priebežne cvakali a natáčali.

Po raňajkách navštevujeme ďalší viacrodinný dom. Keďže je biely deň, tak aspoň vidíme interiér. Domy v dedine sú postavené a zariadené veľmi jednoducho. Vnútro domu tvorí zvyčajne iba jedna veľká miestnosť, v ktorej žije pospolu aj 6 rodín. Vzhľadom na početnosť detí v jednej rodine to znamená, že v jednom dome nažíva bezproblémovo, bez stien a súkromia, 50 členná komunita kmeňa Palaungov. Každá rodina mala svoju plochu, uprostred ktorej bolo ohnisko a okolo veľmi skromné vybavenie. Hneď nám vnútri ponúkli sedenie a čaj. Deti dúchali do ohňa cez bambusovú dutinu, aby lepšie horelo. Staršia žena vedľa ohniska ručne tkala lóndži. Ani ja som neodolal a jednu som kúpil, považoval som to za podporu pre domácich.

V dedine žilo 900 obyvateľov. Ráno chodili mnísi z kláštora rituálne po dedine a prijímali ryžu. Vpredu kráčal starší mních s malou nádobou, za ním išli dvaja mladí chalani v mníšskom šate a brali ryžu do veľkej nádoby pre zvyšok kláštora. Pred nimi chodil ešte ďalší mladý mních a úderom na kovový gong ohlasoval v dedine ľuďom, aby sa pripravili s ryžou. Majú to dobre vymyslené.

Lúčime sa s dedinou, kláštorom a mníškami. Aj za ten krátky čas nám svojou srdečnosťou prirástli k srdcu. Robíme spoločné rozlúčkové fotenie a opúšťame dedinu. Zostupujeme po ceste, ktorá je s ubúdajúcimi výškovými metrami stále viac a viac zablatená dôsledkom dažďa a domorodcov, ktorí sa predošlý večer masovo vracali z kalawského trhu.

Využitím skratiek, do ktorých nás navigoval náš moslimský vodca, sme za hodinu a štvrt' prišli po členky zablatení na hradskú pri *Palao-junction*, kde nás už čakal autobus s Winom, vodičom a Smerovkou.

Win, ktorý nemá rád horské treky, ma privítal s úsmevom a vrazil mi do ruky fľašu ginu. Roky nenávidím gin, ale tento bol úžasný.

Z Kalaw do Mandalay

V hoteli robíme cigánsky deň. Všetko prebaľujeme, čistíme zablatené veci po 2 dňoch v horách, sprchujeme sa a opúšťame Kalaw.

Pred nami je ďalšia náročná autobusová etapa cez Šánske vrchy až do Mandalay. Táto 260 km dlhá trasa by nám mala trvať 8 hodín, ak všetko pôjde tak ako má. Zo začiatku ideme horskou cestou s ostrými zákrutami a strmým klesaním. V oboch smeroch stretávame nákladné autá. Počas jazdy nám Jožo spravil prednášku o histórii drog a omamných látok, ktoré sú ľuďstvu známe už 7000 rokov (!) a ktorých produkcia v Barme stále prekvitá.

Keď sme prechádzali malými usadlosťami, Win zastavil autobus a s Jožom vystúpili a pýtali sa na niečo miestnych ľudí. Keď sa takto zastavili už po piaty raz, začali sme si domýšľať, že hádam chce Jožo prejsť od teórie k praxi a zháňa pre nás vzorky nejakých opiátov. Ale Jožo nás uviedol na "pravú vieru", že nezháňali žiadne drogy ale pýtali sa ľudí na slony. V tejto oblasti sa slony využívajú na ťažbu dreva z džungle a tak sme sa chceli pri nich pristaviť. Žiaľ, slony boli v džungli ďaleko od cesty a tak sme sa museli uspokojiť s vysvetlením, že pri práci sú užitočnejšie ako pri pózovaní pred našimi fotoaparátmi. Aj toto bol dôkaz, že Barma je autentická a nie komerčná krajina, lebo v takom Thajsku by určite slony stáli vzorne pri ceste a čakali, kým náš autobus nepríde.

Cestou sme míňali v proti smere stojaci autobus, ktorý mal motor do poslednej súčiastky rozobratý na ceste. Cestujúci boli vylezení vonku a posedávali okolo autobusu. Dvaja z autobusu si nás stopli a poprosili, či by sme ich neodviezli do najbližšej dediny. Vysvetlili nám, že je to autobus, ktorý vieze pútnikov na slávnosti na jazero Inle. Žiaľ, pokazil sa im motor a tak tu bezradne čakajú už 3 dni na opravu. Aj keď šofér vedel motor rozobrať a zložiť, pokazenú súčiastku nahradiť nevedel a tak tu čakajú, kým im ju dovezú z Rangúnu, hádam, do 24 hodín. Medzitým festival na Inle samozrejme skončil, ale pútnici bez známok nervozity čakali sediac v tieni a prijímali svoj osud ako svoju karmu. Tí dvaja, čo sme ich viezli do dediny išli doplniť pre zvyšok autobusu zásoby fajčiva, vody a jedla. Ako sme pochopili, poradie v akom menoval jednotlivé položky zodpovedalo aj ich priority.

Po nejakom čase prechádzame ďalšiu dedinu a zastavuje nás veľká procesia ľudí. Na konci dlhého zástupu tlačia miestni bicykle ovešané do výšky 3 metrov rôznymi pestrými vecami. Ako nám Win s Jožom vysvetlili, bol to sviatok pri ktorom celá dedina išla obdarovať predmetmi najbližší budhistický kláštor. Takáto procesia sa koná v každej dedine 1x do roka. Predmety na bicykloch boli kadejaké farebné gýče, predmety dennej spotreby, farebné fľaše, zrkadielka a podobné nezmysly.

Road to Mandalay 2

Po celom dni cesty sme boli už dostatočne rozsedení, roztrasení a nechcelo sa nám hrať ani slovný futbal. Každý iba posedával a snažil sa krátiť chvíľu hrbolätej barskej cesty individuálne. Keď tu zrazu prišiel Miky a povedal: "Už som prišiel na rytmus piesne *Road to Mandalay*, to keď sem cestovali, tak ich to tiež takto nadhadzovalo a oni potom vymysleli také *pom-po-pom pom-po-pom*, akože ich to hádže.

Pieseň *Road to Mandalay* bola pre nás celý zájazd akoby zakliata. Odkedy ju Johnny počul hrať v rádiu v taxíku cestou na Mlynské nivy, tak sme si ju snažili spomenúť, ale dlhé dni sa nám to nedarilo. Takže *pom-po-pom pom-po-pom* po barských výmoľoch? Áno, aj mne to začalo niečo hovoriť a v duchu s približujúcim sa mestom Mandalay som lovil v hlave nápev chronicky známeho hitu Robieho Williamsa.

Potom to prišlo, tak odrazu a nečakane, počas cik-pauzy, pár kilometrov pred Mandalay, v hlave mi zaznel známy refrén: Pom-pom-pom-pom-pom-pom-pom-pom, pom-pom-pom-pom-pom-pom-pom-pom, ... pom-pom-pom-pom!

"Miky, mám to, ten refrén sa spieva nejako takto, ale je to ďaleko rýchlejšie, ako si to naznačoval Ty." - vravím Mikymu.

"No áno, je to možné, ale to oni asi išli do Mandalay na jeepe a tam to nadhadzuje v kratších intervaloch ako v našom autobuse." - zdôvodnil Miky disproporciu v rytme.

Naše hudobné zakliatie sa prelomilo doslova pár kilometrov pred bránami mesta a tak vchádzame do Mandalay a každý si v duchu spievame *Road to Mandalay*.

Prvý večer v Mandalay

Mesto Mandalay bolo založené kráľom Mindonom až v roku 1857 ako centrum pre učenie budhizmu. O 4 roky neskôr, v roku 1861 kráľ Mindon vydal rozkaz a presídlil sem 150.000 ľudí a niektoré paláce z Amarapury, dovtedajšieho hlavného mesta, vzdialeného od Mandalay 20 km a Mandalay prehlásil za nové hlavné. Týmto historickým činom sa Mandalay stalo zároveň posledným kráľovským hlavným mesto Barmy a dodnes ostalo historickým, kultúrnym a duchovným strediskom krajiny. Súčasný vzhľad na seba kolmých ulíc, ktoré sú očíslované od 1 po 90 majú na svedomí už Angličania.

Do Mandalay prichádzame za tmy. Miliónová metropola nás privítala tmavými ulicami a relatívne rušnou premávkou. Najprv sa zastavujeme v barskej reštaurácii, kde sú pri vstupe umiestnené rôzne nádoby s jedlom. Obsluhujúcemu nakladačovi ukazujeme postupne, z ktorej nádoby si chceme dať naložiť na tanier. Platí sa podľa počtu naplnených tanierov. K jedlu okrem veľkého množstva ryže podávajú aj čapované pivo, ktoré roznášajú klasicky v džbánoch. Pivo si potom rozlievame do sympatických a štýlových kríglov s nápisom Myanmar beer.

Ubytovanie máme vo veľmi solídnom hoteli *Strieborná labuť*. Na recepcii dokonca ponúkajú *e-mail service*, čo v Barme vôbec nie je bežné. Za poslanie 1 strany e-mailu z hotelového konta sa ale platí 1,5 USD. Browsovanie po Internete nie je dovolené a tak aj hotmailové kontá sú v Barme nepoužiteľné. Nuž majú to tu tí generáli pekne pod kontrolou. Ešte aj príjem e-mailu na hotelové konto bol spoplatnený za 0,8 USD. Vzhľadom na to, že priemerný mesačný plat v Barme neprevyšuje 10 USD, bol to luxusný servis.

Podobne aj telefonovanie mimo Barmu stálo 6 USD za každú začatú minútu. Johnny volal krátko domov, iba že sme v poriadku, ale kým sa mu ozvali doma v telefóne, už mal na displeji 25 sekúnd. Ja som sa rozhodol, že vsadím na e-mail. Zaplatil som za službu, napísal som stranu a skúsil som ju odoslať, ale nebol som úspešný, počítač stále hlásil chybu v komunikácii. Môj mail mi nakoniec prešiel až na druhý deň. Neskoro večer vedľa recepcie pristavili televízor a privítali tam nejakého váženého papaláša, ktorý tam potom aj s ďalšími ľuďmi pozeral nejaký zahraničný program, určite nedostupný pre zvyšok krajiny.

Tikový most v Amarapure

3 historické mestá: Amarapura, Inwa (Ava) a Sagain boli niekdajšie 3 hlavné mestá, postavené v oblasti Mandalay, medzi ktorými sa postupne v období medzi 14.-tym a 19.-tym storočím, sem i tam, presúvala moc a vláda hornej Barmy.

My sme zavítali hneď z rána do Amarapury, kde je cez jazero Taungthaman postavený U Beinov most z tvrdého tikového dreva. Tento most dostal meno podľa svojho staviteľa U Beina, ktorý ho na príkaz svojho kráľa Bodawpayu postavil pred vyše 200 rokmi. Svojou dĺžkou 1200 metrov je najdlhším tikovým mostom na svete. Slávny staviteľ bol za svoje dielo zabitý. Týmto gestom panovník ocenil, že dielo bolo dokonalé a zároveň si zabezpečil, že jeho tvorca už nič lepšie v živote nepostavil.

Počas horúcich slnečných dní oceníme pri prechádzke mostom oddychové striedky s tieňom, kde môžeme pozorovať pri práci maliarov obrazov. Hladina vody pod mostom je kolísavá a sú obdobia, keď most iba trčí zo suchej zeme. My sme tu boli v období vody a tak okolie mosta bolo rajom rybárov i vodného vtáctva. Rybári lovili ryby do špeciálnych sietí, ktoré rozhadzovali kruhovo na hladinu jazera. Po moste prechádzali ľudia na bicykloch i deti v zelenobielych rovnošatách idúce práve zo školy.

Toto miesto je z roka na rok čoraz viac navštevované turistami a tak tu nie je núdza ani o mladé usmiatky predavačky s tanakou na líčkach, ako ponúkajú za pár korún napríklad slobodu pre vtáčika, ktorého majú zatvoreného v klietke. Vy zaplatíte a dievča ho pustí z klietky na slobodu.

Na druhej strane mosta je dedina s pagodou. Pri prechádzaní po dedine ma upútal veľký hluk, ktorý vychádzal zo školy. Bol som zvedavý, ako to vyzerá v takej barmskej škole a tak som vošiel dnu. Bola pravdepodobne veľká prestávka, lebo všetky deti boli v pohybe a hlasno džavotali na všetky strany. Pred školou pár chlapcov s veľkými metlami zametalo chodník, to boli asi týždenníci, ale svojim zametaním viac vírili prach ako upratovali. V triedach bolo veľmi veľa detí rôzneho veku a okolo nich sa motalo zopár učiteliek. Vôbec si neviem predstaviť, ako to tam zvládajú a ako to vyzerá, keď je normálna vyučovacia hodina. Musím skonštatovať, že kdekoľvek som v Barme narazil na školu, vždy tam mali veľkú prestávku, asi je to povinný predmet.

Kláštor v Amarapure

V Amarapure sme neobišli ani rozsiahly kláštor, kde je koncentrovaných niekoľko tisíc mníchov. Jedným z poslání kláštora je aj vychovávať mladú generáciu. Do kláštora prichádzajú chlapci už vo veku od 5 rokov, aby sa učili budhistickej filozofii, spôsobom správneho vystupovania, sebakontroly a disciplíny. V kláštore sa práve pripravovali na obed. Tesne pred obedom sa mladí chlapci zhromaždili pred spoločnou jedálňou, v dlhom zástupe so svojimi nádobami s ryžou a čakali na úder gongu, ktorý ohlasuje oficiálny začiatok poludňajšieho stolovania.

Pozorovanie mladých mníchov a novicov pri nástupe na obed a počas ich hlavného jedla je veľkolepým divadlom. Dva nekonečné zástupy bosých detí v červených alebo bielych rovnošatách sa pomaly a poslušne posúvajú do jedálne, sadajú za stoly, odkrývajú svoje nádoby s ryžou a dochucujú si to šťavou a zeleninou. Mladí novici v bielych rúchach si nakladali ryžu do úst priamo rukami a hoci nemali viac ako 6 rokov, mali vo výraze tváre už niečo dospelé.

Kláštor, podobne ako aj mnohé ďalšie v krajine, žije najmä z milodarov domácich ľudí a zahraničných turistov. Na veľkej tabuli boli za každý rok uvedené mená sponzorov a sumy, ktorými prispeli na rozvoj kláštora. Viackrát tam medzi sponzormi bola aj CK BUBO zo Slovenska.

Po návšteve kláštora sme sa venovali ľudovým remeslám a obchodíkom s remeselným tovarom. Prešli sme dielne, kde sa vyrábali bronzové sochy, budhove podobizne, praktické veci

s tikového dreva alebo rôzne okrasné šperky z jadeitu. Ponuka v mnohom prevyšovala aj trhy na jazere Inle. Ulice s remeslami a obchodmi boli už súčasťou mesta Mandalay.

Mingún

Rieka Iravadi je od dávna spätá s barmskou históriou i rozvojom tejto krajiny. Ako hlavná dopravná tepna Barmy spájala metropoly a významné mestá na jej brehoch, ktoré sa striedali počas storočí vo vláde. Mingún, ktorý sa nachádza na opačnom brehu rieky Iravadi ako Mandalay, nemal nikdy tú česť byť hlavným mestom krajiny, ale vďaka Mingunskému zvonu a najväčšej nedostavanej pagode, ho v súčasnosti navštevuje viac turistov ako napríklad Avu alebo Sagain.

Keď v roku 1790 priniesli do Mingúnu Číňania budhov zub a 3 čínske urodzené dcéry za manželky, bol to pre miestneho panovníka Bodawpaya dôvod na to aby budhov zub ukryl do zeme a nad ním postavil pagodu. Panovník Bodawpaya priložil k budhovmu zubu aj stovky vzácnych sošiek a rozhodol sa, že postaví najväčšiu a najvyššiu pagodu na svete. Pagoda mala mať výšku 152 metrov a na jej výstavbe sa dlhé roky podieľalo tisíce otrokov. Pagodu sa mu však dostavať nepodarilo, bolo mu vyveštené, že ak pagodu dokončí, jeho veľká krajina bude zruinovaná. Bodawpay zomiera v roku 1813. Zanechal po sebe 122 detí ale nikto z nich už nepokračoval v jeho diele. Pár rokov na to krajinu postupne dobyli Angličania a v roku 1838 bola nedostavaná pagoda vážne poškodená zemetrasením. Dnes je z Bodawpaya pagody iba obrovská kopa tehál.

V prístave sme sa nalodili na prenajatú loď a vyplávali naprieč riekou proti prúdu Iravadi smerom k historickému Minúnu. Na hornej palube bolo príjemne, všetci sme sedeli v pohodlných kresielkach a slastne poťahovali zo zelených barmských cigár. Okolo nás sa plavili menšie domorodé lode. Cestou pozorujeme mladú ženu ako sa zahalená do látky umýva na brehu rieky.

Vystupujeme na breh a hneď sa na nás vyrojili mladé predavačky. Po jednom si nás rozobrali a začali nám dosť agresívne ponúkať vejáre, dáždnyky, tričká a iné suveníry. Uvedomil som si, že zrazu mám svoju osobnú obchodnú partnerku, Moja obchodná partnerka sa volala Se-Se a bola špecializovaná na krásne vejáre. Sľúbil som jej, že keď sa trochu porozhliadnem, kúpim si od nej vejár. Hektika medzi nami sa hneď upokojila, ona bola rada, že má vyhliadku biznisu a že si má s kým pokonverzovať po anglicky. Ja som zase mal výhovorku, keď mi prišiel niekto niečo núkať, že už som zadaný. Iné „obchodné miesta“ rešpektovali, ak klient bol už zadelený.

Se-Se ma sprevádzala po Mingúne, v jednom kuse so mnou konverzovala, hádzala po mne úsmevy a z času na čas ma aj ovievala vejárom. Kúpil som si dva kusy. Se-Se mi poďakovala za uskutočnený obchod a konverzáciu a rozlúčila sa so mnou. Ako mi vysvetlila, už sa dostala mimo svojho rajónu a iné obchodné zástupkyne na ňu hľadeli dosť nevraživo. Bolo mi ľúto, že odchádza, ale bolo treba rešpektovať miestne obchodné pravidlá.

Johny realizoval svoj nákup vejáru podobným spôsobom. Jeho obchodná partnerka, ktorá sa volala Majma, bola vo svojom rajóne a tak aj po realizácii obchodu od nás neodišla, ale odporučila nám, kde sa tu dá najesť a ostala s nami aj počas obeda. Jedli sme v takom stánku, ktorý vôbec nevyzeral na to, že by tu ponúkali stravu ale po našom príchode povýťahovali spod pultu nádoby s jedlom a začali nosiť. V plechovicovej skrini 2 metre od nás mali chladničku na nápoje aj s chladeným pivom. Boli pripravení úplne na všetko, dobre sme si pochutili a ocenili rýchlu a operatívnu obsluhu. Majma sedela pri nás a ovievala nás vejárom počas jedla. Barma je skvelá krajina s nadštandardnými službami.

Slávnú éru kráľa Bodawpaya dnes hrdo pripomína Mingunský zvon, ktorý ostal nepoškodený a je najväčším funkčným zvonom na svete. Je temer 4 metre vysoký, 5 metrov široký a váži 87 ton. Ešte jeden väčší zvon je v moskovskom Kremli, ale ten je prasknutý a nedá sa na ňom zvoniť. Mingunský zvon bol určený pre obrovskú Bodawpayovu pagodu. Dnes je umiestnený pár sto metrov od nej, je zavesený asi meter nad zemou a je možné ho podliezť a

dostať sa do jeho vnútra. Podliezanie zvona s vedomím, že vás môže privaliť 87 ton kovu je v celku adrenalínový zážitok ale aj keď sme boli pod zvonom, nebolo nám všetko jedno. Keby sa zvon odtrhol, asi by nám neublížil ale koľko by trvalo kým by nás spod neho dostali von? Zvon má určite dobrú karmu, keď prežil bez ujmy zemetrasenie v roku 1838.

Poobede sme začali stúpať naboso na najväčšiu kopu tehál sveta. Trhliny, ktoré vznikli zemetrasením boli veľké a zreteľné. Toľko tehál, koľko obsahujú zvyšky Bodawpayovej pagody hádam nenarátame ani na všetkých slovenských hradoch dovedna. Pagoda je plný kváder štvorcového pôdorysu s hranou vyše 200 metrov a výškou asi 100 metrov. Z pagody je pekný výhľad na Míngún, rieku Iravádi a rozľahlé okolie.

Na vrchu pagody nám začalo pršať a dážď sa postupne menil na tropický lejak. Kým sme zbehli dole, voda z oblohy doslova tiekla. Uchýlili sme sa pod striedku stánku s umeleckými obrazmi. Predavači rýchlo zachraňovali svoje diela pred prívalmi vody ale nepokazilo im to dobrú náladu. Tú mal na lodi cestou späť aj Win, keď sa pri žuvaní betelu rozhodol, že zoberie do rúk lodné kormidlo a trochu sa zahrá na riečneho lodivoda.

Mandalay Hill

Je dobré začať prehliadku Mandalay práve výstupom na Mandalay Hill, ktorý sa vypína 240 m nad mestom a je vydláždený až na vrchol z viacerých strán krytým schodiskom. V strede kopca je umiestnená netradičná podobizeň Budhu, ktorý stojí a štýlom „hľa vidím mesto veľké“ ukazuje prstom pred seba, smerom, kde má byť vybudované mesto Mandalay.

Britské a indické jednotky v roku 1945 utrpeli veľké straty pri bojoch s Japoncami práve v tejto lokalite. Japonci boli nakoniec porazení a museli sa z Barmy definitívne stiahnuť.

Pri výstupe - opäť iba naboso - stretávame veľa mníchov. Stúpanie nie je namáhavé, cestou prechádzame popri menších pagodách, sochách a stánkoch. Na jednom oddychovom podlaží vešti jeden pán z ruky. Jožo si k nemu prisadá a necháva si otvoriť dvere do svojej budúcnosti.

Na vrchole Mandalay hill boli okrem turistov a domácich civilov tradične aj mnísi a ozbrojení vojaci. Slnko práve zapadalo za obzor a my sme sa kochali výhľadmi na západ i na rýchlo tmavnúce mesto pod nami. Zostup dole po klzkých schodoch bol tmavý a opatrný, čelovka nám chýbala. Doprovod nám robil jeden mních, ktorému som sa snažil vysvetliť, že aj keby nastala v Barme zmena režimu, s tou demokraciou to také rýchle nebude.

Druhý večer v Mandalay - nočné rikše

Náš dnešný deň strávený v Mandalay a okolí bol programovo naozaj bohatý a pestrý. A to sme ešte mali v pláne večernú lahôdku barskej kultúry - bábkové predstavenie. Jožo nám už deň predtým naznačil, že sú dve alternatívy. Tá jedna, komerčnejšia a bezproblémovejšia, je vystúpenie bábkového divadielka Mandalay Marionets. Druhou alternatívou bola návšteva predstavenia tzv. Fúzatých bratov. Avšak vzhľadom na ich veľmi malú scénu, komorné prostredie a opozičnú politickú orientáciu umelcov, limitoval Jožo účasť na tomto undergroundovom predstavení na maximálne 3 ľudí z našej skupiny. Keďže sme o fúzatých bratoch čítali a zaujímalo nás to, prihlásili sme sa spolu s Johnym k Jožovi. Tesne pred odchodom sa k nám pridala ešte Miky.

Pred predstavením večeríme v indickej vegetariánskej reštaurácii, kde sú sami cudzinci a kde majú aj kresťanský kútik s obrazom Krista a krížom. Miky a Martin so Zuzkami dostali chuť na steak a neazijskú stravu a tak dali prednosť európskej reštaurácii BBB.

Po večeri sa oddeľujeme od zvyšku skupiny a vo štvorici (Jožo, Johnny, Miky a ja) objednáваме rikše a uháňame cez mesto k Fúzatým bratom. Rikše sú uspôsobené bicykle, kde okrem vodiča môžu sedieť na bočnej sajdke 2 pasažieri, jeden v smere a druhý protismeru jazdy, chrbtom k sebe. Ja som si sadol dozadu, Miky sa vtesnal do úzkeho sedadla vedľa rikšiaru. Mal

výčitky svedomia, lebo vážil minimálne 2x toľko ako rikšiar, ale myslím si, že to bol skôr rikšiarov problém ako Mikyho. Situácia sa zdramatizovala, keď sa po pár sto metroch ozval výstrel a naša rikša spomalila až zastala. Nebola to večerná strelba do demonštrantov ale defekt na našej rikši. Miky to zobral na seba a začal sa rikšiarovi veľmi ospravedlňovať, najprv mu chcel kúpiť celé nové koleso ale nakoniec som ho usmernil a tak sme zaplatili rikšiarovi s defektom iba dohodnutú cenu za nerealizovaný odvoz a stopli sme si ďalšiu rikšu. Chudák Miky, mal z toho defektu zhoršenú karmu ešte aj druhý deň.

Jazda tmavými ulicami Mandalay na neosvetlených rikšiach bola veľmi vzrušujúca, ale pevne sme verili, že sa v zdraví a bez následkov dostaneme včas na predstavenie. Adrenalin, ktorý nám stúpал, keď nás tesne obchádzali motorové vozidlá, sme zalievali dúškom whisky z našich pohotovostných fľaštičiek, ktoré sme si podávali počas jazdy medzi rikšami. Budhistickí rikšiarri nepijú. Nakoniec všetko dobre dopadlo a rikše nás vyložili pred domom, kde bývali Fúzatí bratia.

Predstavenie fúzatých bratov

Mustache brothers alebo Fúzatí bratia, to je názov známej kabaretnej skupiny v Mandalay, ktorá predvádza svoje umenie pre divákov priamo doma, vo svojej obývačke. Títo barmskí zabávači zároveň podporujú predstaviteľku barmskej opozície a nositeľku Nobelovej ceny za mier z roku 1991, dámu menom *Aung San Suu Kyi* (čítaj Ansan Suči). Vďaka tejto podpore boli ako politickí väzni odsúdení dvaja z nich na 7 rokov žalára a nútených prác. Ten slávnejší z nich U Par Par Lay sa vrátil z väzenia iba pred rokom. Avšak ani politická perzekúcia ich neprimäla k tomu, aby prestali robiť svoje umenie.

Miestnosť, v ktorej robia predstavenie prijme 12 divákov, ktorí sedia na malých stoličkách v jednom rade. Keď sme sa usadili, ponúkli nám čaj a rozdali vejáre na ovievanie. Fúzatý brat Lu Mo sa každého osobne privítal a spýtal sa na národnosť. Keď zistil, že sme tu štyria zo Slovenska, rozžiarili sa mu oči a privítal nás ešte srdečnejšie. Potom sa od nás vzdialil, aby vzápätí prišiel aj s knihou Ľuda Jambricha "Indočína skrz-naskrz", v ktorej Ľudo podrobne opisuje ich predstavenie aj ich osudy. Ubezpečujem ho, že knižku dobre poznám a že Ľuda nechám od neho po našom návrate osobne pozdraviť. Veľmi príjemným prekvapením pre nás bolo osobné stretnutie a privítanie sa s U Par Par Layom, o ktorom sme mali informácie, že je ešte stále vo väzení. Fúzatí bratia majú oficiálny zákaz vystupovať mimo ich domu. V minulosti bola ich činnosť zameraná najmä na putovnú estrádu, s ktorou kočovali po krajine. Teraz môžu svoje vystúpenia robiť iba doma pred pár divákmi, aj to jeden z príbuzných v úzadí sleduje, či sa náhodou neblížia tajní, aby predstavenie zrušili.

Predstavenie sa skladalo z rôznych čísel, tanečných kreácií, choreografií a vtipných monológov Lu Mo, v ktorých jemne narážal aj na súčasný režim. Na scéne sa postupne predstavilo 7 umelcov - traja Fúzatí bratia a ich rodinní príslušníci. Na zadnej stene obývačky viseli od stropu až po zem navešané bábky. Umelci nám predvádzali naživo tance podľa typov rozprávkových postáv, podľa pocitov, ktoré sa majú vyjadriť, podľa obrázkov v učebnici tanca, pričom diváci si určili o akú kreáciu z učebnice majú záujem na scéne. Vystúpenie bolo veľmi interaktívne, bratia súťažili v tom, kto z nich si rýchlejšie zaviaže šatku okolo hlavy. Všetky scény a tance moderoval Lu Mo, lebo jeho angličtina bola spomedzi bratov na najlepšej úrovni. Pri každom čísle z nich sršala sila, energia, humor a odhodlanie. Keď sme sa ho pýtali, čo by sa stalo, keby sem vtrhla polícia, tak so smiechom pohotovo odpovedal, že oni sú na to stále pripravení a vedia rýchlo ujsť cez dvor, takže polícia by tu našla a zatkla iba nás divákov.

Po predstavení sme sa fotili s účinkujúcimi, ktorí nám s hrdosťou ukazovali fotografie Aung San Suu Kyi, ktorá osobne navštívila ich predstavenie iba mesiac pred nami. Nemali žiadny ostych pred našimi kamerami ani mikrofónom. Johnny ich prostredníctvom svojho CD nahrávača vyspovedal a Par Par Laya dokonca vyzval, aby nahovoril v barmštine odkaz pre krajanov. Fúzatý brat Lu Mo nám na konci predstavenia otvorene povedal: „Hovorte o nás

vo svete, lebo čím sme v zahraničí známejší, tým sme pre súčasnú vládnú moc nedotknuteľnejší.“

Plní dojem sa vraciame neskoro večer rikšami do hotela a máme veľkú chuť si ešte spolu dať pivo a trošku sa povenovať téme "vyhliadky na politické zmeny v Barme". Vedľa hotela je opustená ale funkčná krčma, kde majú čapovaný Tiger beer. Pridáva sa k nám aj Win a spolu diskutujeme o súčasnej politickej situácii v Barme, ktorá naozaj nie je stabilná a niekam speje. Konšpiratívne tipujeme, kedy príde v Barme ku zmene režimu. Jožo je najrevolučnejší a vyslovuje tip: jún 2003. Môj tip je tiež odvážny: do 1 roka t.j. október 2003. Johnny uvažuje konzervatívnejšie, že k zmene príde v období od 1 do 3 rokov. Najpesimistickejšie vyhliadky odhaduje Win: ešte prejde veľa rokov. Win má stále v živej pamäti ľudí, ktorí boli postrieľaní armádou na námestiach v roku 1990. Je pravda, že revolúciu nebudeme robiť my, ale ľudia ako Win. Je pravdepodobné, že akcelerátorom budú predovšetkým mladí ľudia. Večer končíme s gitarou a mladými barmčanmi, ktorým ukradomky vštepujeme myšlienky novej revolúcie.

Čo napísal Jožo cez web na stránku CK BUBO v Bangkoku bezprostredne pár dní potom:

V Mandalay našu malú skupinku rikše odviezli k domu, kde každý večer ponúkajú svoj program Fúzatí bratia, barmský underground, známy na celom svete svojím nenásilným odporom voči krutému režimu. Pred "divadlom" kopec tajných a vo vnútri Par Par Lay. Nerátali sme s tým, že ho tu stretne. Nikto netušil, že mu armáda skrátila trest siedmich rokov nútených prác na päť a pred pár mesiacmi ho pustila na "slobodu". Nevedel to ani náš barmský sprievodca a kamarát Win, ktorý sa rozplakal od šťastia, keď sme mu to večer rozprávali. Keď Jano z BBC vytiahol malý mikrofón a nechal priestor pre bratov, aby pozdravili svojich krajanov vonku, začali sa bratia pretekať v tom, kto povie čo najviac a vďaka ich rozžiareným očiам som mal guču v hrdle zasa ja. Sľúbil som im, že im nabudúce donesiem na cdčku film About a Boy, kde sa Par Par Lay jednou vetou spomína. Je pre nich strašnou podporou, že svet o nich vie.

Mt. Popa

Ráno opúšťame autobusom Mandalay, najsevernejšie miesto na našej trase a naberáme južný kurz smerom na Bagan. Krajina je chvíľu rovná, neskôr kopcovitá, pozorujeme z okna autobusu krásne scenérie palmových hájov.

Po niekoľkých hodinách jazdy zastavujeme na kodak point pauzu pri krásne vykosenej lúke, sťaby stvorenej pre golfovú hru. Áno, bola to lúka, ktorá slúžila miestnemu golfovému klubu pri Mt. Popa. Z lúky vidno prenádhernú scenériu kláštora Mt. Popa. Kláštor je postavený na vrchole príkreho brala a pôsobí úplne rozprávkovy, akoby bol postavený v oblakoch. Veľmi jemne by sa dal prirovnať k nášmu Oravskému zámku. Kláštor akoby na stračej nôžke.

Dole pod kopcom je umiestnená expozícia *natov* – animistických bôžikov, ktorí zosobňujú rozličné ľudské vlastnosti. Celkovo ich je 37. Asi najpopulárnejší z nich je nat alkoholik, ovešaný fľašami mandalayského rumu. Ľudia sa boja ich moci, chcú si zachovať ich priazeň a tak im prinášajú drobné obety. Aj tento kláštor vznikol na základe povesti o bratovi a sestre, ktorí zahnuhli kvôli panovníkovým intrigám a zmenili sa po smrti na natov.

Výstup na horu ku kláštoru je sprevádzaný stádami drzých a divokých opíc. Jirkovi pri výstupe pristála jedna opica priamo na hlave a nechcela z neho zliezť dole. Zahnuhli ju z hlavy až domáci. Silvia svoj výstup vzdala ešte na začiatku. Najprv prebehli okolo nej opice, preľakla sa, chcela sa pred nimi uhnúť a vtedy po jej nohe znenazdajky skočil pes. Po týchto opičích kúskoch pre istotu vyťahujem statív z kamery, beriem ho do ruky ako zbraň a kliesnim si pred sebou cestu. Opice sa s rešpektom predo mnou pracú z cesty.

Z vrcholu kláštora pozorujeme západ slnka a neďaleký vrchol Mt. Popa. Výstup na tento vrchol aj s prenocovaním nemáme v pláne, nakoľko túto turistiku si zobrala pod patronát vládna moc a tak každá návšteva hory akoby podporovala aj súčasný totalitný režim.

Na vrchole sú pekné vežičky a zvony. Pri ideálnom osvetlení červených slnečných lúčov filmujem strechy chrámu a hrám sa s detailami kláštornej výzdoby.

Príchod do Baganu

Autobus uháňa svojou slimačou rýchlosťou po tmavej barskej krajine a my sa už nevieme dočkať príchodu do Baganu. Vtom sme zazreli na boku niekoľko osvetlených pagôd, ktoré akoby sa vynárali z tmy a viseli vo vzduchu uprostred ničoho. Krátko nato sme už parkovali pri našom baganskom hoteli, ktorý nám poskytol útočisko na najbližšie 3 noci.

Personál hotela nás pri dverách úslužne privítal s džúsikmi a teplými uteráčikmi. Zdalo sa, že sme tu jediní hoteloví klienti. S Johnym sme dostali dokonca dvojizbu s 2x2 posteľami, 2x kúpeľňou a 2x TV. Žartujeme na tému, že tá izba navyše bude náš *šmajchlkabinet*, keby náhodou prišli baby.

Na večeru ideme peši do Baganu, lebo reštaurácia je len kúsok od hotela. Moja predstava bola, že to bude trvať 5 minút a prideme "niekam" do mesta. Naš presun trval 20 minút a celý čas sme kráčali tmou popri nejakých tmavých búdach. Tak toto je slávny Bagan po zotmení. Prichádzame do reštaurácie YUZANA, kde máme pripravený dlhý stôl pre celú našu skupinu.

Po večeri objednávame miesto zákusku radšej gitaru. Do reštaurácie prichádza párik turistov s barským sprievodcom, ktorých sme stretli predtým v Mandalay. Popijame gin-tonik a nevieme pochopiť, prečo tretinka toniku v plechovici stojí viac ako celá sedmička mandalayského ginu. Večer sa ozýva tmavými baganskými ulicami zborový slovenský spev.

Bagan

Nechcem zveličovať ani zavádzať ale poviem to na rovínu: Bagan považujem za najunikátnejšie a najfantastickejšie miesto, aké som kedy v živote navštívil. Myslím, že sa mu nevyrovnajú ani egyptské pyramídy ani peruánske Machu-Picchu ani Spišský hrad. Môžete mi oponovať alebo so mnou polemizovať, určite je veľa miest o ktorých je možné takéto niečo vysloviť, nakoniec, na väčšine z nich som osobne ešte nebol, ale toto je môj názor, takto to cítim aj pár mesiacov po návrate z Barmy.

Predstavte si zelenú rovnú planinu, z ktorej trčia budhistické pagody. No čo, poviete si, nevidali, planina, zeleň a kde tu nejaká stavba. Predstavte si ale, že tá planina má rozlohu 40 km², že tie pagody sú staré 800 až 1000 rokov a že ich tam je doslova roztrúsených vyše 2200, pričom niektoré sú vysoké aj 60 metrov.

Rozmach baganskej ríše začal v roku 1057 za vlády kráľa Anawrathu, kedy začal barský ľud budovať na rovine medzi horami a riekou svoje veľkolepé mesto. Údajne sa na tejto planine postavilo až 13.000 pagod, chrámov a náboženských objektov. Žiaľ, zlatú éru Baganu ukončili v roku 1287 mongolské vojská Kublaj Chána, ktoré mesto zruinovali a počas nasledujúcich storočí stavby pustli pod nánosmi štrku z rieky Iravádi, pričom tretinu historického mesta rieka zlikvidovala úplne.

Naše prvé baganské ráno sme s Johnym začali romanticky a zároveň športovo, ľahkým behom medzi pagodami. Vychádzajúce slnko i pagody naokolo nám dodávali energiu a my sme vyklusávali po neznámych chodníkoch medzi úžasnými monumentami. Po trištvrte hodinke, keď už slnko začínalo naberať na intenzite, sme sa vrátili do hotela na raňajky za ostatnými.

Prehliadka pagôd

Prvý deň v Bagane sme využili na prehliadku pagôd náš autobus. Začali sme pagodou Shwezigon, ktorá sa nachádza v najsevernejšej časti Baganu. Pagodu začali stavať ešte za éry kráľa Anawrathu a svojim tvarom slúžila neskôr ako prototyp pre stavbu ďalších pagôd v krajine. Dnes je pagoda v perfektnom zrekonštruovanom stave, s jagavou zlatou stupou a mnohými udržiavanými stavbami v jej areáli. Mladí mnísi nám zahrli na zvonoch zvonkohru, a my sme obdivovali detaily levích hláv, ktoré strážili nedotknuteľnosť tohoto nádherného svätostánku.

Ako druhú pamiatku sme navštívili Htilominlo Temple, posledný kláštor v Bagane postavený v bamarskom štýle. Kláštor s pagodou dal postaviť v roku 1211 Nantaungmya, syn

kráľa Narapatisithu. Povešť hovorí, že Narapatisithu mal 5 synov a keď mal rozhodnúť, kto po ňom preberie vládu, postavil synov do kruhu a medzi nich hodil dáždňik. Kráľom sa mal stať ten, na koho dáždňik ukáže. Skrátka, vadí-nevadí bolo populárne už aj v zlatej ére Baganu a tak sa novým kráľom stal Nantaungmya. Jeho štyria bratia akceptovali toto rozhodnutie a uspokojili sa s pozíciou poradcov v združení Hluttaw, čo je súčasný názov pre barský parlament. Htilominlo Temple sa nazýva aj pagodou panovníka, ktorého si vybral dáždňik. Stavba je vysoká 46 metrov.

Pagoda Ananda postavená v roku 1091 je jednou z najkrajších v Bagane. Je mohutná a zároveň veľmi detailne prepracovaná, vo vnútri ukrýva labyrint chodieb s nástennými maľbami a jej zlatá stupa na vrchole v tvare kráľovskej koruny sa týči do výšky 51 metrov. Žiaľ, počas našej návštevy ju rekonštruovali, na stupe bolo lešenie a tak sme sa nemohli pokochať leskom jej zlata.

Okolo pagody je vydláždené priestranné nádvorie, kde sa dá v klúde poprechádzať. Vo vstupnom priestore pred areálom pagody sa nachádzali stánky s tovarom a predavači suvenírov. Mal som so sebou zopár tričiek na výmenný obchod a tak som ich začal vymieňať za ponúkaný tovar. Vykšeftoval som barskú knihu v angličtine, pohľadnice a mapu. Spokojnosť bola na oboch stranách. Avšak moje obľúbené tričko s motívom *Four Roses Bourbon* sa mi nepodarilo zjednať za adekvátnu protihodnotu. Pod cenu som ho nechcel dať a tak keď sme sa s predavačom nedohodli, rozhodol som sa, že ho radšej darujem nášmu Smerovkovi. Bol vyslovene šťastný, že má zahraničné tričko a moja karma bola šťastná s ním.

Mierne uťahaní po doobedňajšej exkurzii sme prišli do štýlovej barskej reštaurácie v exteriéri pod bambusovou strechou. Na stôl nám nosili rozličné misky s jedlom a my sme sa výdatne najedli. Stolovanie sme zakončili ovocným dezertom a po obede sme zrelaxovali na pohodlných bambusových lehátkach.

Počas stolovania som nazrel aj do zákulisia reštaurácie, kde sa varili a pripravovali naše jedlá. Bola to taká bežná poľná kuchyňa, trošku sajrajt, kde tu domáce zvieratá, kopa hrncov, ohnisko a všetko v pohybe. Pripomínalo mi to slová piesne *"S oknami do dvora, s dverami do maštale"* ale vôbec ma to neodradilo v apatite, po vyše 2 týždňoch sme už boli správne aklimatizovaní.

Keď sme odchádzali z reštaurácie, obdivovali sme drožku s koníkom, ktorá parkovala vedľa nášho autobusu. Drožka bola krásne vypracovaná a vpredu mala pripravené staré logo *Toyota*. Ako nám vravel jej majiteľ, drožku zveľaďuje už 30 rokov. Koník, ktorý drožku ťahal bol, prirodzene, o niečo mladší. Jozef nám prezradil, že nasledujúci deň budú práve takéto drožky s koníkmi a pohoničmi našim prepravným prostriedkom po Bagane.

Neďaleko autobusu bola historická Baganská brána, ktorá slúžila kedysi ako hlavná vstupná brána do starého Baganu. Dnes sa zachovali iba jej zvyšky ale cesta k pagodám ide stále po pôvodnej trase.

Zavítali sme do obchodíku umelca Jonatána, ktorý maľuje svoje výtvarné diela dovnútra fľašiek. Je to zároveň priateľ Ľuda Jambricha a tak sa našej slovensko-českej skupine veľmi potešil. Jeho umenie je unikátne a úprimne verím tomu, že sa raz Ľudovi naplní jeho túžba, zorganizovať na Slovensku výstavu jonatánových diel aj za osobnej účasti autora.

Vedľa Jonatána na druhej strane cesty bola veľká lakiernická dielňa. Najprv nám ukázali postup výroby, ktorý si vyžadoval kumšt majstra technológa a trepezlivosť a zručnosť dievčat, ktoré tam pracovali. Po exkurzii nám už nič nebránilo nakupovať nádherné lakované predmety od výmyslu sveta. Ja som si kúpil sadu pivných táčok s motívom baganskej pagody, ktorá bola do nalakovanej kruhovej podložky vygravírovaná jemnou vrstvou zlata. Obchod mal aj oddychovú časť s kresielkami a čajovou súpravou. Po úspešnom obchode padol dobre hlt teplého čaju.

Návštevou Manuha Temple pokračujeme v našom poobedňajšom ťažení po pagodách. Pagoda bola postavená v roku 1059 kráľom Manuhom. Aby si kráľ zlepšil svoju karmu pre budúcu reinkarnáciu, nestaval nový chrám využívaním otrockej práce, ale predal niekoľko svojich drahokamov, čo využil na financovanie stavby chrámu. V Manuha Temple môžeme vidieť 3 sediacich a jedného spiaceho Budhu. Spiaci Budha je umiestnený vo veľmi malom

priestore, ktorý vyvoláva pri prehliadke až klaustrofobické pocity, preto vhodnejší prívlastok by bol stiesnený Budha. Stavba bola poškodená zemetrasením v roku 1975 a kompletne zrekoštruovaná v roku 1981.

Myinkaba pagoda je postavená na mieste, kde v roku 1044 Anawratha zvíťazil nad svojim nevlastným bratom Sokkatom, ktorý nespravodlivo ukoristil trón od Anawrathovho otca. Víťazstvom so svojou mýtickou kopijou *Areindamou* sa Anawrathovi podarili ukončiť dlhoročné obdobie dvorných intríg. Myinkaba má kupolovitý tvar, okolo nej sú postavené terasy a tento štýl jasne označuje začiatok obdobia vplyvu budhizmu v baganskej oblasti.

Gubyaukgyi Temple nás zaujal nástennými maľbami a nápismi na vnútorných stenách v pagode. Jednopodlažnú pagodu v monskom štýle postavil v roku 1113 Rajakumar. Pri pagode je 4-stranný stĺp zvaný aj ako kameň *Myazedi* popísaný Rajakumarom v 4 jazykoch tej doby: barmsky, monsky, pali a pyu. Stĺp bol objavený v roku 1887 a poslúžil ako kľúč k objasneniu vtedy nerozlúšteného pyuského jazyka i k upresneniu obdobia začiatku vlády kráľa Anawrathu.

Pri niektorých pagodách už bolo cítiť, že turistika tu má aj negatívny vplyv na miestnych ľuďoch. Občas nás otravovali pri vystupovaní z autobusu húfy malých dievčat s pohľadnicami a suvenírmi. Keď mi vynukovanie pohľadníc začalo prekážať a rušiť moje sústredenie sa na pamiatky a históriu, rozhodol som sa, že im dám malú lekciu z biznisu. Výkričné ceny pohľadnicových sád sa pohybovali u dievčat medzi 1000 až 2000 čatov (40-80 Sk) a veľmi nechceli ísť pod 1000. Zavolať som si všetky dievčatá a keď na mňa upriamili pozornosť, tak som sa ich spýtal: Kto má na predaj pohľadnice? Ja, ja, ja! – kričali všetky. OK, tak kto mi ich predá za 100 čatov? Žiadna! OK, zvyšujem na 200! Nezáujem. Zvyšujem na 300! Stále nezáujem. Zvyšujem na 400!!! Tie staršie a agresívnejšie vpredu sa stále tvárili, že je to málo, ale malá dievčenská ručička zo zadu sa zdvihla, že tých 400 čatíkov je OK a že mi tie pohľadnice predá. S úsmevom mi podáva pohľadnice za 400 čatov, ostatné obchodníčky odišli s dlhým nosom.

Keď sme boli po celodennej exkurzii už mierne upagodovaní, prišli sme k tej najzápadnejšej baganskej pagode - Mingalazedi. Jozef ju vybral pre nás, aby sme na nej dôstojne zakončili dnešnú prehliadku pri západe slnka. Pagoda bola postavená v roku 1284 počas éry posledného baganského kráľa Narathihapateho. Štveráme sa po strmých schodoch na terasy pagody a hľadáme si najvýhodnejšie miesto na výhľady a relaxáciu. Slnko rýchlo klesá k obzoru a stovky pagôd okolo nás sa sfarbujú do nádhernej červene. Jozef vyťahuje knižku a číta nám barmské rozprávky. Počúvame staré príbehy, fajčíme cigary a cítime sa veľmi príjemne. Keď slnko kleslo za obzor a pagody jemne potemneli, prekvapivo a úžasne zažiarili na východe purpurovou červeňou mraky nad kopcami za Baganom.

Večer plný folklóru

Večeriame po barmsky opäť v tmavom Bagane, neďaleko reštaurácie Yuzana. Servis je skvelý, obsluhuje nás pani v stredných rokoch, ktorá si starostlivo zapisuje naše objednávky a keď pero nepotrebuje, tak si ho jednoducho zastrčí do veľkého drdola na hlave. S Johnym posedíme chvíľu dlhšie a vraciame sa sami dvaja peši tmavými ulicami naspäť k hotelu.

Z jednej miestnosti vychádzali na ulicu kakofonické zvuky a zavýjanie, ktoré veľmi približne pripomínali muziku. Dvere boli pootvorené a tak sme s Johnym opatrne nazreli a vošli dnu. Ocitli sme sa v karaoke štúdiu, kde sedeli na zemi traja barmskí mládenci a striedali sa v interpretáciách piesní.

V Barne sa táto rozšírená ľudová zábava ujala aj vďaka podpore vlády, ktorá si uvedomila, že ľudia potrebujú občas nielen chlieb ale aj hry. Karaoke môžeme pozorovať kdekoľvek v zastrčených chatrčiach, v garážach alebo pod holým nebom. Ľudia precitujú veľmi emocionálne interpretáciu barmských piesní a vkladajú do nich svoju dušu.

My sme sa po privítacom geste posadili k mládencom a pozorovali sme ich výkony. Prekvapila ma pomerne moderná aparatura s DVD médiami. Na obrazovke sledovali barmské hity s barmským aranžmá a barmskými titulkami, ktoré sa postupne na obrazovke zvyrazňovali,

aby interpret vedel čo má spievať. Melódie piesní boli vyslovene kvílivé a z môjho pohľadu nemali žiaden nápev ani logiku. Do pol pása obnažení mládenci žuli pri tom betel a odpľúvali červené sliny do nádoby, ktorú si podľa potreby medzi sebou podávali. Videoklipy boli stupidné a infantilné, hlasy mládenčov boli otrasné a korešpondovali s obrazom. Celá táto situácia nám pripadala absurdná a miestami sme sa s Johnym nezdržali smiechu.

Po hlbokom kultúrnom zážitku pokračujeme na cesteb k hotelu. Je príjemne, nechce sa nám ísť spať, máme ešte chuť sa individuálne túlať po Bagane. Zastavujeme v čajovni pri ceste, kde v prítmí posedávajú na nízkych stoličkách iba domorodci. Objednáme si konvicu čaju a cigary. O chvíľu máme všetko na stole. Keď obsluhujúci zbadal, ako sa zaháňam po komárovi, tak nám hneď umiestnil pod nohy dymiaci odpudzovač hmyzu. Starostlivý servis.

Čajovňa bola jednoduchá a autentická. Bol to zastrešený priestor s voľným výhľadom na ulicu, ktorý zároveň slúžil ako spálňa, kuchyňa i kúpeľňa. Pri stolíkoch posedávali domáci, popíjali čaj a debatovali. Pri pulte sa pri televízore s programom barských reklám dychtivo hrčilo zo desať ľudí. Na jednom stole v rohu miestnosti už niekto spal, celkom zabalený do deky, z ktorej mu trčala iba ruka. Vedľa spiaceho si iný muž umýval zuby len tak pri plote. Domáci vzadu za pultom upratovali kuchyňu, vyťahovali moskytiéry a pripravovali sa na spánok. S Johnym sme slastne poťahovali z cigary a cítili sme sa dobre, medzi týmito pohostinnými a prostými ľuďmi.

Bol čas ísť ďalej a tak som dal pokyn obsluhu, že zaplatíme. Obsluhujúci prišiel s úsmevom a povedal: "10 čatov." "Prosím???" - zatváril som sa, že dobre nerozumiem, lebo 40 halierov (!!!) za celý cech sa mi zdalo nenormálne málo. "Yes, sir, 10 čatov" - uistil ma obsluhujúci barman. Predsa len mi to nedalo a spýtal som sa skromného muža: "Prepáčte, mohli by ste mi povedať, čo stojí koľko, po položkách?" "Áno, pane, nuž, čaj je u nás zadarmo, veď ste v čajovni, nie? No a tie 2 cigary stáli po 5 čatov." - ochotne vysvetľuje miestnu cenotvorbu. "Aha, jasné, ďakujem!" - odpovedám. S Johnym sme tu strávili pohodovú polhodinku, ktorú si interne oceňujeme na 500 čatov. Obsluhujúci neprotestuje a tak sa lúčime a pokračujeme v objavovaní nočného Baganu. Okolo nás prechádza v úplnej tme "rodinný bicykel" s mužom, ženou a 2 deťmi zavesenými na tyči.

Už pred príchodom do čajovne sme registrovali veľký hluk v meste, neďaleko od nás a tak sme sa rozhodli, že zistíme, odkiaľ vychádza a čo ho spôsobuje. Odbočujeme z cesty smerom k hluku ale zasekali sme sa pri plote nejakého domu. Z domu vyšla žena a poradila nám aby sme sa vrátili naspäť na cestu, že tam prídeme. Obchádzame vo veľkom oblúku domy a prichádzame na voľné priestranstvo, kde sa konalo veľké kultúrne predstavenie, na ktorom bolo odhadom asi 2000 ľudí. Ako sme sa neskôr dozvedeli bol to festival, ktorý trvá 2 noci za sebou a je to veľký sviatok, ktorý sem priláka ľudí zo širokého okolia.

Centrum diania sa odohrávalo na pódiu, kde herci, tanečníci a speváci v kostýmoch hrali dejové scény, ktoré pravdepodobne na seba nadväzovali. Pod pódium bola z každej strany kapela, kde dominovali bicie. Kapely sa striedali alebo doplňali, avšak obe produkovali neuveriteľný treskot. Pred pódium sedeli alebo ležali domáci a sledovali bizarné predstavenie. Už bolo dosť neskoro ale boli tam celé rodiny, dokonca aj s dobytkom a zapriahnutými vozmi, ktoré mali vedľa odstavené. Priestranstvo ohraničovali stánky s občerstvením a s predajom betelových listov.

Pristavili sme sa v jednom stánku, čo najďalej od pódia, kde pripravovali malé ryžové lievance a vyprášanú zeleninku. Cítili sme sa už dostatočne vytrénovaní na lokálnu barskú stravu a tak sme si objednali na koštovku zopár čerstvých kúskov, ktoré pripravili rovno pred našimi očami dve usmiate ženičky. Jedlo bolo výborné, uznanlivo sme pokyvovali hlavou, že nám chutí. Muži pri vedľajšom stole sa na nás podozrivo srdečne usmievali. Keď jeden vytiahol spod stola fľašku pálenky a kýval nám, pochopil som, že majú už nejaké tie grády. Alkohol tu nikde oficiálne nepodávali, jediným ponúkaným nápojom bol čaj.

Po malom občerstvení, keď sme dostali pozvanie prísť sem aj na druhý deň, končíme naše večerné potulky a ideme spať do hotela. Je neskoro, ale zábava na pódiu stále graduje. Hluk z festivalu sa nesie do ďaleka. Ako zisťujeme, náš hotel je len pár sto metrov od kultúrneho diania a naša izba má okná orientované presne tým smerom. Takže aj v posteli

môžeme ďalej pokračovať v počúvaní hlavného programu, aby nám náhodou neunikla dejová niť.

Odmietol som Johnyho ponuku na štuplíky do uší. Keď sa ma okolo piatej ráno, v plnej intenzite predstavenia Johny opýtal, či predsa len nechcem tie štuplíky na spanie, odpovedal som mu, že teraz v závere by bola veľká škoda prerušiť sledovanie a prísť o pointu. Predstavenie konečne zmlklo okolo šiestej ráno.

Baganom na konských drožkách

Aj napriek búrlivej noci, začíname deň s Johnym opäť ranným behom medzi pagodami. Nad Baganom sa vznáša teplovzdušný balón. Zvyšok skupiny vstal ešte pred nami, aby si mohli vyfotografovať východ slnka z neďalekej pagody. Počas behu sme sa zamotali v jednej dedinke a nevedeli sme cez ňu prejsť na druhú stranu. Nakoniec sa vraciame tou istou cestou nazad. Na asfaltke popri nás šliapali na bicykli barmské dievčatá a veľmi sa chichotali, keď sme ich predbehovali. Po raňajkách nás už čakalo pred hotelom 9 drožiek, ktoré sme mali zajednané na celý tento deň.

S Johnym sme sa snažili vybrať si nejakú s pekným koníkom a pohoničom, čo rozumie po anglicky. S angličtinou pohoniča to bolo poslabšie ale koník sa nám vydaril. Našu drožku poháňala 6-ročná kobyľka, ktorá bola vo výbornej kondícii a volala sa Sophie. Pohonič s ňou počas jazdy udržiaval neustále verbálny kontakt, prihováral sa jej a vydával pri tom také zvláštne zvuky, ako keby vnútorne precit'oval nejakú bolesť. Keď sme sa s ním počas dňa dali do reči, lámanou angličtinou nám vysvetlil, že Sophie nemala ešte nikdy potomstvo a ani si to nemôže dovoliť, lebo niekoľko mesačná prestávka v drožkovaní, by pre ich rodinu znamenala významný pokles príjmov. Sophie bola v podstate taká kariérna kobyľka.

Jazda v zástupe deviatich drožiek bola romantická a veľkolepá zároveň. Drožky mali striešku a tak sme si počas jazdy hovelí v tieni, ofukovaní teplým vánkom. Prehliadka Baganu na drožkách je určite najlepší spôsob, ako si vychutnať túto unikátnu lokalitu. Keď sme chodili s koníkmi okolo monumentov, bolo to v porovnaní s predošlým dňom oveľa pokojnejšie a prirodzenejšie vnímanie. Miestami som mal pocit, akoby sa tu práve zastavil čas.

Voľakedy bývali ľudia bežne medzi chrámami avšak vláda, kvôli ochrane pamiatok rozhodla, napodiv veľmi kompetentne, že sa musia všetci vyst'ahovať mimo historicky cennú časť a tak sa obydľia presunuli na okraj, kde sa nachádzal aj náš hotel a všetky tie zastrčené a v noci tmavé ulice, ktoré sa tiež honosne nazývali Bagan.

Zastavili sme sa v malej dedinke. Domáci nás privítali a ukázali nám ako sa u nich tká. Hodvábnu niť namotávala stará žena s hustými a dlhými čiernymi vlasmi, ktoré si pri práci stočila do drdola. Vo vedľajšom dome som bol svedkom ako sa jalovica priviazaná na kolík zamotala okolo neho. Možno by skončila ako koza *Lizinka* v Polívkovom filme "*Kurva hoši, Guten Tag*", ale nakoniec sa jej podarilo drevený kolík vytrhnúť zo zeme a pustila sa do behu. Ako bežala celá vyľakaná, drevený kolík, ktorý bol stále prichytený na koci remeňa, ju búchal do zadnej časti tela, čím sa jej panika len zvyšovala, jalovica zrýchlovala tempo až nakoniec úplne zmizla niekde v poli za domom. Ženy s dieťaťom, ktoré stáli pri dome, to vôbec nevyviedlo z rovnováhy, usmievali sa, predvádzali nám, ako robia malé pletené košíky a ponúkli nás čajom. Z poza drevenej ohrady nás pozorovalo stádo asi desiatich kôz.

Keď sme nazreli do jedného domu, videli sme kolísku zavesenú na strope a ženu, ktorá v nej pohupuje dieťa a snaží sa ho uspať. Z kolísky na nás hľadel pár krásnych bábätkovských očí. Po prehliadke dedinky sadáme do drožiek a za rytmu konských kopýt prichádzame po prašných cestách medzi kukuričnými poličkami k ďalším pagodám.

Mimalaung Kyaung, Pahtothamya, Shinbinthalyaung, všetky tieto svätostánky dokazovali, že postavenie pagody bol v budhistickom svete ten najvýznamnejší čin, aký môže veriaci v živote uskutočniť. Na druhej strane, za každou stavbou sa ukrýval ľudský príbeh, ktorý bol i o zrade, nenávisti a túžbe po moci. Zablúdili sme do interiérov a prešli sme katakombami

tmavých, temer vertikálnych chodieb, aby sme vystúpali na vyššie poschodia a rozhliadli sa z výšky po celom úžasnom okolí.

Prezreli sme si kláštorň komplex Sulamani i svätyňu Dhammayangyi Temple, ktorá mala byť najväčšou v Bagane. Panovník Narathu mal na to aj svoj dôvod. Stavba pagody mala byť zadosťučinením pre jeho zločin - vraždu otca, kvôli trónu a tak si potreboval riadne vylepšiť karmu. Podľa zvykov mladý panovník prehlásil po smrti otca jeho manželku, dcéru indického vládcu Pateikkaya, za svoju vlastnú. Narathu bol však obzvlášť nespokojný s hinduistickými obradmi svojej novej ženy a tak ju zabil tiež. Pomstychtivý otec zaslal z Indie do Barmy v prezlečení ôsmych dôstojníkov, ktorý mečom zavraždili Narathua a potom, ako bolo vopred dohodnuté sa pozabíjali navzájom, aby zabránili akejkoľvek ďalšej pomste. Win nám porozprával, že odvtedy sa v pagode po zotmení stále ozývajú hlasy mŕtvych.

Shwesandaw pagoda, postavená na počesť Anawrathovho víťazstva v Thatone v roku 1057, ma upútala 18 metrovým ležiacim Budhom, ktorý bol vtesnaný do priestoru iba o málo väčšieho ako bol on sám. Podľa orientácie budhovej hlavy na juh vieme, že tento Budha nie je mŕtvy ale spiaci.

Thatbyinnyu Temple alebo chrám poznania je vysoký úctyhodných 61 metrov a je najvyššou baganskou pagodou. Pri jeho stavbe odkladali každú desaťtisícú tehlu bokom a postavili z nej vedľa takú menšiu „iba“ 15 metrov vysokú pagodku Tally. Mohutný chrám má niekoľko podlaží. Prvé 2 slúžili pre mníchov, na treťom boli uložené sväté obrazy, štvrté bolo vyčlenené pre knižnicu. Celkom navrchu stála stupa, na ktorej boli zavesené sväté relikvie.

Potom nás koník previezol chvíľu dlhšie k rieke Iravadi, kde na brehu stojí Bupaya pagoda s najstaršou stupou v Bagane.

Slnko ukrajovalo poslednú hodinu z dňa, keď sme definitívne opustili naše drožky pri pagode Gawdawpalin, aby sme opäť pozorovali mystickú premenu dňa na noc pri západe slnka nad Baganom. Na pagodu sa okrem nás pachtivo štvrali aj húfy japonských turistov a tak atmosféra nebola zďaleka taká komorná ako predošlý deň na Mingalazedi. Gawdawpalin bol v roku 1975 priamo v epicentre zemetrasenia a tak následkom neho sa zrútil z výšky 60 metrov celý vrchol stupy dole na zem, pričom poškodil aj spodné podlažia. Pagodu zrekonštruovali ale starý vrchol ostal ležať dole ako memento silného zemetrasenia.

Touto impresívnou pagodou v barmskom štýle sme zakončili naše 2-dňové putovanie po Bagane. Samozrejme, že sme mali zo všetkých letopočtov, názvov a stavebných štýlov riadny chaos, boli sme zaplavení množstvom informácií, ale to vôbec nebolo podstatné. Mali sme príležitosť túlať sa po miestach, ktoré boli 250 rokov stredom vesmíru pre významnú časť okolitého územia, určovali jeho kultúrnu a duchovnú úroveň, ovplyvňovali životy miestnych ľudí a písali barmské dejiny. Nebolo dôležité, na ktorej pagode sme boli a ktorú sme vynechali. Podstatné bolo, že sme vnikli do atmosféry tejto neskutočnej a historicky jedinečnej lokality, odosobnili sme sa od všetkého, čo s Baganom nesúvisí a nechali sa unášať svojimi pocitmi a fantáziou, ktorú v nás vyvolávali všetky okolité monumenty. Každý deň strávený v tomto meste mal pre mňa hodnotu aspoň jedného mesiaca stráveného kdekoľvek inde. Buď velebený starý Bagan, buď velebený ľud, ktorí dokázal takéto niečo vytvoriť.

Pred nami bol posledný večer v Bagane a tak Jožo navrhol zájsť do lepšej reštaurácie, ktorá bola na útese nad riekou Iravadi. Stolovali sme pod holým nebom za veľkým stolom, v pozadí nám hrala barmská ľudová kapela. Okolo nás bolo intímne záhradné osvetlenie, moje bosé nohy sa dotýkali nádherne vykoseného hustého trávniku a celý personál sa vzorne staral iba o našu skupinu.

Po večeri sme sa vrátili vo väčšej skupine na kultúrny festival, ktorý stále pokračoval neďaleko hotela. Hneď sa nás ujal opitý domáci, starý známy z predošlého večera, ktorý si ma napriek svojmu promile dobre pamätal. Priviedol nás všetkých pred pódium, aby sme lepšie mohli sledovať hlavný dej. Na javisku sa diali jačavé, agresívne a stupídne nezmysly, aspoň z môjho pohľadu. Stovky zahľadených domorodcov muselo mať na predstavenie úplne opačný názor, keď to dokázali sledovať 2 noci po sebe. Po krátkom občerstvení sme sa pobrali vyúdení od dymiaceho ohniska na hotel. Predstavenie v noci opäť gradovalo a celá tá príšernosť skončila krátko po našom budičku. Bol som dosť unavený a tak mi ušla pointa.

2-dňový presun Bagan-Pyay-Chaungtha Beach

Baganom vyvrcholil náš poznávací okruh po Barme. Ráno balíme a s trochou nostalgie opúšťame historický Bagan. Čakali nás ďalšie kilometre barmských ciest a po 2 dňoch zaslúžené more a pláže. Oddýchnutý bol aj náš šoférsky tandem. Autobus veľmi rozvážne ukrajoval kilometre, vodič aj Smerovka mali oči na stopách a citlivo obchádzali väčšinu výmolvov a jám na ceste.

Aby si Jožo nemyslel, že po sprievodcovsky náročnejších dňoch v Bagane bude len tak oddychovať, pripravili sme pre neho po ceste úlohy. Chceli sme si nafotiť scenérie barmskej krajiny a tak sme ho požiadali, nech nám cestou vyhlíadne vhodné miesta zastaví na *kodak point pauzy* s takýmito témami: opravovanie cesty, práce na poli, barmský dobytok, palmový háj a prípadne aj slon by nebol od vecí. Musím skonštatovať, že Jožo sa ukázal ako profesionálny sprievodca a znalec krajiny, lebo jeho zastavenia sa zväčša trafili do nami požadovanej témy.

Osobitnou kapitolou sú barmské cesty. Stavajú sa priebežne desiatky rokov, avšak tunelovanie vlády a systémový nezájem o zlepšenie infraštruktúry má za následok, že cesty nie sú vystavané vôbec, alebo ich stav je otrasný. Keď sme prechádzali cez rieku po provizórnom premostení, všimli sme si vedľa nás rozostavaný seriózny most. Win to okomentoval tým, že most začali stavať ešte v jeho detstve a nie je isté, či ho dokončia do jeho päťdesiatky. Raz sme stáli pred vlakovým priecestím a čakali kým prejde vlak. Keď vlak prešiel, naša cesta neprekrižovala trať, ako sme očakávali ale priamo sa napojila na koľajovú trať a hodný kus sme išli po železničnej trati za vlakom. Iná cesta pre náš autobus neexistovala.

Opravovanie ciest je častá a zároveň kuriózna činnosť domácich. Diery na cestách sa tu opravujú tým najjednoduchším, manuálnym spôsobom. Pár ľudí sedí pri jame na ceste a čakajú, kým im ďalší ľudia neprinesú v košoch kamene a štrk. Ten sa vysype do jamy a oni to len tak, nasucho po sediačky poukladajú, aby to bolo aspoň približne zarovnané.

Pri ceste k moru nás Jožo upozornil, že budeme prechádzať cez rieku, kde neexistuje most. Rieka sa dá prejsť iba keď je koryto vyschnuté. V období daždov je treba na brehu vyčkať, kým opadne voda. My sme našťastie prechádzali cez túto rieku po suchom koryte ale bol turnus, ktorý tu strávil 2 dni, kým sa dalo cez rieku prebrodiť.

Veľmi pekná bola zastávka v palmovom háji, kde nám ukázali, ako sa získava z paliem palmový olej. Na palmu lezú bez istenia po tenkom kmeni po prírodnom rebríku až do vysokej koruny a z nasekaných plodov zberajú odkvapkaný palmový olej. Pohostili nás palmovými sladkosťami a ochutnali sme aj hlt palmovej pálenky.

Na rad prišiel aj menší slon, nebol síce živý, ale za slona boli preoblečení dvaja mládenci, tancovali na ceste a žiadali o sponzorské príspevky. V Barme sa koná festival, kde sa súťaží v sloních tancoch. Mládenci vyberali peniaze aby sa mohli zúčastniť na súťaži.

Jožovým vrcholom pri aranžovaní zastávok bolo zastavenie v poli, kde zopár domorodcov poháňalo zapriahnutý dobytok, podobne, ako sa to robilo u nás, keď ešte neexistovali traktory. Bolo sparno, vyše 40st. a práca na slnku bola namáhavá pre ľudí aj pre zvieratá. Aby vydržali takúto záťaž, chodili sa pohoniči priebežne namáčať v kalnej jame aj so svojimi zvieratami. Keď ich špliechali hneď vodou, prihovárali sa im a boli s nimi po krk namočení, bola to dokonalá symbióza človeka so zvieratom. Okrem zvierat používali miestni poľnohospodári iba jednoduché náradie typu rýľ a motyka.

Na večer sme prišli do mesta Pyay, kde sme mali iba prenocovať a ďalší deň pokračovať k moru. V meste bola veľká pagoda, ale boli sme utmácaní a po Bagane sme nemali motiváciu vstrebávať ďalšiu históriu. Hotel bol otrasný, aj keď bol vraj najlepší v meste. Pod posteľou v ošuntelej izbe som objavil obrovského masného koníka. Jožo tvrdil, že toto je tá pravá Barma, takáto je štandardná úroveň barmského ubytovacieho servisu. Zdalo sa mi, akoby to tu chýtralo od odchodu Angličanov. Treba dúfať, že nabudúce tu nabehnú na niečo nadštandardnejšie alebo aspoň poupratujú. V nočných uliciach bolo živo, všade boli predavači, hráči na gitarách a otvorené malé reštaurácie na brehu rieky.

Jedli ste už niekedy 100%-tne recyklovateľný produkt? Nás ponúkli druhý deň pri jednej zo zastávok barmské deti sladkými koláčikmi z ryže zabalenými v kukuričnej šupke. Celé to

bolo omotané dokola kukuričnými vláknami, aby to držalo. Bolo to mazľavé, lepkavé a absolútne recyklovateľné, malo to aj bonus - celkom nám to chutilo. Ponúkali to s dvomi príchutami a stálo to 20 čatov vrátane prírodného obalu.

Na ceste k moru sme museli prejsť trajektom na druhý breh rieky Pathein. Trajekt bol starý minimálne pol storočia a veľmi som si želal aby našu jazdu ešte vydržal. Bol naložený autami, autobusmi a ľuďmi do posledného miestečka. Všetci sme chceli ísť k moru a dúfali sme, že to vyjde. Domáci platili za trajekt 10 čatov, my, zahraniční 5.000 čatov, vraj kúpeľná taxa za more. Ešte za vidna prichádzame k moru a polemizujeme na tému, či sme na brehu Bengálskeho zálivu alebo Andamanského mora. To Andamanské more znelo prítťažlivejšie, ale mapa nepustila, museli sme sa s tým zmieriť, bol to Bengálsky záliv.

Chaungtha Beach

Bývali sme v jednoduchých bungalovoch hneď za plážou, ktorá bola taká hlineno-piesková, pozvoľná a rovná. More bolo pokojné a kalné ako rieka Irvádi, teplé ako polievka a jeho chuť by sa dala charakterizovať ako "polosuché". Príliv a odliv nebol veľmi dramatický ale kúpanie v mori bolo pre nás príjemným osviežením. Ráno sme chodili hľadať po pláži vyplavené mušličky.

Chaungtha Beach je stredisko, ktoré vyrástlo iba za posledné roky a stále sa buduje. Služi na oddych pre barmskú elitu: veliteľov, generálov, papalášov a ich rodinných príslušníkov. Ten roľník s kravičkou na poli tu isto nikdy nebol a musí sa uspokojiť s kalnou vodou v jame vedľa svojho poľa.

Bolo vidno, že domáci sa ináč obliekajú, ináč zabávajú a ináč tvária ako tie masy prostých ľudí, ktoré sme stretávali počas cestovania krajinou. Po pláži sa prehánali ľudia na koňoch alebo bicykloch, hrali sa rôzne hry, púšťali si šarkanov, promenádovali sa v skupinkách alebo len tak, osamelo, s tranzistormi pritisnutými na uchu. Mladí sa aj kúpali, nemali na sebe plavky, vo vode boli oblečení. Na jednom mieste som dokonca videl na kope pohádzané vyradené vodné skútre.

Po pláži chodili predavači umeleckých predmetov, zarámovaných veľkých rakov, klobúkov upletených so zelených listov alebo pán s vozom a vyčačkanou kravičkou, ktorý ponúkal povozenie sa. Títo obchodníci nás ani veľmi neotravovali, boli tu kvôli domácej smotánke.

Našou hlavnou činnosťou bola relaxácia po náročnej poznávacej trase Barmou. Každý sa potreboval trochu skonsolidovať, utriediť si informácie, podpísať poznámky a len tak si poleňošiť pri vode, bez pevného časového itinerára. Boli sme tu a bolo nám fajn. S Johnym sme sa venovali behu po pláži ráno aj večer. Počas dňa bolo na beh príliš horúco. Po tvrdom piesku, ktorý bol na brehu mora jemne vlhký, bolo príjemné bežať úplne naboso. Pláž bola dlhá asi 3 kilometre a keď sme mali chuť robiť dlhšiu trasu, tak sme to otočili dvakrát.

V strede pláže bola malá pagoda, kde prichádzali aj mnísi. Keď sme raz zabehli mimo pláže, kúsok do vnútrozemia, dostali sme sa k farme kde chovali krevety. Po pláži boli roztrúsené malé reštaurácie s ponukou morských špecialít. Večer ožili obchodíky v dvoch uličkách za plážou pri dedine a obsypali sa úžasnou ponukou nádherných šperkov a bižutérie z rybích kostí, perlete a polodrahokamov. Boli to naše posledné dni a tak sme nakupovali a rozmýšľali, kto sa čomu doma poteší.

Johny požiadal barmského sprievodcu Wina, aby s ním natočil rozhovor. Mal pripravené určité témy a bolo zaujímavé sa o nich porozprávať s domorodcom, ktorý vie po anglicky, je rozhladený a dobre pozná situáciu v krajine. Win sa zdráhal, lebo to bolo pre neho nebezpečné, keby niekto uvidel, ako hovorí so zahraničným turistom na mikrofón. Nakoniec súhlasil, zavreli sa spolu do nášho apartmánu a ja som sedel na verande, popíjal pivo a strážil, či je čistý vzduch. Asi po pol hodine, keď boli tak správne rozbehnutí, začal hučať pri našom bungalove dieselagregát. Bol to hluk, pri ktorom sa nedalo pokračovať v rozhovore. Keď agregát stíchol, Win už bol nervózný a tak to Johny celé zabalil. Žiaľ, venovali sa iba takým všeobecným

témam, k tým citlivým politickým otázkam sa nedostali. Raz ale v Barme príde čas, kedy sa Thein Win bude musieť rozhodnúť, na ktorú stranu barikád sa postaví.

Ďalšie, dieselagregát. Zapínali ho občas aj cez deň, ale pravidelne bol pustený v našom areáli od šiestej večer do šiestej rána. Zabezpečoval večerné a nočné osvetlenie v našom stredisku a bol najbližšie k našim oknám. Tak ako sme počas noci počúvali v Bagane festivalové predstavenia, tak sme na Chaungtha Beach mali na plný plyn pri hlavách zapnutý dieselagregát kvôli produkcii elektriny. Paradoxom bolo, že keď som o štvrt' na sedem ráno prišiel ohučaný z celej noci do kúpelne, ktorá bola bez okien v jadre bungalovu, tak agregát práve vypli a ja som si zuby umýval pri svetle čelovej lampy. Poslednú noc som si povedal, že sa môžeme vďaka agregátu aspoň večer pobaliť na izbe pri svetle neónky, Keď som zapálil svetlo, neónka buchla, zhasla a my sme pri hučiacom agregáte balili svoje veci opäť pri čelových lampách.

Počas nášho pobytu pri mori sa tu práve konal sviatok svetiel. Ľudia večer rituálne zapalovali také lampióny, ktoré sa rozohoreli, teplým vzduchom naplnili malý balón nad sebou a následne vzlietli na oblohu. Nad plážou poletovali húfy takýchto svietiacich balónikov a splývali s hviezdami na oblohe. Boli to práve bengálske ohne. Ďalším sprievodným znakom sviatku bolo karaoke na pláži. Papaláši si dlhými predlžovačkami dovedli elektrinu až na pláž, priniesli tam DVD aparáturu, televízor, posadali si desiaty alebo dvadsiaty pred obrazovku, jeden zobral mikrofón a už sa karaokovalo. Vedeli pri tom presedieť celú noc, striedali sa v interpretáciach a ponúkali to aj nám, ale barmské titulky boli pre nás nezrozumiteľné, podobne ako aj melódia.

Posledný večer pri mori sme navštívili kvalitnú reštauráciu, ktorá sa špecializovala na morské potraviny. Miro z Bystrice už nebol s nami, musel odísť do Rangúnu o deň skôr, aby stihol ďalší zájazd Vietnam, Laos, Kambodža, ktorým pokračoval na svojej púti Indočínou. Zuzka mala v ten deň narodeniny a tak sme si pripili na jej zdravie a zaspievali zborové *živio*.

Hlavným čašníkom a managerom v jednej osobe bol 18 ročný mladík, ktorý sa naozaj vyznal vo svojom odbore. Vedel prestierať, ponúkať, vedel, že polievka má ísť na stôl pred hlavným jedlom, vedel podávať nápoje, skrátka, bol to mladý a profesionálny gentlman s výbornou angličtinou. Ako je tu zvykom, reštaurácia bola rodinným podnikom. 18-ročný manager pochádzal zo šiestich súrodencov. Najstarší brat mal 27 rokov, najmladšia sestra Kiki, ktorej práve vypadávali mliečne zuby, mala iba 5. Ich mama mala 47 rokov, avšak vyzerala staršie. Managerovi pomáhala obsluhovať jeho 20-ročná sestra, rodičia pracovali v back-office čiže v kuchyni.

Aperitív na počesť Zuzky sme mali mandalayský gin, jediné, čo sa z ponuky mandalay alkoholov dalo ako tak konzumovať. Johnny otvoril slávnostne *Highland Park* - single malt orkneyskú Whisky, ktorú sme mali tajne odloženú práve na takúto príležitosť.

Martin s Johnym sa prejavili ako slastní gurmáni a znalci. Objednali si obrovského lobстера, ktorého si dali na polovicu a aj tak mali problém ho doraziť. Všetci boli so stravou v reštaurácii spokojní a po dobrom mäsku sa veru zažiadali hlt dobrého vína - nostalgia po domove. Víno? Ani táto neobvyklá požiadavka nezaskočila nášho manažera, hoci sme víno nikde po ceste nevideli, on to mal v ponuke a tak sme si dali otvoriť červené bulharské odrodové víno Pamid – naša spomienka s Johnym na lacné študentské prázdniny pri bulharskom pobreží ešte pred "zamatovou".

Po jedle a víne prichádza na rad gitara. Hrám skôr ticho a komorne. 5-ročná Kiki sedí pri mne. Získavam si jej priazeň drobným suvenírom, ktorý som jej daroval, za čo ma odmeňuje milým, štrbavým úsmevom a šťastnými detskými očami. Manager nám predstavuje svojich rodičov, ktorí dokončili svoju prácu v kuchyni a prišli sa s nami pozdraviť.

Vedľa reštaurácie slávnostne vypúšťame vlastný balónik a pozorujeme ako stúpa k nočnej oblohe. Pri myšlienke na hučiaci agregát sa nám do nášho bungalovu príliš nechce. Cestou späť sa preto s Johnym zastavujeme v hoteli s biliardovým stolom, pri ktorom chceme stráviť zvyšok noci. Nakoniec nás premáha únava a tak ideme na ubikáciu. Keď idem okolo agregátu, mám veľkú chuť spáchať sabotáž a zariadenie nejako zneškodniť. V mojich bojových úvahách ma vyruší strážca agregátu, ktorý celú noc spí nenápadne na zemi pod dekou tesne pri ňom. Snažím sa presvedčiť ho, nech to vypne ale po príchode ďalších dvoch tajných strážcov

chápem, že toto moje úsilie nemá žiaden zmysel. Je nariadené, že agregát má byť v noci zapnutý a hotovo!

Návrat do Rangúnu

... a rána sú tiché .... Napriek oslavám na počesť Zuzkiných narodenín je Zuzka ráno svieža a krásna. Ale Martina to zmohlo a zdá sa, že ani Johny a ja nemáme úplne jasné hlavy. Sme pripravení na všetko, aj na to, že zahajujeme 4-dňový transfer Chaungtha Beach - Rangún - Kuala Lumpur - Rím - Viedeň - až DOMOV.

Z Chaungtha odchádzame ráno o 6.30, aby sme stihli skorší trajekt cez rieku, lebo ďalší ide až o 4 hodiny bez ohľadu na množstvo pasažierov. Miesto na skoršom trajekte sa nám podarilo obsadiť. Linkový autobus, ktorý prišiel pár minút po nás mal smolu, jeho cestujúci mali mimoriadnu 4-hodinovú čajovú prestávku.

Na trajekte je neznesiteľne teplo, autá a autobusy stoja vedľa seba temer na dotyk, medzitým sa motá množstvo ľudí, zvuková kulisu vytvára hukot lodného motora. Po náročnej noci mám medzi ľuďmi klaustrofobické pocity. Z úzkeho lodného rebríka prestupujem radšej na strechu autobusu a snažím sa nepodľahnúť skepse a pocitu bezmocnosti na trajekte. Uvedomujem si, že lodný motor hučí v pravidelnom rytme. Aby som prekonal krízu, chytám sa tohoto rytmu a spievam rockenrolový nápev "Ďube d'ateľ do kôry". Pesnička má na trajekte medzi domácimi veľký úspech, na streche autobusu som ako na pódiu, ľudia tleskajú do rytmu a chcú prídavok. Zdá sa, že aj oni sa pri mojom speve odosobnili od spôsobu cestovania a pookriali so mnou. Kríza je definitívne prekonaná, cestuje sa nám lepšie a pri vyloďovaní z trajektu sa na mňa každý priateľsky usmieva.

Na obed zastavujeme v civilizovanej reštaurácii s čapovaným pivom. Bol tam šikovný personál, na stene mali zavesený obraz generála v životnej veľkosti, okolo zavesené rôzne vyznamenania a nad tým svietila červená žiarovka. Chýbalo už iba heslo "V ústrety k barmskému socializmu", možno ho tam aj mali, len som mu nerozumel. Vedľa nás bola klimatizovaná separé miestnosť pre V.I.P. hostí. Cestou k šlapacím záchodom mali neklimatizovaný pult, kde pripravovali betelové listy na žuvanie. Skrátka, barmská pohoda.

Rangún, posledná večera

Do Rangúnu prichádzame poobede o pol štvrtej, vo výbornom čase, vďaka nášmu skvelému šoférskeму tandemu. Mesto sa nám zdá oveľa modernejšie ako keď sme sem pricestovali pred 3 týždňami z Malajzie. Všetko je relatívne, teraz sme sa vrátili z dávnej minulosti do modernej metropoly začiatku sedemdesiatych rokov. Zastavujeme sa hneď na mestskom trhu, najväčšom v Rangúne, aby sme doplnili zásoby cigár a typických barmských suvenírov, ktoré sme nestihli kúpiť po ceste.

Prichádzame opäť do hotela Panoráma, kde strávime našu poslednú barmskú noc. Tentokrát sú na nás už pripravení aj čo sa týka hotelových zásob piva, už ich určite nevybijeme. Naše veľké poďakovanie patrí vodičovi aj Smerovkovi, ktorí nás 3.000 km bezpečne viedli autobusom po náročných a zradných cestách. Odmeňujeme sa im darčekom a dlhým potleskom. Na ich tvárach bolo vidno, že je to pre nich veľké zadost'učinenie.

Na poslednú barmskú večeru máme v hoteli prestretú veľkú slávnostnú tabuľu. Je to naše posledné spoločné stolovanie a tak sa Jožo ujíma slova, rekapituluje celú našu trasu a ďakuje nášmu zlatému Winovi, s ktorým sme si vytvorili počas pobytu priateľský vzťah a ktorý sa po celý čas snažil pre nás zabezpečiť, čo nám videl na očiach. Ďakujeme Ti Win a drž sa!

Čašníci nosia na stôl taniere so všakovakými pochúťkami, naše bruška sa plnia a my si navzájom rekapitulujeme čerstvé zážitky z uplynulých dní. Vládne spokojnosť i nostalgia, naše očakávania sa naplnili a v mnohom ich realita dní ešte predčila. Vytvorili sme spoločne kolektív

Ľudí, ktorí aj keď boli rôzni, mali spoločný cieľ a vedeli sa navzájom zladit' a dohodnúť pri putovaní po tejto neobyčajnej ale nádhernej a zaujímavej krajine. Vďaka spolucestovateľia!

Čo napísal Jožo Ľubovi Fellnerovi cez web CK BUBO v Bangkoku bezprostredne pár dní potom:

Jožo napísal(a) z bangkoku: *Ahoj Lubo, som tu niekde, neďaleko teba, neviem celkom presne v ktorom bare sedis, ale skusim ta vecer najst. Prave som priletel z Barmy, kde sme tri tyzdne brazdili strasne barske cesty, kde 300 kilometrov prejdes za 10 hodin. je dobre vediet ze sa to da robit aj za dlhsie. V Barme sme zazili uzasne veci, festival na jazere Inle, preteky vo veslovaní nohami, kde sme ako jedini sportovo tleskali aj lodi ktora sa prevratila. A netlieskali sme druhemu najvacsiemu zloduchovi v krajine, generalovi, ktory na festival prisiel pozdravit svoj milovany lud. prevazal sa po jazere hore dole, maval o dusu, nikto si ho nevsimal. Tiez silny zazitok. Pri Bengalskom zalive sme vypustali horiace baloniky a spolu s barskymi budhistami oslavovali sviatok svetiel. koniec monzunu a prichod zimy... dnes bolo v yangone 37 stupnov. barske deti sme naucili spievat kolo kolo mlynske a casnikov v meste taungoo zasa cigansku „lakhare bala“, velmi sa im pacilo. v mandalay sme videli babkove divadlo a pozdravili aj barsky underground. par par lay je uz na slobode, ze by naznak toho ze sa v barme pohli lady? teraz je skupina v kuala lumpur, prespia v superhoteli a zajtra ich caka prehliadka mesta. a my sieste, co sa nam do europy este nechce sme prileteli do bangoku a cakame na dalsiu thajsku skupinu. zatiaľ sa ananasom a papayom napchame aj za vas.ok. lubo, v ktorej krcme pijete singhu?* 25.10.2002, 16:40:02

Záver

Keď prší, tak sa sprchujeme, keď príde mama, máme materské mlieko, keď príde otec, rozsekne nám kokos a máme čo jesť. Toto sú slová barskej piesne, ktorá presne vystihuje skromnosť, dobroprajnosť a čistotu miestnych ľudí. Sú to práve ľudia, ktorí robia túto krajinu takou bohatou a prítlačivou. Tak ako vedia byť títo ľudia šťastní v tvrdej lopote, pri totalitnej vláde a v zaostalých podmienkach, tak treba veriť, že tieto čisté duše budú rovnako šťastné a veselé aj vtedy, ak v tejto krajine raz zavládne sloboda, rozvoj a príde nové nadýchnutie.

Sediac doma, v kresle obývačky, vnáram sa opäť do svojich myšlienok. Tentoraz v mysli pri predstave Barmy nenachádzam prázdne miesto, ale cítim sa ako v galérii, kde vnímam veľkolepé dielo. Bolo to silné, krásne a nezabudnuteľné. Obraz, ktorý sa 21 dní naplňal nevšednými zážitkami. Obraz nekonečných rozmerov, ktorý má svoju výnimočnú vôňu zelených cigár, chuť barského čaju a farbu baganských pagôd v lúčoch zapadajúceho slnka. O tom všetkom sú aj moje tri barské stvárnenia: jedno práve držíte v rukách a čítate ho, ďalšie má podobu fotoalbumu a poskytuje pastvu pre oči a to najvernejšie je obsahom môjho filmu o **Barme, krajine z iného sveta**. Prajem Vám krásne dojmy z ktorejkoľvek jeho podoby.

Osobitná vďaka patrí Jožovi Zelizňákovi za jeho sprievodcovanie a CK BUBO za celú réžiu zájazdu.

Čriepky I - Export suvenírov

V Barme sa predáva všetko a všade, aj napriek určitým pricipom, že napríklad podobizne Budhu alebo nápisy v barmštine, by nemali prekročiť hranice štátu. Skrátka Barmčania by Vám predali aj vlastnú babku, nakoniec, prečo nie? Veď po smrti by ako budhistka reinkarovala a vrátila by sa tak naspäť domov ku svojim.

Čriepky II - Protiklady

Viete aký je v Barme rozdiel medzi vinou a nevinou ?

Presne taký, ako medzi Thein Winom a Ne Winom...

Thein Win – náš sprievodca po Barme;

Ne Win – barský diktátor z rokov 1962-1988; zomrel v decembri 2002 vo veku 91 rokov

Čriepky III - Karaoke pre mladých ?

V Barme sa dodržiavajú prísne morálne zásady, medzi ktoré patrí aj to, že mladí ľudia sa sexuálne zblížujú až po svadbe. Barské dievčatá sú teda panny a vzťah pred svadbou je iba platonický. Podobne je to aj u chlapcov. Keď sme sa pýtali, že či to mladým takto vyhovuje, či

sa nepotrebujú predsa len niekedy "vybláznit", odpoveďou bolo, že mladí ľudia v Barme nepotrebujú pred svadbou sex, že oni sa predsa dostatočne vyšantia a vybláznia pri karaoke. Nuž, v živote som vyskúšal oboje, ale nedá sa to porovnať. Nezodpovedanou ostáva aj otázka: Prečo im to super karaoke nevystačí aj po svadbe?

Čriepky IV - Taxikár v Malajzii

Taxikár bol hrozný extrovert prostého ducha a ja som mal to „šťastie“, že som sedel pri ňom, na sedadle spolujazdca. Stále na mňa hlasno rozprával lámanou angličtinou, hovoril mi vtipy, dával mi hlúpe hádanky a vyzýval ma, aby som uhádol pointu. Keď som nevedel, tak mi to prezradil a hlasno sa smial. Potom žiadal odo mňa, aby som tú hádanku preložil a vysvetlil aj kolegom vzadu, napriek tomu, že oni vedeli po anglicky a celý náš rozhovor sledovali. Skrátka, bol riadne otravný. Keď som mu povedal, že tie hádanky sú o ničom, ihneď prešiel na tému rodinné vzťahy, vek, počet detí. Bol ženatý, mal 46 rokov a 2 synov. Pýtal sa ma ako sa povedia po slovensky rôzne výrazy. Vravel, že on veľmi rád vozí cudzincov a zbiera od nich výrazy v cudzom jazyku. Ako sa povie: „How do You do“ - po slovensky? *Ako sa máš*. A ako sa povie: „I love You“? *Lúbim Ťa*. „Lubimta? It is good, to poviem dnes svojej manželke“ – odpovedá mi hlasným smiechom. A ako sa povie „I love You so much“? *Lúbim Ťa, veľmi*. – odpovedám mu a želim si, aby sme už boli v ciele. Zároveň mu zakontrujem vyznaním lásky v malajčine: *Saja čita kamu*. Taxikár na mňa vyvalil oči a skoro zišiel z cesty. Totálne ho prekvapilo, že ja ovládam niečo také z jeho jazyka. Konečne zastavujeme v Kuala Lumpur pod dvojičkami, vyplácam ho a on mi strká svoje číslo, aby som mu určite zavolať, keď budem potrebovať taxík. Lúčime sa, ja si vydychujem a on za mnou ešte kričí: *Lúbim Ťa, ...veľmi!*

Barma - historické míľniky

Voľne spracované podľa: Insight Guide, Burma - Myanmar, Discovery Channel, 2000

cca 500 rokov pred Kristom - Pyuovia vstupujú na územie horného toku rieky Iravádi

3. storočie pred Kristom - príchod a usadenie Mónov v údolí Sittoung

9. storočie po Kristovi - národ Mramma - ľudia nazývaní aj Bamari - prichádzajú z oblasti čínsko-tibetskej hranice do oblastí vhodných na pestovanie ryže, z Baganu majú dohľad na obchodné cesty spájajúce Indiu a Čínu

v roku 1057 - kráľ Anawratha zakladá baganské kráľovstvo - prvé barmské impérium

1084 - 1113 - zlatá éra Baganu počas vlády Kyanzittha,
začiatok obdobia výstavby baganských pagôd

1287 - invázia Mongolov do Baganu vedie k pádu prvého barmského impéria

1364 - je založené mesto Inwa ako hlavné mesto Šánsko-Bamarskej dynastie v severnej Barme

1369 - Móni presúvajú svoje hlavné mesto do Baga

1385 - 1425 - obdobie vojen medzi Mónmi a Šánmi

1519 - Portugalci zakladajú obchodné stredisko v Martabane

1531 - vzniká druhá Barmská ríša;

1635 - hlavným mestom ríše sa stáva Inwa, rozvoj obchodu s Britmi, Francúzmi a Holanďanmi

1752 - Móni dobytím mesta Inwa ukončujú éru druhej Barmskej ríše

1755 - panovník Alaungpaya zakladá novú dynastiu a tretiu Barmskú ríšu v meste Shwebo

1767 - Barma dobýva Thajskú metropolu Ayutthaya

1785 - Rašínov si podmaňuje kráľ Bodawpaya

1824-26 prvá Anglicko-Barmská vojna (celkovo boli 3, všetky vyhrali Angličania)

1852 - druhá Angl.-Barmská vojna, Angličania získavajú celé územie vnútornej Barmy

1861 - kráľ Mindon (1853-78) presúva hlavné mesto z Amarapury do Mandalay

1886 - Barma je vyhlásená za časť Britskej Indie; začiatok gerilovského odboja na severe

1937 - Barma je odčlenená naspäť od Indie

1939 - vznik komunistickej strany v Barme

1941 - Japonci vstupujú vojensky na územie Barmy; 1942-45 japonská okupácia Barmy
počas okupácie v roku 1943 deklarovala Barma svoju nezávislosť

- 1945 - Barmská národná armáda zahajuje povstanie voči Japoncom v Barme**
1947 - Aung San - hlavná politická osobnosť Barmy, podpis viacerých dohôd
1948 - Barma podpisuje dohodu o nezávislosti a vystupuje z British Commonwealthu
1948-1961- zložité obdobie hľadania vlastnej cesty sprevádzané lokálnymi vojnami a rebéliami;
v roku 1961 je v Barme vyhlásený budhizmus ako oficiálne štátne náboženstvo
1962 - nástup vojenského režimu pod velením generála Ne Wina, deklarácia cesty k socializmu
1962 - 1988 – diktátor Ne Win, ekonomický úpadok, nekompetentná a nedemokratická vláda
1988 - po demonstráciach a nepokojoch v krajine odchádza Ne Win do úzadia, nastupuje
SLORC - tzv. Rada obnovy a poriadku, pripravujú sa pluralitné voľby
1989 - Barma mení svoj oficiálny názov na Myanmar
1990 - vo voľbách zvíťazila ziskom 80% strana NLD s predstaviteľkou Aung San Suu Kyi
- dcérou Aung Sana; SLORC (rada generálov) neuznala výsledky volieb a ujala sa vlády
za podpory armády; postriekali vtedy vyše 3000 ľudí počas demonstrácií v krajine
1991 - Aung San Suu Kyi - predstaviteľka opozície získala Nobelovu cenu za mier
Aung San Suu Kyi je držaná po voľbách v domácom väzení v Rangúne
1992 - Spojené národy obviňujú Barmu z porušovania ľudských práv
1995 - Aung San Suu Kyi po 6 rokoch môže opustiť domáceho väzenie, SLORC deklaruje,
že vytvorí novú ústavu a moc bude odovzdaná do rúk civilnej vláde; *bez určenia termínu*
1998 - Barma sa po mnohých rokoch medzinárodnej izolácie stáva členom spoločenstva štátov
juhovýchodnej Ázie – ASEAN
200? – *pád totality; demokratizácia krajiny, očakávané politické zmeny v Barme:*
Aung San Suu Kyi – prezidentka Barmy, U Par Par Lay – minister kultúry

Použitá literatúra, zdroje:

- Insight Guide, Burma - Myanmar, Discovery Channel, 2000
- CK BUBO
- Ľudo Jambrich, Indočína Skrz Naskrz II, Vietnam, Laos, Mjanmarsko, 1999
- História náboženstiev - obrazový sprievodca; Coogan; Knižný klub Balios 1999
- Sprievodca cestovateľa po nebezpečných miestach sveta; Pelton, Aral, Dulles; 1999
- Encyklopédia Encarta, Microsoft, 1997

Popis fotografií v prílohe:

- Stará žena s dieťaťom, kmeň Palaungov, Šánske vrchy
- Dlhokrká žena kmeňa Padaungov pri jazere Inle
- Mladá predavačka na U Beinovom moste, Amarapura
- Žena nesúca náklad, pred pagodou v Bagane
- Mníšky v kláštore, Šánske vrchy
- 2 deti, Šánske vrchy
- Dievčatá pri výrobe barmských cigár na jazere Inle
- Krásavice s tanakou na líkach na U Beinovom moste, Amarapura
- Chlapec v okne, Šánske vrchy
- Roľníci popri ceste počas pracovnej prestávky
- Kravička s roľníkom - osvieženie počas dňa na poli
- "Diaľkový spoj" ide po moste

dudlakv@eurotel.sk
www.hiking.sk/dudli